VICTOR HUGO

SAMLADE SKRIFTER

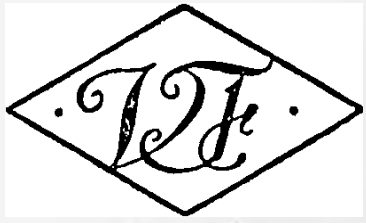

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

MALMÖ
Vitus Peterssons Bokindustri
1928

Minnesupplaga

SAMHÄLLETS OLYCKSBARN

AV

Victor Hugo

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

Tionde bandet

V.

NATTENS GÄRNINGAR.

Sedan skurkarna gått sin väg, återfick Plumetgatan sitt vanliga, lugna, nattliga utseende.

Vad som hänt på denna gata, skulle icke väckt förvåning i en skog. De höga stammarna, snåren, ljungen, de sammanflätade grenarna, det höga gräset, allt bildar där en dyster anblick. Själva den vilda naturen gripes av rädsla inför vissa ting, där man tror sig förnimma det övernaturliga. Mörkrets makter känna varandra, förstå varandra på ett mystiskt sätt. Tänder och klor frukta vad de ej kunna angripa. Den blodtörstiga djuriskheten, den uthungrade glupskheten på jakt efter byte, instinkter, beväpnade med klor och huggtänder och endast kännande bukens krav, betraktar och vädrar oroligt de orörliga, spöklika konturerna av en i svepduk klädd varelse, upprätt i en frasande, otydlig dräkt, en varelse, vilken synes dem leva ett dödens och fasans liv. Dessa bestar, vilka utselutande äro materia, frukta dunkelt att komma i närheten av det ofantliga mörker, som förtätas i denna okända varelse. En

mörk gestalt på vägen hejdar genast det vildaste djur. Vad som kommer från kyrkogården förskräcker och förvirrar vad som kommer ur jordens hålor. Det förskräckliga fruktar det hemska, och vargarna rygga tillbaka för mötet med en varulv.

VI.

MARIUS ÅTERVÄNDER TILL VERKLIGHETEN SÅ PASS MYCKET, ATT HAN LÄMNAR SIN ADRESS ÅT COSETTE.

Medan vakthunden i människogestalt stod på post utanför grinden, och de sex banditerna funno för gott att stryka på foten för en flicka, befann sig Marius hos Cosette.

Aldrig hade himlen varit mera stjärnprydd och mera underbar; aldrig hade träden dallrat mer eller blommorna spritt ljuvare dofter; aldrig hade fåglarna sommat in på grenarna vid huset av mildare fläkter; hela naturens underbara lugn harmonierade med kärleken i deras inre. Marius var betagen, lycklig och hänförd. Men han hade funnit Cosette sorgsen. Cosette hade gråtit; hon hade röda ögon.

Detta var det första molnet på deras kärleks himmel.

— Vad är det med dig?

Och hon hade svarat:

— Hör här.

Sedan hade hon satt sig på bänken vid trappan, och under det han darrande tog plats bredvid henne, fortfor hon:

— Min far sade till mig i morse, att jag skulle hålla mig beredd; han hade affärer och kanske skulle vi snart resa bort.

En frosskakning genomfor Marius från huvud till fot.

När man befinner sig vid livets slut, är döden endast en resa; när man befinner sig vid livets början, är en resa detsamma som döden.

Sedan sex veckor tillbaka hade Marius så småningom tagit Cosette i besittning. Denna besittning var idealisk, men den var fullkomlig. Vi ha redan förklarat, att man i den första kärleken vinner själen långt före kroppen; framdeles vinner man kroppen långt före själen; ibland vinner man aldrig själen; någon har tillagt: därför att någon sådant icke finnes; men detta bittra yttrande är lyckligtvis en händelse. Marius ägde således Cosette, såsom andra äga, men han omsvepte henne med hela sin själ och fattade om henne svartsjukt med fullaste övertygelse. Han ägde hennes småleende, hennes andedräkt, hennes doft, den strålande glansen från hennes blå ögon, lenheten hos hennes hull, då han vidrörde hennes hand, det pikanta fö-

delsemärket, som hon hade på halsen, och alla hennes tankar. De hade kommit överens om att aldrig sova utan att drömma om varandra, och de hade hållit ord. Han ägde således alla Cosettes drömmar. Han betraktade alltjämt och han vidrörde ibland med sin andedräkt de små hårstrån, som hon hade i nacken, och han förklarade för sig själv, att det säkert icke fanns ett enda av dessa hårstrån, som icke tillhörde honom, Marius. Han beundrade och han tillbad allt, som hon hade på sig; hennes halsduk, hennes handskar, hennes manschetter, hennes knäppkängor och ansåg allt detta för heliga föremål, varöver han härskade. Han tänkte på att han var härskare över de vackra sköldpaddskammar, som hon bar i sitt hår, och han sade till sig själv, att det icke fanns ett snöre på hennes klänning, icke en maska i hennes strumpor, icke ett veck på hennes korsett, som icke tillhörde honom. Bredvid Cosette kände han sig bredvid sig egendom, sin despot och sin slavinna. Det föreföll som om deras själar voro så sammangjutna, att om de velat lösgöra dem och taga dem tillbaka, så skulle det varit dem omöjligt att känna igen dem. — Det här är min. — Nej, den är min. — Jag försäkrar dig, att du misstager dig. Detta är jag. — Vad du tager för din, det är jag. —

Marius var något, som utgjorde en del av Cosette och Cosette var något, som utgjorde en del av Marius. Marius kände Cosette leva inom sig. Att ha Cosette, att äga Cosette var för honom detsamma som att andas. Mitt i denna underbara berusning, denna kyska, oerhörda och fullkomliga besittning, föllo plötsligt orden:

— "Vi skola resa".

Och han hörde verklighetens brutala stämma ropa till sig:

— Cosette tillhör icke dig!

Marius vaknade upp. Sedan sex veckor tillbaka hade han levat utanför livet; detta ord, "resa", återkallade honom till verkligheten.

Han kunde icke finna ord. Cosette kände endanst, att hans hand var mycket kall. Hon, å sin sida, frågade:

— Hur är det med dig?

Han svarade så lågt, att Cosette knappt kunde höra:

— Jag förstår icke vad du sagt.

Hon återtog:

— I morse sade min far till mig, att jag skulle ordna om alla mina små angelägenheter och hålla mig beredd, att han skulle lämna mig sitt linne för att inpackas i en koffert, att han var tvingad

att göra en resa, att vi skulle resa och att vi skulle medtaga en stor koffert för min räkning och en liten för hans; allt detta skulle vara färdigt till nästa vecka, och vi skulle kanhända resa till England.

— Men det är ju fruktansvär! utbrast Marius.

Det är säkert, att i detta ögonblick kunde enligt Marius tanke icke något missbruk av makten, ingen våldsamhet, intet nidingsdåd av de ohyggligaste av tyranner, historien känner ingen gärning av Busiris eller Henrik VIII i avskyvärdhet jämföras med den, att M. Fauchelevent tog sin dotter med sig till England, därför att han hade affärer där.

Han frågade med svag stämma:

— Och när reser du?

— Han sade icke när.

— Och när kommer du tillbaka?

— Det sade han icke heller.

Marius reste sig och sade kyligt:

— Cosette, reser ni?

Cosette vände sina vackra ögon emot honom; oro och ångest avspeglade sig i hennes drag, och hon svarade med en viss förvirring:

— Vart?

— Till England? Reser ni?

— Varför kallar du mig ni?

— Jag frågar er, om ni tänker resa?

— Vad vill du, att jag skall göra? sade hon, vridande sina händer.

— Således reser ni?

— Om min far reser.

— Alltså reser ni?

Cosette fattade Marius hand och tryckte den utan att svara.

— Gott, sade Marius. Då går jag någon annanstans.

Cosette kände betydelsen av dessa ord mer än hon förstod dem. Hon bleknade, så att hennes ansikte lyste kritvitt i mörkret. Hon framstammade:

— Vad menar du?

Marius betraktade henne, lyfte därefter blicken långsamt mot himlen och svarade:

— Ingenting.

När han åter sänkte blicken, såg han Cosette, som smålog emot honom. Småleendet från en kvinna, som man älskar, äger en klarhet, som man urskiljer till och med i nattens mörker.

— Så dumma vi äro! Marius, jag har en idé.

— Vilken?

— Res med, om vi resa. Jag skall säga dig vart. Kom sedan dit, där jag är!

Marius var nu en fullkomligt vaken man. Han hade återkommit till verkligheten. Han ropade till Cosette:

— Resa med er! är du galen? Därtill fordras pengar, och jag har inga. Resa till England! Jag är redan i skuld för, jag vet icke riktigt hur mycket, men säkert minst tio louisdorer; detta skulle jag betala Courfeyrac, en av mina vänner, som du icke känner. Jag har en gammal hatt, som icke är värd ett par francs, jag har en rock, vari knapparna fattas, mitt linne är trasigt, jag har hål på armbågarna, och mina stövlar äro utslitna; sedan sex veckor tillbaka har jag icke ägnat detta en tanke och jag har icke sagt någonting om det till dig, Cosette, jag är en fattiglapp. Du har mig endast om natten och du skänker mig din kärlek; om du såg mig på dagen, skulle du ge mig en allmosa. Resa till England! Jag kan inte ens betala mitt pass dit!

Han kastade sig emot ett träd, som stod i närheten. Han lutade sig emot det med båda armarna över huvudet och med pannan emot barken utan att känna varken det hårda träet, som skavde sönder hans hud, eller febern, som bultade i hans tin-

ningar, han stod orörlig, men redo att falla, liknande en staty, som föreställde förtvivlan.

Han förblev länge i denna ställning. I denna avgrund skulle man kunna kvarstå i evighet. Slutligen vände han sig om. Bakom sig hörde han ett svagt, halvkvävt, ljuvt och sorgset ljud.

Det var Cosette, som snyftade.

Sedan två timmar tillbaka hade hon suttit och gråtit vid sidan av Marius, vilken försjunkit i tankar. Han gick bort till henne, föll på knä, sänkte sig långsamt, fattade hennes fot, som stack fram under klänningen, och kysste den.

Hon lät honom göra det under tystnad. Det gives ögonblick, då kvinnan, allvarlig och undergiven sitt öde, likt en gudinna mottager kärlekens dyrkan.

— Gråt icke, sade han.

Hon mumlade:

— Emedan jag kanske måste resa bort och du icke kan följa mig!

Han återtog:

— Älskar du mig?

Hon svarade honom med de paradisiska ord, som aldrig äro mera underbara än då de uttalas genom tårar:

— Jag tillber dig.

Han fortsatte med en röst, som uttryckte obeskrivlig ömhet:

— Gråt icke. Säg, vill du för min skull låta bli att gråta?

— Älskar du mig? sade hon.

Han fattade hennes hand:

— Cosette, jag har aldrig givit mitt hedersord åt någon människa, emedan jag är rädd om mitt hedersord. Jag känner, att min far står vid min sida. Nåväl, jag giver dig mitt hedersord på att om du går ifrån mig, så dör jag.

Det låg ett högtidligt vemod i den ton, varmed han uttalade dessa ord, så att Cosette darrade. Hon kände sig så rörd, att hon upphörde att gråta.

— Hör nu på mig, sade han, vänta mig icke i morgon.

— Varför det?

— Vänta mig icke förrän i övermorgon.

— O, varför?

— Du skall få veta det sedan.

— En hel dag utan att få se dig, det är omöjligt.

— Vi försaka en dag, men vi skola måhända i stället vinna hela livet.

Och Marius tillade med halvhög röst och för sig själv:

— Det är en man, som aldrig byter vanor, och

han har aldrig tagit emot någon människa annat än på aftonen.

— Om vilken man talar du? frågade Cosette.

— Jag? Jag har ingenting sagt.

— Har du då något hopp?

— Vänta tills i övermorgon.

— Vill du det?

— Ja, Cosette.

Hon omfattade hans huvud med sina båda händer, höjde sig på tåspetsarna för att bliva lika lång som han och försökte att i hans ögon läsa vad han hoppades.

Marius återtog:

— Jag tänker på en sak; du måste veta min adress; det skulle kunna hända någonting; man vet aldrig. Jag bor hos en vän, som heter Courfeyrac på Verrerie-gatan nummer sexton.

Han sökte i sin ficka och tog fram en pennkniv, med vars blad han ristade i väggen:

Nummer sexton, Verrerie-gatan.

Genom att hela tiden stadigt se i hans ögon hade Cosette blivit lugn.

— Säg mig dina tankar. Marius, du tänker på någonting. Tala om det för mig. O, vill du icke säga det, så att jag kan sova lugnt i natt.

— Min tanke är den, att det är omöjligt, att Gud kan vilja skilja oss åt. Vänta på mig tills i övermorgon.

— Vad skall jag göra ända till dess? sade Cosette. Du går ut och går. Vad ni äro lyckliga, ni män. Jag får stanna hemma alldeles ensam. O, vad jag skall känna mig sorgsen! Vad ämnar du egentligen göra i morgon afton, säg?

— Jag ämnar försöka någonting!

— Då skall jag bedja Gud och tänka på dig här och önska att du måtte lyckas. Jag frågar dig icke vidare, emedan du icke önskar det. Du är min herre. Jag skall tillbringa aftonen i morgon med att sjunga arian ur Euryanthe, den som du tycker så mycket om, och som du hörde mig sjunga en afton utanför mitt fönster. Men i övermorgon kommer du i god tid. Jag väntar dig på kvällen precis klockan nio, hör du det! Min Gud, vad det är tråkigt, att dagarna äro så långa! Du hör, klockan nio skall jag vara i trädgården.

— Det skall jag också.

Och utan att säga någonting men dragna till varandra genom de elektriska strömmar, som ständigt förbinda två älskande, föllo de, berusade av sällhet till och med i sin smärta, i varandras armar utan att giva akt på att deras läppar vidrörde var-

andra, medan deras tårfyllda ögon blickade upp mot stjärnorna.

När Marius gick, var gatan fullkomligt öde. Det var just vid den tiden, då Eponine följde banditerna bort till boulevarden.

När Marius hade stått där så tankfull med huvudet lutat mot trädet, hade han fått en idé; själv betraktade han den såsom oförnuftig och omöjlig. Han hade dock fattat ett beslut.

VII.

ETT GAMMALT OCH ETT UNGT HJÄRTA.

Vid denna tid var gamle Gillenormand nittioett år gammal. Han bodde alltjämt tillsammans med fröken Gillenormand vid Filles-du-Calvaire-gatan nummer sex i det gamla huset, som tillhörde honom. Det var, som man måhända påminner sig, en gubbe av den gamla stammen, en av dem, som med rak rygg invänta döden, som visserligen tyngas av ålderns börda, men som icke nedtryckas därav, och som icke krossas av sorger och bekymmer.

Emellertid hade hans dotter sedan någon tid tillbaka börjat säga:

— Min far tacklar av.

Han utdelade icke längre några örfilar åt tjänarna, han bultade icke lika kraftigt som förr med käppen i förstugans stengolv, då Basque dröjde med att öppna för honom. Julirevolutionen hade icke ens förmått reta honom sedan ett halvår tillbaka. Han hade nästan med lugn kunnat läsa i le Moniteur följande: M. Humblot — Conté, pär

av Frankrike. Saken var den, att den gamle kände sig nedtryckt av bekymmer. Han böjde sig icke, han gav icke vika; hans natur var icke sådan, men han kände, att hans inre krafter sveko honom. Sedan fyra år tillbaka hade han alltjämt väntat Marius, fullt övertygad om, att den lille, förarglige gossen en eller annan dag skulle komma och knacka på hans dörr; det hände numera, att han i vissa ögonblick sade till sig själv, att om Marius dröjde ännu en tid, så.. Det var icke döden, som föreföll honom outhärdlig, det var tanken på att han måhända aldrig mer skulle återse Marius. Att aldrig mer få se Marius var en tanke, som aldrig ens för ett ögonblick vunnit insteg hos honom; nu började denna tanke få makt med honom och han isades därav. Frånvaron hade endast ökat morfaderns kärlek till det otacksamma barnet, som skiljts ifrån honom på ett sådant sätt. Under decembernätter med tio graders kyla tänker man mer än i solsken. M. Gillenormand var eller trodde sig vara ur stånd att gå sin dotterson till mötes ett enda steg. Förr spricker jag, brukade han säga. Han tyckte icke, att han själv hade begått något fel, men han tänkte på Marius med den djupa rörelse och

den stumma förtvivlan hos en gammal man, som går mörkret tillmötes.

Han började förlora sina tänder, och detta gjorde att hans nedslagenhet ökades.

M. Gillenormand hade, utan att vilja erkänna det för sig själv, emedan detta skulle hava gjort honom både ond och förlägen, aldrig älskat en mätress såsom han älskade Marius.

I sin sängkammare ovanför huvudgärden på sin säng hade han låtit upphänga ett porträtt av sin andra dotter, den avlidna fru Pontmercy; detta porträtt hade blivit taget av henne vid aderton års ålder och det var det första, som fångade hans blickar, när han vaknade; han brukade ofta betrakta det, och en dag, då hans ögon voro fästa på det, undsluppo honom följande ord:

— Jag tycker, att det liknar honom.

— Min syster? inföll fröken Gillenormand. Visst gör det det.

Den gamle tillade:

— Det liknar honom också.

En gång, när han satt med sina båda knän stödda emot varandra och ögonen nästan slutna, i en ställning, som vittnade om djup nedslagenhet, vågade hans dotter säga:

— Min far, är Ni alltjämt lika ond på?..

Hon avbröt sig, hon vågade icke fortsätta längre.

— På vem? frågade han.

— På stackars Marius?

Han lyfte sitt gamla huvud, lade sin avmagrade hand på bordet och utbrast med den mest harmsna ton:

— Stackars Marius! säger du. Den herrn är en dumbom, en stackare, en fåfäng och otacksam narr utan hjärta, utan själ, en högfärdig och en dålig människa.

Därmed vände han sig om för att hans dotter icke skulle märka de tårar, som samlade sig i hans ögon.

Tre dagar därefter bröt han en tystnad, vilken hade varat i fyra timmar, för att helt plötsligt säga till sin dotter:

— Jag har haft den äran att bedja fröken Gillenormand aldrig tala om honom.

Tant Gillenormand gjorde inga vidare försök och sade visligen till sig själv:

— Min far har aldrig tyckt mycket om min syster, sedan hon begick den dumheten. Det är helt naturligt, att han avskyr Marius.

"Sedan hon begick dumheten", betydde: "Sedan hon hade gift sig med översten".

För övrigt hade, vilket läsaren redan förstått, fröken Gillenormand misslyckats i sina försök att låta sin gunstling, lanciärofficeren, träda i Marius' ställe. Théodule hade icke lyckats intaga hans plats. M. Gillenormand hade icke accepterat detta förslag. Hjärtats tomhet låter sig icke så lätt fyllas. Théodule å sin sida hade visserligen ingenting emot att få ärva, men det tråkiga arbetet att göra sig behaglig tilltalade honom icke. Den gamle mannen var missnöjd med löjtnanten, och löjtnanten tröttnade på den gamle mannen. Löjtnant Théodule var utan tvivel glad, men han var en stor pratmakare. Han var lättsinnig men vulgär; han var en vivör och han sökte dåligt sällskap; han hade mätresser, det är sant, och han talade mycket om dem, det är också sant, men vad han talade om var dumt. Alla hans egenskaper voro behäftade med något fel. M. Gillenormand var uttråkad av att höra honom tala om alla sina lyckade förälskelser i grannskapet omkring kasernen på Babilonegatan. Och ibland brukade löjtnant Gillenormand infinna sig i uniform med den trefärgade kokarden. Detta gjorde honom fullkomligt omöjlig. Herr Gillenormand hade till slut sagt till sin dotter:

— Nu har jag fått nog av Théodule. Tag du

emot honom om du vill. Jag tycker icke om krigshjältar i fredstider. Jag vet icke, om jag ej tycker bättre om en verklig slagskämpe än en sådan där oprövad sabelsläpare. Slamret av sablarna i ett slagsmål är säkerligen mindre obehagligt än skramlet av sabelbaljorna mot gatstenarna. Att kråma sig och ha later som en tillgjord mamsell, att bära korsett under uniformen är att göra sig dubbelt löjlig. Om man är en riktig karl, skryter man icke och uppför sig icke som en barnunge. Man skryter icke med sin styrka och styr icke ut sig som ett fruntimmer. Behåll din Théodule för dig själv.

Även om hans dotter ibland sade till honom:

— Det är dock Er nevös son, så hände det, att Gillenormand, vilken var morfader ända ut i fingerspetsarna, dock icke hade den ringaste lust att nu vara farbror.

Eftersom han var en klok man, så kunde han icke undgå att i grund och botten beklaga, att han förlorat Marius för att i stället få Théodule.

En afton, det var den 4 juni, vilket likväl icke hindrade att en präktig brasa brann inne hos herr Gillenormand, hade han givit flickan, som låg i rummet bredvid, ledigt. Han var ensam i rummet med herdescenerna, hade satt upp fötterna

mot spisen, var delvis dold av den stora, niodelade koromandelskärmen; han stödde armbågarna mot bordet, där tvenne ljus brunno under gröna skärmar. Han låg nedsjunken i sin länstol och hade en bok i handen men läste icke. Enligt sin vana bar han en "incroyable" och liknade för övrigt ett gammalt porträtt av Garat. I denna dräkt skulle han ej fått gå oantastad av gatpojkarna, men när han gick ut, lade alltid dottern en vid biskopskappa över hans axlar. Hemma hos sig bar han aldrig något annat än en nattrock, utom när han steg upp eller lade sig. — Man ser så gammal ut i nattrock, brukade han säga.

Herr Gillenormand tänkte på Marius med både kärlek och bitterhet, även om vanligen bitterheten var den starkaste. Hans beska ömhet slutade alltid med att rinna över för att förvandlas till harm. Han befann sig på den punkt, då man söker taga parti och godkänna vad som sårar en själv. Han var i färd med att intala sig själv, att det nu ej längre fanns någon orsak till att Marius skulle återvända, att om han bort återvända, så hade han redan gjort det; nu måste han avstå från denna tanke. Han försökte vänja sig vid tanken på att allt var slut och att han skulle dö utan att ha återsett 'denne herre'. Men

hela hans natur reste sig mot detta, och hans gamla faderskänslor ville icke ge sitt bifall därtill.

— Vad nu, sade han ständigt en smula sorgset, skall han verkligen icke komma tillbaka!

Hans kala huvud sjönk ned mot bröstet, och han betraktade osäkert glöden i den öppna spisen med en beklagansvärd och harmsen blick.

När han som djupast var försjunken i dessa drömmar, trädde hans gamle betjänt Basque in i rummet och frågade:

— Kan herrn taga emot herr Marius?

Den gamle rätade på sig i stolen alldeles blek och som ett lik, vilket rör sig under inflytande av en galvanisk ström. Allt hans blod hade rusat till hjärtat. Han stammade:

— Vilken herr Marius?

— Jag vet icke, svarade Basque, skrämd och bragt ur fattningen av sin herres utseende, jag har aldrig sett honom. Det var Nicolette, som sade till mig: Det är en ung man därute,säg, att det är herr Marius.

Herr Gillenormand stammade sakta:

— Låt honom komma in.

Han förblev i samma ställning med vaggande

huvud och ögat riktat mot dörren. Den öppnades. En ung man trädde in. Det var Marius.

Marius stannade vid dörren liksom i väntan på en inbjudan att komma in.

I den tack vare skärmarna dunkla belysningen kunde man icke se hans utslitna kläder. Man urskiljde endast, att hans ansikte var lugnt och allvarligt samt bar ett egendomligt, sorgset uttryck.

Herr Gillenormand satt nästan förlamad av häpnad och glädje, och en lång stund såg han blott ett ljusskimmer, liksom om han stått inför en uppenbarelse. Han var nära att falla i vanmakt och såg Marius som genom en dimma. Det var verkligen han, det var verkligen Marius!

Äntligen! Efter fyra år! Han liksom grep honom hel och hållen med en enda blick. Han fann honom vacker, ädel, förnäm, en fulländad man med behaglig hållning och förtjusande utseende. Han kände ett begär att öppna armarna, att ropa honom till sig eller att störta mot honom. Kärleksfulla ord trängdes på hans läppar, slutligen skulle all denna dolda ömhet komma i dagen, men på grund av motsättningarna i hans natur slog den över i hårdhet. Han sade plötsligt och tvärt:

— Vad vill du här?

Marius svarade en smula förläget:

— Herr..

Herr Gillenormand skulle önskat, att Marius kastat sig i hans armar. Han kände sig missbelåten med både Marius och sig själv. Han kände, att han varit tvär och ovänlig, och att Marius varit kall. Den gamle hedersmannen kände en outhärdlig och irriterande ängslan över att inom sig känna denna ömhet men att till det yttre ej kunna vara annat än hård. Den gamla bitterheten kom åter fram. Han avbröt Marius i barsk ton:

— Varför har du egentligen kommit hit?

Detta "egentligen" betydde: Om ej för att omfamna mig! Marius betraktade sin morfader, vars ansikte nu hade marmorns blekhet.

— Herr..

Den gamle återtog med sträng röst:

— Har du kommit för att bedja mig om förlåtelse? Har du insett, att du haft orätt?

Han trodde, att han hjälpte Marius på vägen och att "gossen" skulle vekna. En rysning genomfor Marius. Man begärde av honom, att han skulle avsvära sin fader och han sänkte ögonen och svarade:

— Nej, min herre.

— Men i så fall, utropade våldsamt den gamle, fylld av smärta och vrede, vad vill du mig då?

Marius knäppte samman händerna, tog ett steg framåt och sade med svag och darrande röst:

— Hav medlidande med mig.

Herr Gillenormand kände sig rörd inför dessa ord och om de hade uttalats tidigare, skulle han mildrats av dem, men nu kommo de allt för sent. Den gamle reste sig, stödde sig mot käppen med båda händerna, läpparna voro vita, pannan rynkad, men hans högresta gestalt dominerade helt den framåtböjde Marius.

— Medlidande med dig! Pojken, som begär medlidande av den nittioettåriga gubben! Du träder in i livet, jag lämnar det, du går på teatrar, baler, kaféer och biljarder, du är begåvad, du har framgångar hos kvinnorna, du är en vacker pojke; jag måste mitt i sommaren sitta framför brasan, du äger de enda rikedomar som finnas, under det jag har ålderns hela fattigdom, sjukligheten, ensamheten! Du har trettiotvå tänder, en god mage, ett kraftigt öga, styrka, matlust, hälsa, glädje, en skog av svart hår; jag har icke en gång vita hår, jag tappar minnet och det finns tre gator, som jag ständigt förväxlar, Charlot-, Chaume- och Saint-Claude-gatorna; du har fram-

för dig den solbelysta framtiden, under det att jag börjar närma mig nattens mörker; du är förälskad, det är självfallet, under det att ingen människa på hela jorden älskar mig; likväl begär du medlidande av mig! Detta är verkligen en sak, som Molière skulle kunnat behandla. Om det är på detta sätt ni skämta i domstolarna, herrar advokater, ber jag att få framföra min vördnad. Ni äro verkligen lustiga.

Och nittioåringen fortsatte med harmsen och allvarlig röst:

— Nåväl, vad vill du mig?

— Min herre, sade Marius, jag ser, att min närvaro är er obehaglig, men jag kommer endast för att bedja er om en sak, och sedan skall jag genast gå min väg.

— Du är en dumbom, sade den gamle. Vem har sagt dig, att du skall gå.

Detta var den egentliga översättningen av de ömma ord, vilka bodde i djupet av hans hjärta:

"Så bed mig då om förlåtelse. Kasta dig i min famn."

M. Gillenormand kände, att Marius inom några ögonblick skulle gå sin väg och lämna honom ensam, han kände, att han genom sitt ovänliga mottagande hade stött bort Marius; han sade sig allt

detta och hans smärta ökades därav; men eftersom hans smärta ögonblickligen slog över till vrede, så visade han sig allt hårdare. Han önskade av allt sitt hjärta, att Marius skulle förstå honom, men Marius förstod ingenting. Detta gjorde den gamle allt mera rasande. Han återtog:

— Vad säger du? Du har brustit i aktning mot mig, din morfar, du har lämnat mitt hus och givit dig i väg, jag vet inte vart; du har gjort din tant bedrövad; du har, det förstår jag nog, fört ett lätt och bekvämt ungkarlsliv, du har gått ut, när du har önskat och kommit hem vilken timma du har funnit för gott, du har roat dig och du har icke givit ett livstecken ifrån dig. Du har gjort skulder, utan att ens bedja mig betala dem. Du har hittat på en mängd dumma fasoner, och efter fyra års tid kommer du tillbaka till mig och har ingenting annat att säga mig än detta.

Denna bryska metod att avlocka dottersonen en ömhet misslyckades, och Marius fortfor att tiga. M. Gillenormand lade sina armar i kors, en gest, som verkade synnerligen befallande, och fixerade Marius allvarligt:

— Alltså. Du sade, att du kommit hit för att bedja mig om någonting. Nåväl, vad är det? Tala.

— Min herre, sade Marius, och hans förtvivlade blick liknade dens, som står vid branten av en avgrund, färdig att falla däri, jag kommer att be om er tillåtelse att gifta mig.

M. Gillenormand ringde. Basque öppnade dörren.

— Var god och be min dotter komma hit.

Efter en sekund öppnades dörren åter, fröken Gillenormand steg icke in, men visade sig. Marius stod tigande med hängande armar och med ett utseende, som liknade en brottslings; M. Gillenormand gick hit och dit på golvet med långa steg. Han vände sig mot sin dotter och sade till henne:

— Jag ville ingenting. Här är herr Marius. Hälsa på honom. Han vill gifta sig. Det var det. Nu kan du gå.

Gubbens korta och fräna röst tillkännagav, att hans häftighet nått sin höjdpunkt. Flickan betraktade Marius med en häpen min; hon tycktes knappast känna igen honom, hon lät icke undfalla sig ett ord, hon gjorde icke en enda gest utan försvann vid faderns befallning lika hastigt som ett halmstrå för en orkan.

Emellertid hade Gillenormand återtagit sin förra ställning, med ryggen vänd mot kaminen.

— Skulle du gifta dig! Tjugoett år gammal är du. Den saken är alltså klar. Du behöver ingenting annat än begära tillåtelse. Bara en formalitet. Sitt ner, min herre. Nåväl, du har haft en revolution, sedan jag sist hade den äran att se dig. Jakobinerna fingo övertaget. Du bör vara belåten. Har du inte varit republikan sedan du blev baron? Du förstår att anpassa dig. Republiken utgör en piffig sås på baronskapet. Har du blivit julidekorerad? Var du med vid stormningen av Louvre? Här strax bredvid på Saint Antoinegatan, mitt för Nonnains-de Hyeres-gatan, finnes i tredje våningen av ett hus en kula med inskriptionen: 28 juli 1830. Gå och se på det. Det gör god effekt. Ja, de göra en hel del vackra saker, dina vänner. Apropå, skola de icke bygga en fontän på den platsen, där monumentet av hertigen av Berry stod? Således vill du gifta dig. Med vem? Kanske man utan att vara indiskret kan få fråga med vem?

Han tystnade, men innan Marius ens fick tid att svara, tillade han häftigt:

— Jaså, du har således fått en anställning; kanske du blivit förmögen! Hur mycket tjänar du på din sysselsättning som advokat?

— Ingenting, svarade Marius, med en sorts dyster men skygg beslutsamhet.

— Ingenting? Har du ingenting mer att leva av än de tolvhundra francs, som jag giver dig?

Marius svarade icke på detta. M. Gillenormand fortsatte:

— Då förstår jag; flickan är alltså rik?

— Lika rik som jag.

— Vad? Ingen hemgift?

— Nej.

— Några utsikter?

— Det tror jag icke.

— Alldeles utblottad? Vad är fadern?

— Jag vet icke.

— Vad heter hon?

— Fröken Fauchelevent.

— Fauche.... vad för slag?

— Fauchelevent.

— Huist! visslade gubben.

— Min herre! utbrast Marius.

M. Gillenormand avbröt honom, men det såg ut, som om han talade för sig själv:

— Det blir alltså så. Tjugoett år, ingen plats, tolvhundra francs om året, fru baronessan Pontmercy går själv och köper för två sous persilja hos frukthandlarna.

— Min herre, fortsatte Marius, som såg sitt sista hopp försvinna, jag bönfaller er, jag besvär er i himlens namn, med knäppta händer, jag kastar mig för edra fötter, men tillåt mig att göra henne till min maka.

Den gamle gav upp ett olycksbådande flatskratt, vilket förmådde honom att hosta, medan han talade:

— Haha! Ni har således tänkt så här: Jag får väl lov att söka upp den gamle perukstocken, den gamle tramsen. Vilken otur, att jag icke är tjugofem år gammal. Då skulle jag icke gjort mig besvär. Då skulle jag mycket väl kunnat undvara den gamle dumbommen. Men det gör detsamma, jag skall gå till honom och säga: Hör du gamle stock, du är väl glad att se mig, men jag önskar gifta mig med en liten fröken, vem som helst, dotter till herr vem som helst; jag har inga stövlar, och hon har icke ens linnet på kroppen; men jag önskar ge upp min karriär, min framtid, min ungdom, mitt liv, jag har lust att gräva ned mig i eländet med en kvinna på halsen; det är min önskan, att du skall samtycka därtill; och den gamle dumbommen måste naturligtvis ge sitt bifall. Gå du på min pojke, precis som du vill, gift dig med

din Pousselevent, din Couplevent. Nej, aldrig min herre, aldrig!

— Min far!

— Aldrig!

Den ton, varmed ordet aldrig uttalades, fråntog Marius allt hopp. Han vandrade genom rummet med långsamma steg, med sänkt huvud, stapplande, mera likt en döende än en människa, som går ifrån ett besök. M. Gillenormand följde honom med ögonen, och i det ögonblick, då dörren öppnades och Marius tänkte gå ut, reste han sig häftigt upp, tog rummet i fyra steg, fattade Marius i kragen, förde honom tillbaka in i rummet, kastade honom ned i en länstol, och sade:

— Tala nu om allt för mig!

Det var det enda ordet, "min far", vilket undfallit Marius, som åstadkommit denna revolution.

Marius betraktade honom alldeles förbryllad.

Gubbens uttrycksfulla ansikte lyste nu endast av vänlighet. Stamfadern trädde i stället för morfadern.

— Seså, berätta nu, tala om för mig dina små förälskelser, tala om allt. Tusan också, att en ung man kan vara så enfaldig.

— Min far, återtog Marius.

Den gamles hela ansikte strålade av en obeskrivlig glans.

— Ja, det är bra, kalla mig din far, så skall du få se!

Det vilade nu någonting gott, milt, öppet och faderligt i den gamles sätt, och denna hastiga övergång från modlöshet till hopp gjorde Marius både bedövad och berusad. Han satt helt nära bordet, och ljusskenet föll på hans dåliga kostym, vilken Gillenormand betraktade med förvåning.

— Nåväl, min far, sade Marius.

— Hör du, inföll Gillenormand, har du verkligen inte en sou, du ser ju ut som en rövare.

Han drog fram en låda ur en byrå, tog fram en börs, vilken han lade på bordet. Se här är hundra loisdorer, köp dig en hatt.

— Min far, fortsatte Marius, min gode far, om ni visste! Jag älskar. Ni kan aldrig föreställa er, första gången jag såg henne var i Luxembourgträdgården, där hon brukade promenera; i början fäste jag ingen vidare uppmärksamhet vid henne, men senare, jag vet icke på vad sätt, men jag blev förälskad i henne. O, huru olycklig har jag icke sedan blivit. Jag träffar henne alla dagar hemma hos henne, hennes far vet ingenting, och kan ni

tänka er, att nu kanske de skola resa sin väg; vi träffas i trädgården om kvällarna; hennes fader vill taga henne med till England. Då sade jag till mig själv: Jag går till morfar och talar om hela saken för honom. Jag blir galen, jag dör, jag blir sjuk, jag kastar mig i sjön. Hon måste absolut bli min maka, om jag icke skall bli vansinnig. Detta är, tror jag, alltsammans; jag tror icke jag har glömt att tala om någonting. Hon bor vid Plumet-gatan i en trädgård, där det finns en grind. Det är vid sidan av Invalid-hotellet.

Gamle Gillenormand såg helt strålande ut och tog plats bredvid Marius. Samtidigt som han njöt av att höra Marius tala, njöt han också av en stor pris snus. Vid ordet Plumet-gatan gjorde han ett uppehåll i snusningen och lät resten av snuset falla i sitt knä.

— Plumet-gatan! Du sade Plumet-gatan! Låt mig se! Finns det icke en kasern där? Jo visst, det finns där. Din kusin Théodule har talat med mig därom. Lanciärofficeren. — En flicka, min vän, en slyna! — Var, på Plumet-gatan! Förr hette den Blomet-gatan. — Nu kommer jag ihåg det. Jag har hört talas om flickan vid gallerporten på Plumet-gatan i en trädgård. En Pamela. Du har icke dålig smak. Man skulle kunna kalla

den för utsökt. Oss emellan tror jag, att den där narren till lancicer har uppvaktat henne en smula. Jag vet icke hur långt det gick. Men det spelar ingen roll. Han skröt över det, Marius! Jag finner det alldeles i sin ordning, att en ung man som du är förälskad. Det tillhör din ålder. Jag tycker bättre om att du hänger efter ett kjoltyg, ja efter tjugo, än efter herr Robespierre. För min del gör jag mig själv den rättvisan, att jag aldrig kunnat med andra sansculloter än fruntimmer. Vackra flickor äro alltid vackra flickor, det kan icke betvivlas. Vad den där lilla beträffar, tar hon ju emot dig utan att fadern vet om det. Det är alldeles i sin ordning. Jag har också haft sådana där historier. Mer än en. Vet du, hur man gör? Man skall icke vara glödande förälskad, skall akta sig för det tragiska, gifter sig icke och undviker mären och hans skärp. Man skall helt enkelt vara en ung man med förstånd och tänka sig för, man skall gå varligt fram och icke gifta sig, så kommer man till morfar, som i grund och botten är en hedersman och alltid har några guldmynt i en låda, och så sägar man: Så och så är det. Och morfadern svarar: det är lätt ordnat. Det är nödvändigt att ungdomen roar sig och att de gamla skola sitta hemma. Jag har varit ung, och du

kommer att bli gammal, här har du, min gosse, och du kan betala igen det till din sonson. Här har du tvåhundra guldmynt. Roa dig för tusan! det är på så sätt man skall sköta sådana här affärer. Man gifter sig icke, men det hindrar icke lagfarten. Har du förstått mig?

Marius stod som förstenad och kunde icke få fram ett ord men skakade nekande på huvudet.

Gubben brast ut i skratt, blinkade med sina gamla ögonlock, gav honom en klapp på knäet, såg på honom under halvslutna ögonlock, hemlighetsfullt och glättigt, och sade till honom med den välvilligaste av axelryckningar:

— Din idiot! Gör henne till din älskarinna.

Marius bleknade. Han hade icke förstått något av vad morfadern sagt. Allt pratet om Blometgatan, Pamela, kasernen, lancieren, hade glidit förbi Marius som en fantasmagori. Intet av allt detta kunde hänföra sig till Cosette, som var en ren lilja. Gubben pratade synbarligen gallimatias. Men detta prat hade lett fram till ett ord, som Marius hade förstått, och som varit en dödlig förolämpning mot Cosette. Detta ord, älskarinna, hade trängt in i den stränge, unge mannens hjärta som en värjspets.

Han reste sig upp, tog upp hatten från marken och gick med säkra och beslutsamma steg mot dörren. Där vände han sig om, bugade sig djupt för morfadern, rätade på sig och sade:

— För fem år sedan skymfade ni min far. I dag skymfar ni min hustru. Jag har intet mer att säga er, min herre. Farväl!

Herr Gillenormand gapade häpet, sträckte ut armarna och försökte resa sig. Men innan han fått fram ett ord, hade dörren slagit igen, och Marius var försvunnen. Den gamle mannen förblev orörlig under några ögonblick, som hade han träffats av blixten. Han kunde varken tala eller andas, som hade någon hållit om hans strupe. Slutligen störtade han upp ur stolen, sprang till dörren, så fort man kan springa vid åttio års ålder, öppnade den och skrek:

— Hjälp! Hjälp!

Hans dotter skyndade till och sedan även tjänarna. Han sade med rosslande stämma:

— Spring efter honom! Vad har jag gjort honom? Han är galen! Han går sin väg. O, Gud, den här gången kommer han inte tillbaka.

Han gick fram till fönstret, som vette åt gatan, öppnade det med darrande händer och lutade sig med mer än halva kroppen utanför fönstret under

det att Basque och Nicolette höllo i honom bakifrån. Han ropade:

— Marius! Marius! Marius! Marius!

Men Marius kunde inte längre höra honom. Just i samma ögonblick vek han om hörnet till rue Saint-Louis.

Åttioåringen förde två eller tre gånger händerna till tinningarna med ett ångestfullt uttryck. Därpå drog han sig tillbaka och sjönk ner i en fåtölj. Han kunde varken tala eller gråta utan runkade endast på huvudet och mumlade för sig själv. I ögon och hjärta ruvade dyster sorg.

NIONDE BOKEN.

Varthän?

I.

JEAN VALJEAN.

Samma dag vid fyratiden på eftermiddagen satt Jean Valjean ensam bakom en av de ensligaste vallarna på Marsfältet. Numera gick han endast sällan ut tillsammans med Cosette, om av försiktighet eller av längtan efter ensamhet är svårt att avgöra. Möjligen hade han helt enkelt kommit in i andra vanor utan att ens själv vara medveten därom. Han hade på sig en arbetarekavaj och gråa lärftsbyxor. Hans mössa med den breda skärmen dolde hans ansikte. Han var nu lugn och trygg med avseende på Cosette. Det, som en tid oroat honom och gjort honom villrådig, fanns ej mera. Men sedan en vecka eller två hade han känt sig orolig av annan anledning. När han en dag promenerade på gatan, hade han fått syn på Thénardier. Tack vare Jean Valjeans förklädnad hade Thénardier icke känt igen honom. Men sedan Jean Valjean

sett honom upprepade gånger, var han övertygad om att Thénardier strök omkring i kvarteret. Detta förhållande förmådde honom att fatta ett stort beslut. Den omständigheten, att Thénardier var i närheten, kunde medföra många andra faror. Och dessutom var Paris icke lugnt.

Politiska stormar hade gjort polisen orolig och misstänksam, något som var mycket olägligt för var och en, som hade något att dölja. Under det att man försökte spåra upp en man som Pépin eller Morey, kunde man lätt finna en man som Jean Valjean.

Tanken härpå gjorde Jean Valjean orolig.

Slutligen hade en oförklarlig händelse, som nyligen timat, ökat hans oro. Då han samma dag på morgonen, innan Cosette öppnat fönsterluckorna, hade promenerat i trädgården, hade han upptäckt några ord, som inristats i muren, antagligen med en spik. *"16, rue de la Verrerie"*, stod där.

Det hade blivit inristat helt nyligen, ty orden lyste vita i det gamla svarta murbruket. Ett stånd nässlor, som växte vid muren, var betäckt med ett fint stoff av murbruk. Troligen hade orden blivit ditskrivna under natten. Vad betydde de? En adress? Ett tecken till någon annan? En underrättelse för honom? I varje fall var det tydligt, att

någon varit inne i trädgården, att okända personer hade gjort intrång där. Han kom ihåg andra egendomliga händelser, som hade framkallat oro i huset. Han funderade skarpt för att finna någon lösning på gåtan. Av fruktan för att göra Cosette orolig aktade han sig emellertid noga för att berätta för henne om de med en spik inristade orden på muren.

När Jean Valjean noga övervägt allt, hade han beslutat sig för att lämna Paris och till och med Frankrike och resa över till England. Han hade underrättat Cosette därom. Inom åtta dagar ville han vara i väg. Han satt nu och funderade på vallen vid Marsfältet. Han tänkte på allt möjligt, Thénardier, polisen, orden på muren, resan, svårigheten att anskaffa pass etc.

Mitt under dessa tankar såg han skuggan av en person, som nyss hade kommit upp på vallen, omedelbart bakom honom. Han skulle just vända sig om, då en papperslapp, som var hopvikt i fyra delar, föll ned i hans knä, som om någon kastat ner den från vallen över hans huvud. Han grep papperet, vek upp det och läste ordet *"Flytta"*, skrivet med blyerts med stora bokstäver.

Jean Valjean reste sig hastigt, men där fanns icke längre någon på kullen. Han såg sig omkring

och varseblev en varelse, större än ett barn, mindre än en man, klädd i grå blus och gråaktiga byxor av bomullssammet. Den mystiska varelsen skyndade bort längs vallen och försvann.

Jean Valjean återvände genast hem, tankfull och bekymrad.

II.

MARIUS.

Marius hade lämnat herr Gillenormand full av förtvivlan. Han hade visserligen varit föga förhoppningsfull, när han gick dit, men han gick därifrån alldeles utom sig.

För övrigt hade officeren, tölpen, kusin Théodule, icke lämnat någon skugga i hans sinne. Icke på något sätt. Var och en som iakttagit en ung människas gryende känsloliv, skall förstå honom. Den dramatiske skalden skulle tydligen kunnat bygga åtskilliga förvecklingar på de underrättelser, som morfadern helt burdus hade gett sin dotterson. Men om än skildringen skulle vunnit härpå i ett avseende, hade dess sanningsenlighet lidit därpå. Marius levde i den lyckliga ålder, då man inte tror på något ont. Längre fram kommer en tid, då man tror alla människor om ont. Misstankarna äro fåror. När man är mycket ung, har man inga alls. Vad som upprör Othello, glider förbi Candide. Misstänka Cosette! Förr skulle Marius kunnat begå en hel rad av brott

Han började gå av och an på gatorna, som kärlekskranka ha för sed.

Efteråt skulle han icke kunnat redogöra för vilka tankar, som under tiden rört sig i hans inre. Klockan två på morgonen kom han hem till Courfeyrac och kastade sig på sin madrass. Solen stod redan högt på himlen, då han somnade in, men även under sömnen oroades han av obehagliga tankar. När han vaknade stodo Courfeyrac, Enjolras, Feuilly och Combeferre i rummet, med hattarna på och färdiga att gå ut. De tycktes ha mycket bråttom.

Courfeyrac sade:

— Kommer du med på general Lamarque's begravning?

Marius tyckte, att Courfeyrac talade ett för honom fullkomligt obegripligt språk.

En stund senare gick han själv ut. Han stoppade på sig de pistoler, som Javert gett honom under äventyret den 3 februari, vilka han sedan behållit. De voro fortfarande laddade. Det är svårt att förstå, av vilken dunkel anledning han tog dem med sig.

Hela dagen strövade han omkring utan att veta var. Då och då regnade det, men han lade inte märke till det. Hos en bagare köpte han ett litet

bröd för en sou till middag. Han lade det i fickan men glömde sedan bort det. Han till och med badade i Seine utan att vara riktigt medveten om det. Det finns tillfällen, då man tycker sig ha en smältugn i sitt huvud. Just så kände Marius det. Han hoppades inte längre, men han kände ej heller någon fruktan. I detta tillstånd hade han befunnit sig sedan besöket hos morfadern. Han inväntade kvällen med feberaktig otålighet. Han tänkte endast en redig tanke.

Klockan nio skulle han råka Cosette. Detta sista efterlängtade möte var allt, han hoppades på för framtiden. Sedan skulle allt vara slut för honom.

Medan han irrade omkring på de ödsligaste boulevarderna i Paris, tyckte han sig då och då höra egendomliga ljud. Han ryckte upp sig för ett ögonblick och sade:

— Det hörs, som om man höll på att slåss.

Vid mörkrets inbrott precis klockan nio, som han lovat Cosette, befann han sig på Plumetgatan. När han närmade sig gallergrinden, glömde han allt. Han hade inte sett Cosette på fyrtioåtta timmar. Nu skulle han åter träffa henne. Allt annat var som utstruket ur hans medvetande. Han var oerhört glad och lycklig. Sådana ögonblick fylla hela ens hjärta med fröjd.

Marius trängde sig genom det söndriga gallret och skyndade in i trädgården. Cosette befann sig icke på den plats, där hon brukade vänta honom. Han trängde genom snåren till mötesplatsen i närheten av trappan.

— Där väntar hon mig, sade han för sig själv.

Cosette fanns ej heller där. Han såg upp och märkte, att fönsterluckorna voro stängda. Han gick runt trädgården men den var öde och tom. Därpå återvände han till huset och började knacka på fönsterluckorna, som hade han varit herrn i huset, som kommit hem vid en något sen timma. Han var utom sig av längtan efter Cosette, han var orolig, förskräckt och förtvivlad. Han knackade hårdare och hårdare med risk att få se fönstret öppnas och stå ansikte mot ansikte med fadern, som naturligtvis skulle fråga:

— Vad vill ni?

Men Marius fruktade något, som var än värre. När han knackat en stund, började han ropa på Cosette.

— Cosette, Cosette! ljöd det allt mera befallande. Ingen svarade. Allt var slut för honom. Ingen fanns vare sig i huset eller i trädgården.

Marius betraktade sorgset detta dystra hus, som var lika mörkt och tyst som en grav men mycket

tommare. Han såg på bänken, där han tillbringat så många lyckliga stunder med Cosette. Han satte sig på stentrappan och försjönk i vemodiga tankar. Han var smärtsamt lycklig över sin kärlek till Cosette, men han sade sig också, att nu då hans älskade ej längre fanns hos honom, återstod honom intet annat än döden.

Plötsligt hörde han någon ropa gällt på gatan, så att det hördes tvärs genom trädgården:

— Herr Marius!

Han reste sig.

— Vem ropade?

— Herr Marius, är ni där inne?

— Ja!

— Herr Marius, era vänner vänta er vid barrikaden på rue de la Chanvrerie!

Rösten var honom ej alldeles obekant. Den liknade Eponines sträva, skrovliga stämma. Marius sprang till grinden, stack ut huvudet och såg en person, som föreföll att vara en ung man, springande försvinna i dunklet.

III.

HERR MABEUF.

Jean Valjeans börs var bortkastad på herr Mabeuf. I sin barnsliga, aktningsvärda rättrådighet hade han icke mottagit denna gåva, fallen som från himlen. Han hade inte ens gissat, att det, som såg ut att komma från himlen, kom från Gavroche. Han bar börsen till poliskommissarien i distriktet, där den som upphittat gods stod till den eventuelle ägarens disposition. Börsen var nu i själva verket förlorad. Det vill säga, att ingen frågade efter den, och att den icke kom herr Mabeuf till hjälp.

Herr Mabeuf hade för övrigt fortsatt att få det sämre och sämre ställt.

Hans försök med indigo hade icke lyckats bättre i botaniska trädgården än i hans trädgård i Austerlitz. Året förut var han skyldig hushållerskan lön, nu kunde han, som vi veta, icke betala sin hyra. Pantlånaren hade efter tretton månader sålt kopparsticken, som hörde till hans flora. Någon kopparslagare hade antagligen gjort kastruller av dem. Då han ej kunde komplettera de defekta

exemplaren i sin Flora, hade han till billigt pris sålt bilder och text som defekta till en bokhandlare. Nu hade han icke kvar något av sitt livsverk. Han började leva på de pengar, som han fått för dessa exemplar. När han såg, att den lilla penningsumman började smälta ihop, avstod han från sin trädgård och lät den ligga i träde. Det var då länge sedan, han hade varit tvungen att avstå från de två ägg och det lilla stycke kött, som han då och då brukat förtära. Hans middag bestod av bröd och potatis. Han hade sålt sina sista möbler samt allt han kunde undvara av säng- och gångkläder. Sedan kom turen till hans herbarier och kopparstick. Sina värdefullaste böcker hade han ännu kvar. Bland dessa funnos många mycket sällsynta, bl. a. les Quadrains historiques de la Bible, utgiven 1560, la Concordance des Bibles av Pierre de Besse, les Marguerites de la Marguerite av Jean de la Haye med dedikation till drottningen av Navarra, de la Charge et dignité de l'ambassadeur av herr de Villiers-Hotman, Florilegium rabbinicum av 1644, en Tibulle av 1567 med följande inskription: "Venetiis in ædibus Manutianis".

Slutligen ägde han en Diogène Laërce, tryckt i Lyon 1644. — Herr Mabeuf eldade aldrig i sitt

rum, och han gick till sängs, då det blev mörkt för att slippa bränna ljus. Det såg ut, som om han ej haft några grannar. Han lade märke till att folk undvek honom.

Ett barns elände intresserar en mor, och en ung mans väcker en ung flickas medlidande, men en gammal mans död bryr sig ingen om. Den är det tröstlösaste av alla lidanden.

Fader Mabeuf hade likväl icke alldeles förlorat sin barnsliga förtröstan. Hans ögon fingo liv, då blicken föll på hans böcker och han log, då han betraktade Diogène Laërce, som var ett unikt exemplar. Bokskåpet var den enda onödiga möbel, han hade behållit.

En dag sade mor Plutarque till honom:

— Jag har ingenting att köpa mat för till middagen.

Det som hon kallade middag, var ett brød och fyra eller fem potatisar.

— Köp på kredit, sade herr Mabeuf.

— Ni vet ju, att jag blir vägrad kredit.

Herr Mabeuf öppnade sitt bokskåp och betraktade länge den ena efter den andra av sina böcker, som en fader, som är tvungen att minska sin barnskara, skulle betraktat vart och ett av barnen, innan han gjorde sitt val. Sedan tog han hastigt en

av dem, stack den under armen och gick ut. Han återvände två timmar senare, men då hade han ej längre boken under armen. Han lade trettio sous på bordet och sade:

— Gör i ordning middag!

Från den stunden lade mor Plutarque märke till, att en dyster skugga ständigt vilade över den gamles anlete.

Följande dag, dagen därpå och alla dagar upprepades samma historia. Herr Mabeuf gick ut med en bok och återvände med ett silvermynt. Eftersom antikvariaten sågo, att han var nödsakad att sälja, gåvo de endast tjugo sous för böcker, som han själv köpt för tjugo francs. Ibland hos samma bokhandlare. Biblioteket flyttades dit, volym efter volym. Ibland sade han: — Jag är i alla fall åttio år, som närde han ett hemligt hopp, att hans liv skulle taga slut förrän hans böcker. Han blev allt sorgsnare. En gång blev han emellertid oväntat glad. Han vandrade ut med en Robert Estienne, som han sålde för trettiofem sous vid Malaquais-kajen och återvände med en Alde, som han köpt för fyrtio sous på rue des Grès.

— Jag blev skyldig fem sous, sade han strålande till mor Plutarque. Den dagen åt han icke någon middag.

Han tillhörde Société d'horticulture. Några av medlemmarna visste, att han led nöd. Præses i detta sällskap kom och hälsade på honom, och han lovade att tala med jordbruks- och handelsministern om honom, vilket han också gjorde.

— Javisst, utropade ministern, en vetenskapsman, en botaniker, en gammal sysslolös hedersman; vi måste göra något för honom.

Följande dag erhöll herr Mabeuf en inbjudan till middag hos ministern. Darrande av glädje visade han brevet för mor Plutarque.

— Vi äro räddade, sade han.

På den bestämda dagen infann han sig hos ministern. Han lade märke till att hans söndriga halsduk och gamla rutiga kläder förvånade betjänten. Ingen talade med honom, inte ens ministern. Vid tio-tiden på kvällen, under det han alltjämt väntade, att någon skulle tala till honom, hörde han, att ministerns fru, en vacker dam med djupt urringad klänning, frågade:

— Vem är då den där gamle mannen?

Henne hade han inte ens vågat närma sig. — Vid midnatt återvände han hem till fots i hällande regn. Han hade sålt en Elzévir för att betala droskan, när han åkte bort. Varje afton innan han gick tilll sängs brukade han läsa några sidor i sin

Diogène Laërce. Han kunde så mycket grekiska, att han kunde njuta av den säregna texten. Detta var hans enda fröjd. Några veckor förflöto. Plötsligt blev mor Plutarque sjuk. Det är sorgligare att icke hava pengar att köpa medicin för hos apotekaren, än att icke kunna köpa bröd hos bagaren. En kväll ordinerade läkaren en mycket dyr medicin, och då sjukdomen förvärrades, måste hon ha en vårdarinna. Herr Mabeuf öppnade sitt bokskåp; det var nästan tomt. Han hade endast sin Diogène Laërce kvar.

Han stack boken under armen och gick ut. Detta hände den 4 juni 1832. Han gick till porte Saint-Jacques och återvände med hundra francs. Han lade högen av femfrancsstycken på den gamla tjänarinnans nattduksbord och gick in i sitt rum utan att säga ett ord.

Följande dag, när solen gick upp, satte han sig på en sten i trädgården. Genom häcken kunde man se honom sitta där orörlig hela förmiddagen. Med nedböjt huvud satt han och stirrade förstrött på sina vissnade rabatter. Då och då grät den gamle utan att till synes vara medveten därom. På eftermiddagen började egendomliga ljud höras i Paris. Det liknade skott och larmet från en upprörd människomassa.

Fader Mabeuf höjde på huvudet. Han fick syn på en trädgårdsarbetare, som gick förbi. Honom frågade han, vad som stod på.

Arbetaren, som bar sin spade kastad över axeln, svarade i den mest lugna ton:

— Det är upplopp!

— Vad? Upplopp?

— Ja! Man slåss!

— Varför det?

— Det vete tusan, svarade arbetaren.

— Åt vilket håll?

— Åt Arsenal-hållet till.

Fader Mabeuf gick in och grep sin hatt. Mekaniskt letade han efter en bok att sticka under armen. Då han icke fann någon, sade han:

— Ah, det var sant, och så gick han ut med förvirrad min.

TIONDE BOKEN.

Den 5 juni 1832.

I.

YTAN.

På vad sätt uppstår ett upplopp? Av intet och av allt. Av en så småningom frigjord elektricitet, av en plötsligt framsprungen låga, av en kraft i overksamhet, av en vindfläkt, som sveper förbi. Denna vindfläkt råkar huvud, som tänka, hjärnor, som drömma, själar, som lida, passionerade och olyckliga hjärtan. Den river dem alla med sig.

Vart?

På en slump. Utan att ta hänsyn till staten eller dess lagar eller till andra människors välgång.

Ett upplopp är sammansatt av många olika faktorer. Oroliga känslor, förbittrad entusiasm, indignation, förkvävda krigiska instinkter, överspänt mod, förblindat ädelmod, nyfikenhet, längtan efter omväxling, törst efter det oväntade; den känsla, som kommer en att glädja sig åt en ny teateraffisch; obestämt hat, ånger och missnöje, tillfäl-

lig opasslighet, dålig sömn, förkvävd äregirighet. Var och en, som anser sitt liv förfelat, men hoppas en vändning till det bättre genom en omvälvning, sällar sig till de upproriska. En verksam del i upploppet tar slutligen den stora pöbelhopen, som alltid är lättantändlig.

De mest ideella och de lägst stående varelser dragas in i samma virvel. Människor, som stå utanför civilisationens gränser och vänta på sin chance, bohêmenaturer, landsvägsriddare, som under natten sova ute utan annat tak än himlens kalla moln, olyckliga varelser, som söka sin föda på en slump och icke förskaffa sig den genom arbete, eländets okända frysande barn.

Varje människa, vars själ i hemlighet är upprörd över någon orättvisa, begången av staten, livet eller ödet, sluter sig till upploppet. Och snart börjar hon skälva av upphetsning och kommer med i virveln.

Upploppet är en slags virvelstorm i den sociala atmosfären. Den uppstår hastigt vid ett visst temperaturtillstånd. I svindlande fart stiger och sjunker den, förstör, krossar, söndersmular och rycker upp de stoltaste träd med roten. Den sliter med sig såväl starka som svaga naturer, trädstammen såväl som halmstrået.

Ve den, som virvelvinden rycker med sig! Ve den männniska, som råkar ut för dess raseri! Den krossar den ena mot den andra.

Virvelstormen skänker åt de varelser, den drar med sig, obegripliga, övermänskliga krafter. Den skänker makt över omständigheterna åt förste bäste man. Den gör alla till projektiler. Av en sten gör den en kula, av en brevbärare en general.

Om man får sätta tro till vissa politiska orakel är en smula upplopp önskvärt för maktens skull. Upploppet stärker den styrelse, som den icke störtar. Det prövar krigsmakten. Det enar de borgerliga klasserna. Det rätar på polisernas muskler. Det konstaterar den sociala ryggradens styrka. Det är gymnastik, det är nästan hygien. Makten befinner sig bättre efter ett upplopp, liksom en människa efter en sjukdom.

För trettio år sedan hade man andra synpunkter på upploppet.

Det finns framför allt en teori, som själv kallar sig "le bon sens". Philinte mot Alceste; en medling mellan sanning och falskhet; förklaring, tillrättavisning, ett svaghetstillstånd, som tror sig vara visheten själv, emedan det är en blandning av klander och ursäkter, men som endast är pedanteri. En hel politisk skola har uppstått härav. Mellan

det kalla och det varma vattnet står det ljumma vattnets parti. Denna skola med sin ytliga grundlighet, som undersöker följderna utan att gå till orsakerna, står på höjden av quasi-vetenskap. Följande citat bär vittne om skolans art.

"De upplopp, som komplicerade händelserna 1830, fråntogo dessa en del av dess renhet. Julirevolutionen har burits av en frisk folklig vind, som sopat himlen ren från alla moln. Dessa upplopp kommo himlen åter att mulna. De drogo ner denna revolution, som först var så storslagen genom sin enighet, till rena bagatellstrider. Under julirevolutionen, liksom vid varje framsteg, som vinnes med våld, hade i hemlighet rått oenighet. Upploppet var orsaken till att denna kom i dagen. — Efter Julirevolutionen kände men endast befrielse, efter upploppen märkte man katastrofen.

Varje upplopp stänger butikerna, vållar oro på börsen, kommer affärslivet att avstanna, påskyndar konkurserna. Mera pengar! Personer med privat förmögenhet bli oroliga, krediten blir osäker, industrien går ej längre sin jämna gång, arbetet blir sämre avlönat, överallt råder fruktan. Återverkningar i alla andra städer. — Man har berättat, att upploppets första dag kostar Frankrike tjugo miljoner, andra dagen fyrtio, tredje da-

gen sextio. Ett upplopp på tre dagar kostar ett-hundratjugo miljoner, det vill säga om man endast tager det finansiella resultatet i betraktande och bortser från en katastrof, ett skeppsbrott, ett förlorat sjöslag, som skulle kunna förinta en flotta på sextio linjeskepp.

Rent historiskt erbjuda upploppen en viss skönhet. Ett krig med gatstenar är icke mindre storslaget än ett buskkrig. I det förra klappar städernas hjärta, i det senare uppenbarar sig de stora skogarnas ande. Upploppen komma det karaktäristiska parisergemytet att slå ut i full blom. Ädelmod, hängivenhet, stormande glädje. De studerande visa, att tapperheten är nära förbunden med intelligensen. Nationalgardet är orubbligt, gatpojkarna bygga barrikader, alla visa prov på dödsförakt. Studenter och soldater drabba samman. När allt kommer omkring förefinnes endast en åldersskillnad mellan de stridande, det är samma ras. Det är samma stoiska män, som vid tjugo års ålder dö för idéer, för fyrtio för sina familjer. Armén, som alltid är bedrövad vid inbördeskrig, sätter klokheten mot djärvheten. Upploppen lägga folkets tapperhet i dagen och uppfostra borgarna till mod.

Allt det är gott och väl. Men är det värt så

mycket blod? Det är ej nog med det utgjutna blodet, man måste också tänka på den dystra framtiden, det framåtskridande, som stäckats i sitt lopp, oron och hederliga mäns förtvivlan. De som besegrades 1830 säga, stolta över sina blessyrer, triumferande: — Det var ju det, vi sade. — Man måste taga i betraktande, att om Paris vunnit på upploppet, så hade det varit själva Frankrike till skada. Lägg märke till de blodbad, som alltför ofta vanhedra den av stridslust förblindade ordningsmaktens seger över de med vansinnig energi kämpande frihetsentusiasterna. Kort sagt, upplopp är av ondo.

Så talar den så kallade vishet, som borgarklasserna, det så kallade folket, så gärna tolererar.

Vad oss beträffar, så uttala vi ordet "upplopp" alldeles för tanklöst och lugnt. Vi fråga oss icke, om ett upplopp kostar lika mycket som ett fältslag. Först orsaken till detta. Anledningarna till kriget. Är icke kriget så väl som upploppet ett svårt gissel och en olycka för landet. Den 14 juli lär ha kostat etthundratjugo miljoner. Men att lägga makten i Filip V:s händer i Spanien kostade två milliarder. Om den 14 juli än kostat lika mycket, hade vi likväl föredragit denna händelse. För övrigt sätta vi föga tro till dessa till synes förnuftiga be-

räkningar, vilka likväl endast äro lek med siffror. Ett upplopp bör undersökas i varje särskilt fall. I allt vad ovan citerade doktrinära skola säger, är det endast fråga om följderna. Vi söka efter orsakerna.

I det följande skola vi närmare ingå på dessa spörjsmål.

II.

DET INRE.

Det förekommer upplopp men också uppror. De äro två olika yttringar av vrede. Den ena har orätt, den andra har rätt. I demokratiska stater, de enda, som äro byggda på rättvisa, händer det någon gång, att ett fåtaligt parti kommer till makten. Då reser sig allt och alla till motstånd, och då man blir nödsakad att hävda sin rätt, griper man till och med till vapen. Allas krig mot de fåtaliga härskarna är uppror, men fraktionens angrepp på hela folket är upplopp. Allteftersom Tuilerierna ha konungen eller konventet inom sina murar, angripas de med rätt eller orätt. Samma kanon, som riktades mot folkmassorna, hade orätt den 10 oktober men rätt den 14 vendémiaire. Samma företeelse, men skilda orsaker. Vad den allmänna omröstningen bestämt i frihet och suveränitet, kan inte omintetgöras av pöbeln. Massans instinkter kunna den ena dagen vara förnuftiga, den andra totalt vanvettiga. Mot Terray är vreden rättmätig, men orättmätig mot Turgot. Sköv-

ling, plundring, uppbrytning av räls, förstörande av skeppsdockor, avslag på folkets berättigade krav, mordet på Ramus, Rousseaus fördrivning från Schweiz, allt detta är upplopp. Israel mot Moses, Rom mot Scipio, det är upplopp. Paris mot Bastiljen, det är uppror. Soldaterna mot Alexander, matroserna mot Kristoffer Kolumbus, det är samma gudlösa företeelse. Varför? Emedan Alexander uträttade för Asien med svärdet detsamma som Kristoffer Kolumbus för Amerika med kompassen. Alexander liksom Columbus fann en värld. Dessa gåvor av nya världen åt civilisationen betyda så stora framsteg på alla områden, att allt motstånd mot de ädla givarna är brottsligt.

Det buller, som uppkommer då rättvisan börjar röra på sig, kännes lätt igen. Det uppstår icke alltid genom folkmassornas upprörda skälvning. Det gives vanvettiga vredesutbrott, det gives klockor med sprucket ljud. Alla stormklockor ljuda icke metallklara. Okunnighet och passionernas svallning äro icke detsamma som framåtskridandets jordskalv. Gör uppror men till framåtskridandet gagn. Varje annan resning är av ondo. Varje våldsamt steg bakåt är upplopp. All tillbakagång är skadlig för det mänskliga släktet. Uppror är sanningens vredesutbrott. De gatstenar, som upp-

roret slungar, äro rättens tändande gnistor. Dessa samma gatstenar skänka upploppet endast sin smuts. Danton mot Ludvig XVI, det är uppror, Hébert mot Danton, det är upplopp.

Härpå beror det, att, som Lafayette säger, upproret kan bliva en helig plikt, upploppet en ogärning.

Det märkes också skillnad med avseende på värmeintensiteten. Upproret är ofta av vulkanisk natur, upploppet brinner med en halmelds pyrande låga.

Stundom betyder uppror uppståndelse.

En frågas lösning genom omröstning är ett modernt tillvägagångssätt, som emellertid gamla tidens historia känner till redan för fyra tusen år sedan. Varje tidsepok protesterar på sitt sätt mot folkets lidanden och kränkning av dess rättigheter. Under Cesarerna förekommo inga uppror, men Juvenalis levde och verkade. Facit indignatio träder i Graccernas ställe.

Under Cesarerna ha vi den till Syene landsförviste men också författaren till les Annales.

För att icke tala om den till Pathmos landsförviste, som även han protesterade mot denna världen i en högre världs namn. Han skapade en väldig satir och kastade över Rom — Ninive, Rom

— Babylon, Rom — Sodom, Uppenbarelsebokens flammande fackelsken.

Johannes på sin klippa är sfinxen på sin piedestal. Man förstår honom icke. Han är jude men också hebré. Men mannen, som skrev les Annales, är av latinskt ursprung. Han var kort sagt en romare.

Emedan neronernas regering var en dyster tid, skall den skildras i mörka färger. Endast inskriften på deras gravvårdar borde vara den blekast möjliga.

Ett bundet ord är en fruktansvärd makt. Skriftställaren fördubblar sina ansträngningar i stilistiskt avseende, då en tyrann påbjuder tystnad. Denna kommer honom att mogna, och genialiska tankar ta form i hans hjärna. Förtryck driver historikern att uttrycka sig innehållsrikt och kort. Denna berömda prosas granithårda fasthet är tyrannernas eget verk.

Enväldet tvingar författaren att uttrycka sig kort, men därigenom vinna hans ord i styrka. Ju färre fraser, dess större verkan. Tacitus tänker med korslagda armar.

En stor andes härlighet, inriktad på sanning och rätt, skjuter blixtar.

I förbigående vill jag påpeka, att Tacitus icke

levde samtidigt med Cesar. Tiberierna reserverades för honom. Cesar och Tacitus äro två succesiva fenomen. Den som styr världarnas öden och reglerar födelse och död, tycks ha velat undvika ett möte dem emellan. Cesar är en storslagen personlighet. Tacitus likaså. Gud skonar dem från att stöta samman. De som älska att skipa lag och rätt, skulle ha klandrat Cesar för strängt och gjort sig skyldig till orättvis bedömning. Gud ville det icke. De stora krigen i Afrika och Spanien, förstörandet av sjörövarna från Cilicien, civilisationens införande i Gallien, Bretagne, Germanien, alla dessa ärofulla bragder överskyla Rubicon. Det är en viss hänsynsfullhet av den gudomliga rättvisan, som på så sätt ger sig till känna. Den fruktar att utlämna den berömde inkräktaren och erövraren åt en fruktansvärd historiker.

Despotism förblir depotism även under den snillrikaste monark. Det förekommer korruption under de berömdaste regenters styrelse, men den moraliska försumpningen är än avskyvärdare, då skändliga tyranner sitta vid styret. Under sådana tider florerar skammen öppet.

Rom hade det sämre ställt under Vitellius än under Sulla. Under Claudius och under Domitianus var ondskan lika stor, som härskarna voro

fula. Slavarnas skamlöshet var direkt framkallad av deras tyranniska herrar. Giftiga gaser utströmma från dessa förskämda samveten, som återspegla tyrannerna själva. Makten är oren, människorna småaktiga, samvetena rymliga, själarna sakna moralisk urskillningsförmåga. Så är tillståndet under Caragalla och likaså under Heliogabalus, under det att från romerska senaten under Cæsar endast kommer ett örnnästes träcklukt.

Men Juvenalis och Tacitus voro liksom Esaias för bibliska historien och Dante för medeltiden, de män, som världen behövde just då. Upplopp och uppror, det är den stora massan, som än har orätt än rätt.

I vanligaste fall har upploppet en materiell bakgrund, upproret däremot är en moraliskt företeelse. Upploppet representeras av Masaniello, upproret av Spartacus. Upproret stammar från själen, upploppet från magen. Då det gäller hunger har upploppet en sann, behjärtansvärd och rättmätig orsak. Likväl förblir det upplopp. Varför? Det har moralisk men icke juridisk rätt. Förvildat, ehuru det har rätten på sin sida, våldsamt trots sin styrka, slår det på måfå. Det far fram som en blind elefant, som krossar allt i sin väg. Dess väg utvisas av lik, gubbar, kvinnor och barn. Det

har utan att veta orsaken utgjutit fredliga och oskyldiga människors blod. Att föda och nära folket är en god sak, men att lemlästa det är fördömligt.

Alla protestyttringar till och med den 10 augusti och den 14 juli börja med samma villervalla. Innan rättvisan lyckas frigöra sig, blir det tumult och oreda. Upproret är till att börja med upplopp, på samma sätt som floden först är rännil. Vanligen utmynnar den i en ocean — revolutionen. Men det kan också gå annorlunda. Det kommer från de höga berg, som behärska den moraliska horisonten, rättvisa, klokhet, förnuft och sanning — en produkt av snövita ideal — kastar sig från klippa till klippa efter att ha speglat himlen och samlar flödena från hundratals bifloder under sitt majestätiska triumftåg. Men till slut förlorar det sig i någon borgerlig dypöl, liksom Rhen i träskmarker.

Detta tillhör det förflutna. Framtiden må bliva annorlunda. Den allmänna omröstningen är beundransvärd därigenom att den upplöser upploppet i dess början och genom att giva upproret votum, fråntager den det dess vapen. Krigens utplånande, såväl gatukravallernas som gränsstridernas, är framåtskridandets oundvikliga gång.

Hur det än må vara i dag, framtiden bär freden i sitt sköte.

Borgaren känner för övrigt inte till skiljaktigheterna mellan uppror och upplopp. För honom är allt helt enkelt en rebellisk resning, en hunds vredesutbrott mot sin herre, ett försök att bitas, som bör straffas med bojor och hundkoja, hundskall, gnäll.

Ovan givna utläggning gäller händelserna i juni 1832. Upplopp eller uppror?

— Uppror. —

Det skulle kunna hända, att vi vid skildringen av denna fruktansvärda händelse någon gång komma att använda ordet upplopp, men detta endast för att karaktärisera de ytliga händelserna. Vi fasthålla likväl fortfarande vid den givna distinktionen mellan uppror och upplopp.

Händelserna 1832 voro så storslagna i sitt plötsliga utbrott och dystra utslocknande, att till och med de, som i dem endast se ett upplopp, tala därom med en viss respekt. De anse, att dessa händelser stå i direkt samband med 1830 års. När sinnena kommit i uppror, säga de, lugna de sig icke på en dag. En revolution avklippes icke tvärt. Den medför alltid några svallvågor, innan den lägger sig till ro, på samma sätt som

ett berg närmast omgives av kullar, innan slätten vidtager. Det finnes inga Alper utan Juraberg.

Denna kris, som lever kvar i parisarnas minne under namn av "uppploppstiden", är utan tvivel en karakteristisk tid bland detta sekels många stormar.

Ännu några ord, innan vi fortsätta vår berättelse.

De tilldragelser, som vi nu gå att skildra, ha verklighetens levande prägel, men historikern skjuter dem stundom åt sidan av brist på tid och utrymme. Men vi anse, att man just i dem kan förnimma mänsklighetens skälvande liv. De små detaljerna äro, som vi redan tro oss ha sagt, så att säga bladverket på historiens stolta träd. Men bladen falla. — Uppploppstiden är rik på dylika detaljer. Historien har icke bevarat alla. Vi vilja alltså tillsammans med allmänt kända omständigheter skildra saker och ting, som ha fallit i glömska. De flesta deltagarna i detta jätteskådespel äro döda. Men om det som jag går att skildra, kan jag säga: "Jag har själv sett det". Jag ämnar förändra några namn, ty jag berättar men gör inga avslöjanden. I varje fall skildrar jag verkliga händelser. Det blir endast en episod, säkerligen den minst kända, som jag ämnar dröja vid

— den 5 och 6 juni 1832. Läsaren kommer likväl att under den dystra slöja, som vi vilja lyfta på, skymta denna förfärliga tilldragelses rätta anlete.

III.

BEGRAVNING. — UPPSTÅNDELSE.

Ehuru koleran redan i tre månader hade avkylt sinnena och ersatt deras oro med dystert lugn, var Paris våren 1832 sedan lång tid tillbaka färdigt att explodera. Som vi förut sagt liknar en stor stad en kanon. När den är laddad, är en fallande gnista nog för att få skottet att gå. I juni 1832 blev general Lamarque's död den tändande gnistan.

Lamarque var en aktad och handlingskraftig man. Han ägde två egenskaper — tapperhet i strid och lysande oratorisk förmåga — som voro oskattbara under kejsardömet och under restaurationen. Han var lika tapper som vältalig. Hans ord voro skarpa som svärdshugg, liksom Foy, sin företrädare, prisade han friheten högt efter att ha dyrkat makten. Han höll sig mellan vänstern och den yttersta vänstern. Folket älskade honom, emedan han trodde på dess framtid, pöbeln älskade honom, emedan han hade tjänat kejsaren.

Freden 1815 var för honom en personlig förolämpning, vilket behagade mängden i hög grad. Under sjutton år hade han bevarat sin grandiosa dysterhet och nedslagenhet över slaget vid Waterloo, under det han knappast lagt märke till senare timade händelser. Under sin dödskamp tryckte han hårt mot sin barm ett svärd, som "de hundra dagarnas officerare" skänkt honom. Napoleon dog med ordet "armé" på läpparna, Lamarques sista ord var "fosterland".

Hans död, som var väntad, fruktades av folket som en stor förlust, av de styrande som en olyckshändelse. Hans död betydde sorg för folket. Liksom allt som är bittert kan sorgen lätt förvandlas till uppror. Så skedde även.

Den 5 juni, den dag, som blivit bestämd för Lamarques begravning, erbjöd förstaden Saint-Antoine, genom vilken processionen skulle passera, en förfärlig anblick. På alla gator trängdes en upprörd människomassa. Var och en beväpnade sig så gott sig göra lät. Snickarna togo verktyg från hyvelbänkarna för att "slå in dörrar" med dem. En av dem hade gjort sig en dolk av en stor hake, som han rätat ut och spetsat till. En annan hade i tre nätter sovit med kläderna på i ivern att komma fort med i striden. En timmer-

man vid namn Lombier, träffade på en kamrat, som frågade:

— Varthän?

— Jag har inga vapen.

— Jag skall gå till verkstaden och söka reda på min passare.

— Varför då?

— Det vet jag inte, svarade Lombier.

En viss Jacqueline ropade till alla möjliga arbetare, som gingo förbi:

— Hör hit!

Bjöd dem på vin och sade:

— Har du arbete?

— Nej.

— Gå då till Filspierre, mellan Montreuil och Charonnebarriären. Där får du arbete.

Hos Filspierre fanns kulor och vapen. Vissa chefer sprungo från den ene till den andre för att samla folk. Hos Barthélemy nära la Trônebarriären, hos Capel i Petit-Chapeau pratade krogkunderna med allvarsamma miner. Man kunde höra sådana ord som:

— Var har du din pistol?

— Under blusen. Och du?

— Under skjortan.

På rue Traversière, framför atelier Roland, på

Maison-Brûlées gård och framför Berniers verkstad viskades det ivrigt. Bland de allra ivrigaste lade man märke till en viss Mavot, som aldrig stannade längre än en vecka på en verkstad. Mästarna avskedade honom alltid, därför att de voro tvungna att disputera med honom varje dag. Mavot dödades dagen därpå i barrikaden på rue Ménilmontant. Pretot, som också dog i striden, hjälpte Mavot. Då han frågade denne:

— Vilket är ditt mål? svarade Mavot:

— Upproret.

Några arbetare, som stodo samlade i hörnet av rue de Bercy, inväntade en viss Lemarin, en revolutionär agent för förstaden Saint-Marceau.

Den 5 juni drog alltså general Lamarques begravningsprocession genom Paris. Trots att det regnade, sken solen då och då. Tåget skred fram med sedvanlig militärisk ståt, som verkade än större genom de försiktighetsåtgärder, man vidtagit.

Två bataljoner, tiotusen soldater med sabel vid sidan, tillhörande nationalgardet samt nationalgardets artilleri-batterier eskorterade kistan. Likvagnen drogs av unga män. Närmast efter följde invalidofficerarna. De buro lagerkvistar. Sedan kom en oräknelig upprörd folkmassa. En av-

delning av "folkets vänner", jurister, medicinare, flyktingar från alla länder, spanska, italienska, tyska och polska flaggor, alla tänkbara banér. Barn, som viftade med gröna kvistar, stenhuggare och timmermän, som strejkade. Tryckeriarbetare, igenkännliga på sina pappmössor, marscherade två och två i bredd eller tre och tre. De skreko och nästan alla slogo i luften med stora käppar. Några hade till och med sablar. Utan ordning och likväl en enda själ. Än i fullständig oreda, än i ordnad trupp. Plutonerna valde sig chefer. I tvärgator, mellan trädens bladverk, på balkonger, i fönster och på tak fullständigt myllrade det av människor, män, kvinnor och barn. Allas ögon voro fyllda av ängslan. En obeväpnad armé drog förbi, en förskrämd folkhop såg på.

De styrande å sin sida lade noga märke till allt. De avvaktade tiden med handen på svärdfästet. På Ludvig XV:s torg stodo fyra skvadroner karabiniärer till häst med hornblåsare i tête, färdiga att tåga ut med fyllda patronväskor, laddade gevär och karbiner. I Botaniska trädgården stod en del av nationalgardet uppställt. I Hallarna en skvadron dragoner, på la Grève, vid Bastiljen, likaså. Louvregården var fylld av artilleri. Åter-

stoden av trupperna voro kvar i kasernerna, bortsett från de regementen, som voro förlagda till Paris' närmaste omgivningar. Den oroliga regeringen höll tjugofyra tusen soldater i staden och trettio tusen i dess omnejd i beredskap att kasta mot den hotande folkmassan.

Åtskilliga rykten cirkulerade i kortegen. Man talade om legitimistiska stämplingar. Man talade om hertigen av Reichstadt. I samma ögonblick som folket beslöt göra honom till kejsare, beslöt Gud, att han skulle dö. En till namnet okänd person tillkännagav, att två verkmästare skulle öppna portarna till en vapenfabrik på bestämd tid. Allt andades entusiasm, blandad med oro. I denna folkmassa såg man här och där människor, som sågo ut att vara verkliga välgörare och andra med oädla anletsdrag. De voro alla ett rov för en våldsam med ädel sinnesrörelse. De ropade: "Låt oss plundra!" Det finns en del underjordiska rörelser, som rör upp träskets botten, så att dess vatten vid ytan blir grumligt av smuts. Ett fenomen, som polisen icke står främmande inför.

Kortegen skred med febril långsamhet från sorgehuset genom boulevarderna till Bastiljen. Det regnade då och då, vilket folkmassan icke tog notis om. Några för processionen karaktäristiska

episoder vill jag omnämna i förbigående. Mot hertig de Fitz-James kastade massan stenar, då han blev synlig på en balkong med hatten på huvudet. Den galliska tuppen slets bort från en flagga och släpades i smutsen. En poliskonstapel sårades med ett svärdshugg vid Porte Saint-Martin. En officer sade högt: "Jag är republikan!" — Polytekniska skolan deltog under ropen: "Leve polytekniska skolan! Leve republiken!" Vid Bastiljen blandade sig en fruktansvärd hop av nyfikna från förstaden Saint-Antoine med kortegen. Det började jäsa bland folkmassorna.

Man hörde en man säga till en annan: "Ser du den där med röda skägget? Det är han, som skall säga ifrån, när det skall börja". Denne man innehade senare samma funktion under ett annat upplopp, affären Quénisset.

Likvagnen passerade Bastiljen, följde kanalen, gick över lilla bron och nådde esplanaden vid Austerlitz-bron. Där stannade den. I fågelperspektiv skulle folkmassan i detta ögonblick liknat en komet. Dess huvud var vid esplanaden, dess svans sträckte sig över Bourdon-kajen och Bastiljen och fortsatte på boulevarden ända fram till Porte Saint-Martin. Man slog ring kring likvagnen. Den stora bullrande hopen tystnade. Lafayette

talade och sade farväl till Lamarque. Det var ett rörande och högtidligt ögonblick. Allas huvuden blottades, allas hjärtan klappade häftigt. Plötsligen syntes en svartklädd man till häst mitt i gruppen med en röd flagga. Somliga säga, att han bar en pik med en röd mössa på. Lafayette vände på huvudet.

Den röda flaggan framkallade en storm, av vilken den själv sopades bort.

Från Bourdon-boulevarden till Austerlitz-bron skallade ropen: "Lamarque till Pantheon! Lafayette till l'Hotel de ville!" Stego och sjönko likt dyningar. Unga män spände sig under folkets bifallsjubel för likvagnen och började draga den över Austerlitz-bron. Andra drogo Lafayette i en droska över Morland-kajen.

I den folkmängd, som omgav och hyllade Lafayette, lade man märke till en tysk vid namn Ludvig Snyder, som sedermera avled vid hundra års ålder. Denne man hade även varit med i kriget 1776, kämpat vid Trenton under Washington och under Lafayette vid Brandywine.

På vänstra stranden satte sig emellertid stadskavalleriet i rörelse och spärrade bron, på högra utbredde sig dragonerna längs Morland-kajen. De som drogo Lafayette varseblevo dem plötsligt och

ropade: "Dragonerna! Dragonerna!" Dessa närmade sig i skritt under tystnad med pistol i hölstret, sabel i skidan och karbin i karbinskon. De iakttogo en dystert avvaktande hållning.

Tvåhundra steg från bron gjorde de halt. Droskan med Lafayette kom ända fram till dem. Leden öppnade sig och lät dem passera men slöto sig åter. I detta ögonblick stötte dragonerna samman med folkmassan. Kvinnorna flydde undan med fasa.

Vad tilldrager sig i detta dystra ögonblick? Ingen skulle kunna säga det. I detta ödesdigra ögonblick stöta två moln samman och blandas. Somliga berätta, att en fanfar gav tecken till anfall åt Arsenalhållet till, andra säga, att ett barn gav en av dragonerna ett dolkstygn. Faktum är, att tre skott plötsligt smällde. Det första dödade chefen för Cholet-skvadronen, det andra en gammal döv gumma, som höll på att stänga ett fönster på rue Contrescarpe, det tredje svedde epåletterna på en officer. En kvinna ropade: "Man börjar för tidigt". Plötsligt syntes en skvadron dragoner, som blivit kvar i kasernen, storma fram i galopp med dragna sablar. Genom rue Bassompierre och Bordon-boulevarden redo de och sopade undan allt och alla.

Nu är det färdigt. Stormen bryter lös. Stenar regna, skotten smattra. Louviers-ön, som utgjorde en naturlig fästning, fylldes av stridande. Man rycker loss pålar, man skjuter, en barrikad reses. De unga männen drogo i språngmarsch kistan över Austerlitz-bron och anföll stadsgardet. Karabiniererna skyndade till, dragonerna höggo i med sina sablar, mängden skingrades åt alla håll. Stridsbullret tränger till Paris' alla hörn. Man ropar: "Till vapen!" Man springer, man faller, man flyr, man gör motstånd. Vreden sprider upploppet, liksom vinden kommer elden att sprida sig.

IV.

DET JÄSER.

Ingenting är egendomligare än ett upplopps första myllrande. Allt utbryter samtidigt. Har man förutsett det? Har man förberett det? Nej! Varifrån utgår det? Från gatstenarna. På ett håll har resningen karaktär av sammansvärjning, på ett annat verkar det vara en ren nyck. Förste bäste gör sig till herre över en del av folkmassan och leder den vart han vill. Uppploppet karaktäriseras till en början både av fruktan och lättsinnig glädje. — Folkmassan tjuter, butikerna stängas, skyltningen upphör. Man hör spridda skott. Människor fly. Man slår på portarna. Tjänsteflickor skratta på gårdarna och säga: "Det var ett förfärligt oväsen".

På tjugo olika ställen i Paris tilldrogo sig nästan samtidigt på mindre än en kvart följande händelser.

I rue Sainte-Croix-de-la-Bretonnerie gingo ett tjugotal långskäggiga och långhåriga unga män in på en liten krog men kommo ett ögonblick se-

nare ut igen. Nu buro de en flagga, inhöljd i crêpe, och i spetsen för dem gingo tre beväpnade män. Den ene bar en sabel, den andre en bössa, den tredje en pik.

På rue des Nonnoins-d'Hyères utbjöd en välklädd borgare kulor till förbipasserande. Han var stormagad, hade klar röst, svart skägg och sträva, borstiga mustascher.

På rue Saint-Pierre-Montmartre gingo män med nakna armar fram och tillbaka på gatan med en svart flagga, på vilken med vita bokstäver stod skrivet: "Republik eller död". På rue des Jeuneurs, rue Cadran, rue Montorgueil, rue Mandar visade sig den ena folkskaran efter den andra och viftade med flaggor, på vilka man urskiljde ordet "sektion" jämte ett nummer, skrivet med gyllene bokstäver. En av dessa flaggor var röd och blå med ett nästan omärkligt vitt mellanfält.

På boulevard Saint-Martin plundrades en vapenfabrik och tre vapenaffärer. Den ena var belägen på rue Beaubourg, den andra på Michel-le-Comte, den tredje på rue du Temple. På några minuter lade folkskaran beslag på och bortförde tvåhundratrettio bössor, nästan uteslutande dubbelbössor, sextiofyra sablar och åttiotre pistoler. För att kunna beväpna så mycket mer folk, tog

den ene endast en bössa, en annan endast en bajonett.

Mitt emot quai de la Grève installerade sig en del unga män, beväpnade med musköter hos kvinnorna för att skjuta. De ringde på, stego in, och började göra kartescher. En av dessa kvinnor berättade:

— Jag visste inte, vad kartescher var. Min man måste tala om det för mig.

En skara stormade en antikvitetshandel på rue des Vieilles-Haudriettes och tog där yatagans och turkiska vapen.

Liket av en ihjälskjuten murare låg på rue de la Perle.

På högra stranden, på vänstra stranden, på kajer och boulevarder, i Hallarna, överallt sågos andfådda män, arbetare och studenter om varandra. De läste proklamationer och ropade: — Till vapen! De revo ner lyktstolpar, spände från vagnar, revo upp gatstenar, slogo in portar, sleto upp träd, snokade igenom källare, rullade tunnor, staplade upp stenar, möbler, bräder. Kort sagt. De byggde barrikader.

Man tvingade borgare att hjälpa till. Man gick in till kvinnor, vilkas män voro frånvarande, och avlämnade sabel och bössa till dem. På dörren

skrev man med krita: "Vapen avlämnade". Man avväpnade enstaka vaktposter på gatorna och soldater tillhörande nationalgardet. Man slet av officerare deras epåletter. På rue du Cimetière-Saint-Nicolas förföljdes en av nationalgardets officerare av en trupp, beväpnad med battonger och floretter. Han flydde med knapp nöd in i ett hus, varifrån han icke kunde undkomma, förrän det blev mörkt, och då måste han smyga sig därifrån förklädd.

I kvarteret Saint-Jacques kommo studenter i stora skaror från sina bostäder och gingo uppför rue Saint-Hyacinthe till café du Progrès eller ned till café des Sept-Billards på rue des Mathurins. Framför dörrarna där utdelade unga män vapen. Man plundrade brädgården på rue Transnonain för att bygga barrikader. På en enda punkt gjorde invånarna motstånd. Det var i hörnet av rue Sainte-Avoye och rue Simon-le-Franc. Där förstördes barrikaden av dem själva. Endast på en punkt gåvo de upproriska vika. De övergåvo en påbörjad barrikad på rue du Temple efter att ha givit eld på ett detachement av nationalgardet och flydde därpå genom rue de la Corderie. Detachementet påträffade innanför barrikaden en röd flagga, en paket kartescher och tre hundra patroner.

Soldaterna sleto sönder flaggan och togo trasorna med sig på bajonettspetsarna.

Allt vad vi här berätta långsamt och successivt tilldrog sig samtidigt överallt i staden under ett fruktansvärt tumult, liksom det kan blixtra i alla väderstreck, under det att åskan oavbrutet mullrar.

På mindre än en timma växte tjugosju barrikader upp ur jorden i kvarteret Hallarna. I mitten låg det ryktbara huset nummer 50. Det flankerades åt det ena hållet av en barrikad på Saint-Merry och åt det andra hållet av en barrikad på rue Maubuée och behärskade tre gator, Arcis-, Saint-Martin- och Aubry-le-Bouchergatorna, som det hade framför sig. Två barrikader i vinkel blevo uppförda, den ena i hörnet av rue Montorgueil och rue Grande-Truanderie, den andra i hörnet av rue Geoffroy-Langevin och rue Sainte-Avoye. För att nu inte tala om de oräkneliga barrikader, som uppfördes i tjugo olika kvarter i Paris. I en barrikad på rue Ménilmontant kunde man få se en stor port, som lyftes av sina gångjärn. På tre hundra stegs avstånd från polisprefekturen nära den lilla Hôtel-Dieu-bron låg en barrikad.

I barrikaden på rue Ménétriers delade en välklädd man ut penningar till arbetarna. Till barrikaden på rue Grenéta kom också en man, som till

den, som såg ut att vara chef för barrikaden, lämnade en del silvermynt. Han sade: — Här ha ni till diverse utgifter, vin etc. En blond ung man utan halsduk skyndade från den ena barrikaden till den andra med order. En annan gick på vakt med dragen sabel och blå polismössa på huvudet. Barrikadernas inre, krogar och portierloger hade förvandlats till högvakt. För övrigt kännetecknades upploppet av den sakkunnigaste militära taktik. Man valde trånga, ojämna, krokiga gator, fulla av vinklar och vrår. I all synnerhet vid Hallarna var nätet av gator mera villosamt än en skog. Samfundet "Folkets vänner" hade, sade man, tagit ledningen av upproret i kvarteret Sainte-Avoye. En man, som dödades på rue Ponceau, hade, då man undersökte honom, en plan över Paris på sig.

Vad som i själva verket tagit ledningen av upproret det var en okänd häftighet, som låg i luften. De upproriska byggde barrikader med fenomenal hastighet, men samtidigt grepo de nästan alla garnisonsposterna. På mindre än en timme — som en löpeld, som lågar upp, — hade de upproriska angripit och intagit på högra stranden — Arsenalen, rådhuset vid place Royale, hela le Marais, vapenfabriken Popincourt, la Galiote, le Chateau-

d'Eau samt alla gator i närheten av Hallarna. På vänstra stranden — Veterankasernen, Sainte-Pélagie, place Maubert, krutbruket Deux-Moulins samt alla barriärerna. Klockan fem på eftermiddagen voro de herrar över Bastiljen, la Lingerie samt les Blancs-Manteaux. Förposterna nådde ända till place des Victoires och hotade la Banque, Petits-Pères-kasernen och l'hôtel des Postes. Tredjedelen av Paris var i de upproriskas händer.

Överallt kämpades det av alla krafter. Avväpningar, husvisitationer och stormningar av vapenfabriker resulterade i att stenarna ersattes med kulor och krut.

Vid sex-tiden på kvällen flyttades stridsfältet till Saumon-passagen. De upproriska stodo vid ena ändan, motståndarna vid den andra. Det sköts från båda håll. En iakttagare, en drömmare, denna boks författare, som ville se vulkanen på nära håll, befann sig i passagen mitt emellan de stridande. Som skydd mot kulorna hade han endast några pelare mellan butikerna. Nästan en halvtimme befann han sig i denna svåra situation.

Emellertid gavs signal till uppställning. Nationalgardets soldater klädde sig och beväpnade sig skyndsamt. Legionerna lämnade rådhusen, regementena kasernerna. Mitt emot Ancre-passagen

fick en trumslagare ett dolkstygn. En annan blev på rue du Cygne angripen av ett trettiotal unga män, som slogo sönder hans trumma och tog från honom sabeln. En tredje dödades på rue Grenier-Saint-Lazare. På rue Michel-le-Comte blevo tre officerare dödade efter varandra. Åtskilliga soldater tillhörande stadsgardet blevo sårade på rue Lombards och drogo sig tillbaka.

Framför la Cour-Batave fann en avdelning av nationalgardet en röd flagga med följande inskription: "Republikansk revolution, n:r 127". Var det verkligen en revolution?

De upproriska hade av det centrala Paris' krokiga irrgångar gjort sig en ofantlig fästning.

Där var själva eldhärden belägen. Allt det övriga var endast skärmytslingar. Man hade ännu icke börjat strida där, vilket bevisade, att allt avgjordes just på denna plats.

I några regementen grepos soldaterna av ovisshet, något som förvärrade den svåra situationen. De erinrade sig folkets ovationer för 53:dje linjeregementet, då det höll sig neutralt i juli 1830. Två oförskräckta och beprövade män, som deltagit i de stora krigen, marskalk de Lobau och general Bugeaud förde kommandot. Bugeaud sorterade under Lobau. Linjebataljoner, omgivna av hela

kompanier av nationalgardet, marscherade ut med en poliskommissarie i spetsen för att återerövra de gator, som fallit i de upproriskas händer. Dessa å sin sida ställde förposter till häst i gatukorsningarna och skickade djärvt patruller ut ur barrikaderna. Man bevakade noga varandras rörelser. De styrande tvekade, fast de hade en armé till sitt förfogande. Natten föll på, och man började höra stormklockan i Saint-Merry.

F. d. krigsminister Soult, som varit med vid Austerlitz, såg dyster ut.

Sådana gamla krutgubbar, som äro vana vid korrekta manövrar, och vilka till hjälp och ledning endast hava taktiken, denna bataljernas kompass, bliva alldeles desorienterade inför dylika utbrott av folkvreden. Revolutionernas vindar äro svåra att länka.

De soldater av nationalgardet, vilka befunno sig i närheten, skyndade till i oordnade skaror. En bataljon kom i språngmarsch från Saint-Denis. 14:de linjeregementet kom från Courbevoie. Militärskolans batterier hade ställt upp sig vid le Carrousel. Kanoner anlände från Vincennes.

Det var ödsligt i Tuilerierna. Louis-Philippe var mycket allvarlig.

V.

DE ORIGINELLA PARISARNA.

Under de föregående två åren hade Paris, som vi förut sagt, skådat mer än ett uppror. Ingenting kan vanligtvis vara lugnare än Paris under ett upplopp — med undantag av de kvarter, där striderna utkämpas. Parisarna vänja sig mycket hastigt vid allt. De ha så mycket annat att tänka på, att de icke oroa sig för något så enkelt som ett upplopp. Inom dess ofantliga gränser kan i ett kvarter råda det största lugn, under det att inbördeskriget rasar i ett annat.

När uppploppet bryter ut, och butiksägaren hör trumman gå, och det blåses till uppställning, säger han endast:

— Det är visst litet gruff på rue Saint-Martin.

— Eller också i förstaden Saint-Antoine.

Ofta tillägger han sorglöst:

— Ja, någonstans är det i alla fall.

Då han senare hör det hjärtskärande, olycksbådande bullret av muskötsalvorna, säger han:

— Man skjuter minsann. Man skjuter verkligen.

Om upploppet närmar sig och tilltager, stänger han ett ögonblick senare sin butik och sätter hastigt på sig sin uniform, d. v. s. han sätter sina varor i säkerhet och riskerar sig själv i stället.

Det skjutes i gatukorsningar, i trånga gator och återvändsgränder. Barrikader stormas, förloras och återtagas. Blodet flyter. Husfasaderna splittras av kartescher. Kulorna döda människor i fönsteralkoverna. Lik hopa sig på gatorna. Några gathörn därifrån kan man höra bullret av biljardbollar från kaféerna.

Sorglösa människor prata och skratta på några stegs avstånd från de gator, där striden rasar. Teatrarna äro öppna. De spela vaudeviller. Drosktrafiken är i full gång. Människor gå för att äta middag ute i staden. Ibland till och med i det kvarter, där striden pågår.

1831 avbröts eldgivningen, då ett bröllopsfölje passerade förbi.

Under upproret den 12 maj 1839 gick en gammal man på rue Saint-Martin fram och tillbaka mellan barrikaden och trupperna. Han drog en kärra, som pryddes av en trasig trikolor. I kärran hade han flaskor, som voro fyllda med någon

sorts vätska. Opartiskt erbjöd han än de styrande än anarkisterna ett glas lakritsvatten.

Det är egendomligt men i hög grad karakteristiskt för upploppen i Paris. Något sådant kan icke tilldraga sig i någon annan stad, ty därtill kräves Paris' enorma storlek och parisarnas glada humör. Det kan endast ske i Napoleons och Voltaires stad.

Denna gång kände de annars sorglösa parisarna emellertid något, som kanske var starkare än de själva. De kände fruktan. I de mest avsides liggande kvarteren, som icke berördes av striderna, överallt voro dörrar, fönster och fönsterluckor stängda mitt på ljusa dagen. De modiga beväpnade sig. De sorglösa flanörerna försvunno. Flera av dessa gator lågo öde, som hade klockan varit fyra på morgonen. Oroande rykten voro i omlopp.

"De" voro herrar över la Banque. Bara i klostret Saint-Merry hade sex hundra förskansat sig i kyrkan. Armand Carrel hade varit hos marskalk Clauzel och denne hade sagt: "Först ett helt regemente". — Lafayette var sjuk, men han skulle likväl ha sagt: "Jag står på er sida. Jag följer er överallt, där det finns plats till en vilstol". — Man måste vara på sin vakt. — Under natten skulle de

mest isolerade husen i de ödsliga delarna av Paris bliva plundrade. — Ett batteri hade etablerats på rue Aubry-le-Boucher. — Lobau och Bugeaud rådslogo. — Vid midnatt eller allra senast i daggryningen skulle fyra kolonner samtidigt marschera mot de upproriskas högkvarter. Den första skulle komma från Bastiljen, den andra från Porte-Saint-Martin, den tredje från la Grève, den fjärde från Hallarna. — Trupperna skulle kanske utrymma Paris och dra sig tillbaka till Marsfältet. — Man visste egentligen inte alls, vad som skulle hända, men denna gång var det säkert fara å färde.

Man talade om marskalk Soult's tvekan. — Varför anföll han inte genast? — Säkert var, att han var mycket betänksam. Det gamla lejonet tycktes vädra ett okänt vidunder.

Kvällen kom. Teatrarna voro stängda. Patruller marscherade omkring med oroliga miner. Man visiterade förbipasserande. Misstänka personer arresterades. Klockan nio voro över åtta hundra personer arresterade. Polisprefekturen var överfylld, likaså la Conciergerie och la Force. I la Conciergerie var golvet i hela källarvåningen belagt med halm, på vilken en mängd fångar lågo utsträckta. När alla dessa människor prasslade med halmen, tyckte man sig höra bullret av en

störtskur. På andra ställen lågo fångarna på marken under bar himmel. Ängslan och oro rådde överallt, något som var ovanligt för Paris.

Man barrikaderade sig i husen. Mödrar och hustrur voro oroliga. Man kunde få höra ängsliga: "O, Gud, Han har inte kommit hem än". På avstånd hördes något enstaka buller av vagnshjul. Från trösklarna lyssnade man till buller, skrik, tumult — dova och otydliga ljud, om vilka man sade: "Det är kavalleriet". Eller: "Hör, trumman går". Eller: "Det är stormklockan i Saint-Merry." Man väntade på det stora kanonskottet. Beväpnade män visade sig i gathörnen. De ropade: "Göm er!" och försvunno.

Portarna blevo skyndsamt reglade. Man sade: "Hur skall detta sluta?"

Allt eftersom natten föll på, färgades Paris allt dystrare av upploppets fruktansvärda lågor.

ELFTE BOKEN.

Atomen förbrödrar sig med orkanen.

I.

NÅGRA UPPLYSNINGAR ANGÅENDE KÄLLORNA TILL GAVROCHE'S POESI. — EN AKADEMIKERS INFLYTANDE PÅ DENNA POESI.

I samma ögonblick, som upproret, framkallat av sammandrabbningen mellan folket och trupperna framför Arsenalen, förorsakade en rörelse bakåt hos folkmassan, som följde likvagnen, och som längs boulevarderna tyngde på processionens tête, uppstod en fruktansvärd ebb. Massan vacklade, leden brötos, alla flydde springande, somliga under anfallsrop, andra med flyktens blekhet målad på sina anleten.

Den stora människofloden, som täckte boulevarderna, delade sig på ett ögonblick, flöt ut till höger och vänster och strömmade fram genom två hundra gator. Det hördes, som om om en sluss-

port blivit öppnad. I samma ögonblick kom en trasigt klädd pojke ned för rue Ménilmontant. I handen höll han en kvist blommande gullregn, som han nyss plockat på Belle-ville-kullarna. I ett skyltfönster hos en kuriositetshandlare fick han syn på en gammal pistol. Han kastade gullregnskvisten på gatan och ropade:

— Mor lilla, jag lånar den där maskinen.

Och så skyndade han bort med pistolen.

Om natten ser man ingenting
Om dagen ser man många ting
och för en hand, som skriver
Rätt snarskrämd brackan bliver
Gör rätt i allt, du kära själ,
Polisen värnar om dig väl!

Det var lille Gavroche, som ryckte ut till kamp. När han kommit ut på boulevarden såg han, att hans pistol icke hade någon avtryckare.

Vem hade författat dessa verser, vilka markerade takten i hans frammarsch och alla de övriga visor, som han så gärna sjöng: Vi veta det icke. Kanske var det han själv. Gavroche kände till alla slagdängor och ökade ut dem efter eget gottfinnande. Glad och bekymmerslös skapade han ett potpourri av alla naturer och Paris' röster. Han smälte samman fåglarnas och verkstädernas repertoar. Han hade, enligt uppgift, under tre

månader varit springpojke hos en boktryckare. En dag hade han uträttat ett uppdrag till herr Bauor-Lormian, en av Franska akademiens medlemmar; Gavroche var en litterär gamäng.

Dessutom anade icke Gavroche, att han denna obehagliga regniga natt, då han spelat värd för tvenne pojkar i sin tillfälliga bostad i elefanten, hade spelat försyn för sina egna bröder. På natten hade han hjälpt sina bröder, på morgonen sin fader. När han i gryningen lämnade Balletgatan, hade han genast i största hast återvänt till sin elefant och hjälpt sina båda skyddslingar ur den, hade delat med dem sin improviserade frukost, för att där anförtro dem åt den goda fostermodern, Gatan, vilken även bar det största ansvaret för hans egen uppfostran. När han sade farväl till dem, bestämde han ett sammanträffande med dem samma afton och höll till dem följande avskedstal:

— Försvinn nu, ty nu tänker jag följa min egen bana eller ekliptika, som man säger vid hovet. Hör ni små parvlar, om ni inte hittar pappa och mamma, så kan ni stråla samman hit i kväll. Jag skall nog skrapa ihop till en matbit och se till att täckena bli väl omstoppade, när ni lägger er.

De två barnen infunno sig icke vid mötet. De hade väl tagits i förvar av någon polis, stulits av

någon kringresande cirkus eller helt enkelt tappat bort sig i den ofantliga labyrint, som heter Paris. Det nutida samhällets undre värld är för närvarande fyllt av spårlöst försvunna individer. Gavroche hade icke återsett dem. Nu hade det gått tio eller tolv veckor. Mer än en gång rev han sig i huvudet och sade: — Vart tusan har mina två pysar tagit vägen?

Under tiden hade han med pistolen i hand kommit fram till Pont-aux-Chouxgatan. Han lade märke till, att på hela gatan bara en enda affär var öppen och att detta anmärkningsvärt nog var en pastejbagares. Detta gav honom en osökt anledning att sluka en sista bit äppelpaj, innan han dök in i det okända. Gavroche stannade, trevade i fickorna, som han vände ut och in på, men fann inte ett öre och började ropa:

— Hjälp! Hjälp!

Det är en hård lott att sakna en bit paj, när man går mot döden.

Icke desto mindre fortsatte Cavroche sin vandring.

Två minuter senare befann han sig på Saint-Louisgatan; han gick tvärs över Parc-Royalgatan och kände då ett behov av att hålla sig skadelös för förlusten av äppelpajen och gjorde det-

ta därigenom, att han i allas åsyn började riva ned teateraffischerna.

Ett stycke längre fram såg han några stycken välklädda herrar gå förbi, vilka sågo ut som om de voro husägare. Han ryckte på axlarna och slungade på måfå ut följande filosofiska galla:

— Tänk, vad de ändå äro feta, dessa kupongklippare! Titta så stinna de äro! De spara inte på goda middagar! Fråga dem, vad de använda sina pengar till! Då kunna de icke svara. De veta icke, att de äta upp dem! Det kunna de hålla på med tills magen spricker på dem.

II.

GAVROCHE PÅ MARSCH.

Att mitt på gatan gå som skvadron med en pistol utan hane, som man håller i handen, är ett offentligt uppdrag av det slag, att Gavroche kände sig allt modigare för varje steg han tog. Ibland sjöng han bitar av Marseljäsen och ibland skrek han med högan röst:

— Hej, vad det går! Jag har förfärligt ont i vänstra foten, det är den otäcka gikten, men jag är nöjd ändå, medborgare! Brackorna göra bäst i att hålla sig i styr, annars skall jag nog sjunga upproriska visor för dem. Vad äro egentligen de här polisspionerna för något? Hundar äro de. All respekt för hundarna. Men jag önskar hellre att jag hade en hane på min pistol. Mina vänner, jag kommer ifrån boulevarden; ni må tro, att där går hett till; det kokar, och snart är det tid att skumma grytan. Framåt, kamrater! Må jorden dricka deras blod. Jag offrar mina återstående dagar för fosterlandet. Jag skall aldrig återse min lilla väninna; det är förbi, min lilla

Nini! Men det gör detsamma, leve glädjen! Upp till strid! Jag har fått nog av despotismen.

I detta ögonblick snavade hästen för en förbiridande löjtnant vid nationalgardet och föll på gatan. Gavroche lade undan sin pistol, hjälpte först upp ryttaren och sedan hästen. Därefter tog han upp sin pistol och fortsatte sin väg framåt. Thorignygatan låg fredlig och tyst, vilket utgjorde stor kontrast mot allt oväsen i nejderna däromkring. Fyra skvallersystar samtalade i en portgång.

Skottland har en trio av trollkvinnor, men Paris äger en kvartett av sladderkäringar; orden "du kommer att bliva en konung" äro lika övertygande, när de slungas ut mot Bonaparte på Baudeyertorget, som när de sägas till Macbeth på Armuyrs hed. Det är samma ödesdigra kraxande.

Gummorna på Thorignygatan sysselsätta sig endast med egna angelägenheter. Det var tre portvakterskor och en lumpsamlerska med sin korg och sin krok. De stodo alla fyra vid ålderns fyra hörn, vilka voro: svagheten, bräckligheten, nedslagenheten och hopplösheten.

Lumpsamlerskan var ödmjuk. I denna värld utgör lumpsamlerskan den ödmjuka och portvakterskan den beskyddande. Detta av den orsak,

att den sistnämnda bestämmer sophögens storlek; den blir fet eller mager allt eiter hennes önskan, vilken sopar den tillsammans. Man kan göra en god gärning även med en sopkvast.

Denna lumpsamlerska var en tacksam varelse och hon smålog helt vänligt åt de tre portvakterskorna. Deras samtal bestod av följande:

— Är din katt lika otrevlig ännu?

— Min Gud, du måtte väl veta, att kattorna av naturen äro fiender till hundarna; det är hundarna som jämra sig.

— Och människorna också.

— Men kattloppor gå aldrig på folk.

— Det är icke nog med att hundar äro otrevliga, de äro farliga. Jag påminner mig ett år, då det fanns så mycket hundar, att de skrevo om dem i tidningarna. Det var på den tiden, då de stora fåren på Tuilerierna drogo kungens av Rom lilla vagn. Ni erinra er nog kungen av Rom?

— Jag tyckte bättre om hertigen av Bordeaux.

— Jag kommer ihåg Ludvig XVII, jag tyckte bättre om honom.

— Tänk vad köttet är dyrt, fru Patagon!

— Tala inte om det; det är förskräckligt. Alldeles ohyggligt. Vad skall man taga sig till nu?

Här blandade sig lumpsamlerskan i talet; hon sade:

— Vad handeln går dåligt; och kan frun tänka sig, att det finns rakt ingenting att få i sophögarna. Ingen kastar ut någonting. De äta upp alltting.

— Men det finns nog de, vilka äro fattigare än Ni, fru Vargoulême.

— Ja, det är nog sant, svarade lumpsamlerskan med ödmjuk stämma. Det är då för väl, att man har sitt yrke.

Det inträdde en paus, men den bröts av lumpsamlerskan, som också kände en viss lust att skryta, hon såväl som andra människor.

— När jag kommer hem om morgnarna, tömmer jag min korg och sorterar upp innehållet, sade hon. Då ska' ni tro, att där ser ut i rummet. Alla trasor lägger jag i en låda; yllelapparna för sig och linnelapparna för sig; gammalt papper lägger jag i en hörna i fönsterkarmen och allt som duger att äta lägger jag på ett fat; glasbitarna kastar jag i kaminen, träskorna sätter jag bakom dörren och benen lägger jag under min säng.

Gavroche, som hade stannat bakom dem, lyssnade:

— Kärringar, sade han, vem har givit er tillåtelse att tala politik?

En fyrdubbel salva av okvädingsord besvarade hans yttrande.

— Vad är du för en rackare?

— Vad är det, du håller i handen? Jag tycker det liknar en pistol.

— Det säger jag då, har ni någonsin sett en sådan trashank?

— Jag tror, att världen är upp och nedvänd.

Gavroche blev arg, men han gjorde inga andra ansatser att svara dem än att han räckte dem en lång näsa.

Lumpsamlerskan skrek:

— Ur vägen med dig, din barfotalasse!

Den, som var ägare till namnet Patagon, slog helt ilsken ihop sina händer och utbrast:

— Ja, olyckor det blir här då, det är säkert. Den här glopen här bredvid, honom har jag sett alla morgnar gå och dra' med en jänta i röd hatt under armen; i dag gick han också förbi, men då dinglade han med en bössa.

Fru Bacheux sade, att i förra veckan var det en revolution i — var var det nu det var? — jo, i Pontoise. Och sedan kommer den här pojkrackaren med en pistol. Det lär också finnas ka-

noner ute i staden. Vad skall regeringen göra med sådana odågor, som icke kunna annat än ställa till oreda, just nu när man skulle börja att komma i ordning efter alla de olyckor, vi ha haft. Gode Gud, tänk på den stackars drottningen, som jag såg, när hon åkte förbi på kärran! Ack, det är för nedrigt. Men jag får nog också se dig åka till giljotinen, din drummel.

— Du snörvlar, gamla mor, sade Gavroche; putsa nästippen på dig.

Sedan gick han vidare.

När han kom till Pavéegatan, började han tänka på lumpsamlerskan och höll detta lilla samtal med sig själv:

— Det var dumt av dig att vara ovettig mot revolutionärerna, fru Rännstensrakare. Den här pistolen bär jag för din skull. Just därför, att du skall få din korg full med sådana saker, som duga äta.

Plötsligt hörde han bakom sig ett buller; det var portvakterskan Patagon, som följt efter honom, och som på långt håll knöt näven åt honom och skrek:

— Du är ingenting annat än en bastard!

— Jaså, sade Gavroche, jag frågar icke efter vilket.

När han något senare passerade Hôtel Lamoignon, höjde han rösten och ropade:

— Framåt, till strid!

Sedan blev han melankolisk. Han betraktade sin pistol med en min, som tycktes både förebrående och nedslagen.

— Jag kan springa jag, sade han, men du kan inte springa av.

Hans uppmärksamhet fästes nu vid någonting annat. En utmagrad pudelhund smög sig förbi honom. Gavroche kände medlidande med honom.

— Stackars du, sade han; du tycks ha svalt en hel tunna; man kan ju se banden tvärs igenom dig.

Sedan begav han sig bort emot l'Orme-Saint-Gervais.

III.

EN BARBERARES RÄTTMÄTIGA HARM.

Den värde barberaren, vilken hade jagat bort de båda småpojkarna, för vilka Gavroche hade öppnat elefantens beskyddande inre, var i detta ögonblick i sin rakstuga sysselsatt med att raka en gammal krigare, vilken var dekorerad med hederslegionen, och vilken tjänat under kejsaren. Man pratade livligt, barberaren hade naturligtvis talat med veteranen om upploppet; sedan om general Lamarque och från Lamarque hade man övergått till att tala om kejsaren. Sålunda uppstod mellan barberaren och soldaten ett samtal, vilket Prudhomme, för så vitt han varit närvarande, skulle hava illustrerat med arabesker, och vilket han skulle velat kalla: dialog mellan rakkniven och sabeln.

— Min herre, sade barberaren, hur såg kejsaren ut till häst?

— Han satt illa till häst. Han förstod sig icke på att falla; men så föll han heller aldrig.

— Hade han vackra hästar? Han borde ha haft vackra hästar.

— Den dagen, då han gav mig korset, gav jag akt på hans häst. Det var en härlig springare, alldeles vit; det var ett sto. Hon var mycket bred mellan öronen, hon hade ett fint huvud med en svart stjärna, mycket lång hals, smärta ben, vacker bringa och hög länd. Den var något mer än femton kvarter i höjd.

— En vacker häst, tillade barberaren.

— Det var Hans majestäts häst.

Barberaren kände, att det skulle vara lämpligt med en stunds tystnad efter detta; han fogade sig däri, men fortsatte sedan:

— Kejsaren har ju blivit sårad bara en enda gång; inte sant, min herre?

Den gamle soldaten svarade med den lugna och överlägsna tonen hos en man, som har varit med:

— I hälen. Vid Ratisbonne. Jag har aldrig sett honom så stilig som den dagen. Han var blank, som ett nypräglat mynt.

— Och Ni, herr veteran, har Ni blivit sårad ofta?

— Jag, sade soldaten, ja, ingenting vidare. Vid Marengo fick jag två sabelhugg i nacken, vid Austerlitz en kula i högra armen, vid Jena fick

jag en annan i vänstra höften, vid Fridland ett bajonettstyng här, vid Moskva sju, åtta lansstygn här och där, vid Lützen kom en granatskärva och krossade en finger på mig och sedan vid Waterloo fick jag en kula i låret. Det var alltihop.

— Hur härligt måtte det icke vara att dö på slagfältet, utbrast barberaren. Vid min heder, skulle jag icke hellre vilja stupa för en kanonkula än långsamt tyna bort på en sjukbädd, omgiven av mediciner, plåster och dylikt.

— Ni har icke dålig smak, anmärkte soldaten.

Han hade knappast hunnit yttra dessa ord, förrän ett fruktansvärt dån skakade hela lokalen.

Barberaren blev likblek.

— Ack, min Gud! skrek han, där var en.

— Vad för något?

— En kanonkula.

— Här är den, sade den gamle soldaten.

Och han upptog någonting, som rullade utefter golvet. Det var en sten.

Barberaren störtade bort till sitt sönderslagna fönster och fick syn på Gavroche, vilken med full fart sprang mot Saint-Jean-torget till. När gamängen passerade barberarens butik, kom han att tänka på de små gossarna, och han kunde icke

underlåta att sända barberaren en hälsning; därför kastade han in stenen på golvet.

— Din lymmel! vrålade barberaren, som i stället för blek nu hade blivit blå. De där rackarna ställa till förargelse bara för förargelsens skull. Vem har väl gjort den där gamängen någonting ont.

IV.

BARNET FÖRVÅNAR SIG ÖVER DEN GAMLE.

Emellertid förenade sig Gavroche vid Saint-Jeantorget, vars vaktposter just avväpnats, med en trupp, ledd av Enjolras, Courfeyrac, Combeferre och Feuilly. De voro något så när beväpnade. Bahorel och Jean Prouvaire hade slutit sig till dem och ökat deras grupp. Enjolras hade en jaktbössa med två pipor, Combeferre hade ett nationalgardesgevär, vilket bar legionens nummer och i bältet hade han två pistoler, vilka skymtade fram under hans rock, Jean Prouvaire hade en gammal kavallerikarbin, Bahorel hade en karbin och Courfeyrac hade en värja. Feuilly marscherade i teten med sabeln i högsta hugg, under det han ropade:

— Leve Polen!

De kommo från Morland-bron, utan halsdukar, utan hattar, flämtande, genomvåta av regnet, men de hade blickar, som brunno. Gavroche närmade sig dem helt lugnt.

— Vart ska ni gå?

— Följ med, sade Courfeyrac.

Bakom Feuilly gick eller snarare hoppade Bahorel lik en fisk i upploppets vatten. Han hade en karmosinröd väst och hans ord voro sådana att de krossade allt. Hans väst förvirrade människorna och en person, som de mötte, skrek alldeles utom sig:

— Här komma de röda!

— De röda, de röda! upprepade Bahorel. Enfaldig rädsla, medborgare. Jag darrar aldrig inför en åkervallmo, och den lilla rödluvan inger mig ingen fruktan. Medborgare, låtom oss överlämna rädslan för det röda åt tjurarna.

På en mur fick han syn på ett papper, ett helt oskyldigt pappersblad, som man klistrat upp; det var en skrift innehållande vissa regler, som borde iakttagas under fastan och utfärdad av ärkebiskopen i Paris till hans "får".

Bahorel utbrast: — Får, artigt uttryck för gäss!

Och han ryckte bort detta från väggen. Detta tilltalade Gavroche. Från detta ögonblick började Gavroche att studera Bahorel.

— Bahorel, anmärkte Enjolras, du gör orätt. Du borde lämnat skrivelsen ifred, den angår oss icke; du spiller din vrede i onödan. Spara på

ditt förråd. Man giver icke eld, när man står i ledet. Varken med ord eller med gevär.

— Var och en har sina vanor, Enjolras, svarade Bahorel. Det var den biskopliga prosan, som retade mig. Jag äter ägg, när jag har lust, utan att någon behöver lämna mig sin tillåtelse därtill. Du är en lugn och kall natur; jag önskar roa mig. Förresten kastar jag icke bort någonting i onödan. Jag livar upp mig en smula och varför jag rev ned den där förordningen, det var Hercle för att få bättre aptit.

Ordet Hercle frapperade Gavroche. Han sökte alla tillfällen att samla kunskaper och affischnedrivaren hade hans fulla högaktning. Han frågade honom:

— Vad betyder det där Hercle?

Bahorel svarade:

— Det betyder tusan djävlar på latin.

Bahorel upptäckte i ett fönster en blek, ung man med svart skägg, vilken betraktade dem, när de marscherade förbi; han var förmodligen en medlem av samfundet vännerna av A. B. C. Han ropade åt honom:

— Fort, bomber och granater! Para bellum.

— Sköne man, det kan man verkligen säga, sade Gavroche, vilken nu förstod latin.

De åtföljdes av en bullrande skara studenter, artister, unga män, vilka utgjorde en filialavdelning av la Cougourde d'Aix, stadsbud, beväpnade med battonger och bajonetter; några hade liksom Combeferre pistoler nedstuckna i byxlinningarna. En gammal man, vilken tycktes hava uppnått en avsevärd ålder, befann sig även bland skaran. Han hade icke något vapen och han skyndade sig för att icke bliva efter, men han såg ut, som ginge han i djupa tankar. Gavroche fick syn på honom.

— Vad är det för en? sade han till Courfeyrac.

— Det är en gammal man.

Det var M. Mabeuf.

V.

DEN GAMLE MANNEN.

Låtom oss omtala, vad som tilldragit sig.

Enjolras och hans vänner befunno sig på boulevard Bourdon strax intill de ymniga spannmålsmagasinen, i samma ögonblick som dragonerna gjorde sitt angrepp. Enjolras, Courfeyrac och Combeferre hörde till dem, som tagit vägen genom Bossompierre-gatan, allt under det de ropade: — Till barrikaderna. På Lèsdiguieres-gatan hade de mött en gammal man, som kom vandrande vägen fram.

Den gamle mannen gick i zick-zack, som hade han varit drucken, och detta väckte deras uppmärksamhet. Förresten höll han sin hatt i handen, fastän det hade regnat hela förmiddagen, och just nu regnade det ganska mycket. Courfeyrac hade känt igen fader Mabeuf. Han kände igen honom, emedan han flera gånger sett honom, när han följt Marius ända till porten. Eftersom han kände till den gamla bokmalens fredliga och lug-

na vanor, blev han mycket förvånad, när han såg honom mitt inne i tumultet helt nära det framgalopperade kavalleriet, ja, nästan mitt i elden, utan hatt, trots regnet. Han gick bort till honom och emellan tjugofemåringen och åttioåringen utspann sig följande samtal:

— Herr Mabeuf, gå hem!

— Varför det?

— Här kommer att bliva bråk.

— Det är bra.

— Här kommer att bliva våldsamma sabelhugg, och kulor komma att vina, herr Mabeuf.

— Utmärkt!

— Kanonkulor.

— Det är bra. Vart ska ni gå, alla ni andra?

— Vi skola försöka fälla regeringen.

— Det är bra.

Och han följde med dem. Allt ifrån detta ögonblick hade han icke yttrat ett enda ord. Hans steg hade plötsligt blivit säkra. Några arbetare hade erbjudit sig att leda honom vid armen, men han hade med en skakning på huvudet avvisat anbudet. Han gick så gott som i kolonnens första led; på samma gång som han rörde sig som en gående, liknade hans ansikte en sovandes.

— Det var en tusan till gubbe, sade studenter-

na sinsemellan. Massan menade, att det var en för detta konventsledamot, en gammal kungamördare.

Truppen tågade genom Verrerie-gatan. Lille Gavroche gick i têten och sjöng med full hals följande sång:

Månen lyser på himlen blå
Säg, när ska' vi i skogen gå
Så, min lilla Lotta!
Tu, tu, tu
Till Chatou,
Äger blott en Gud, en kung, en slant, en sko,
min flicka.
Tvenne sparvar i morgonstund
jämte timjan proppat i min mun
Full med dagg och det utan måtta!
Zi, zi, zi
Till Passy, —
Äger blott en Gud, en kung, en slant, en sko,
min flicka.
En svor och en annan bad —
När vi till skogen gå åstad
Så Charlot sade till Charlotta.
Tin, tin, tin
Till Pantin, —
Äger blott en Gud, en kung, en slant, en sko,
min flicka!

De styrde kosan åt Saint Merry.

VI.

FÖRSTÄRKNING.

Truppen tillväxte för varje ögonblick.

När de närmade sig Billette-gatan, mötte de en man med något gråsprängt hår och en sträv och djärv uppsyn, vilken slöt sig till dem: Courfeyrac, Enjolras och Combeferre lade märke till honom, men de kände honom icke. Gavroche var fullt sysselsatt med att sjunga, vissla, brumma, springa framför och banka på butiksfönsterna med kolven av sin obrukbara pistol, så att han fick aldrig tillfälle till att uppmärksamma denna nya person.

På Verrerie-gatan passerade de Courfeyracs port.

— Det var riktigt bra, sade Courfeyrac, jag har glömt min börs och blivit av med min hatt. Han lämnade truppen och skyndade upp till sig på en stund. Han hämtade en gammal hatt och sin börs. Samtidigt tog han ett ganska stort fyrkantigt skrin, vilket han hade gömt bland sin

smutsiga tvätt. Just som han sprang ned, ropäde portvakterskan till honom:

— Herr Courfeyrac!

— Portvakterska, vad heter ni? frågade Courfeyrac.

Portvakterskan blev helt häpen.

— Men nog vet ni väl, att jag är den vanliga portvakterskan, och att jag heter hustru Veuvayn.

— Nå, så tala då, vad var det ni ville mig?

— Det är någon, som önskar tala med eder.

— Vem är det?

— Jag vet inte.

— Var är han någonstans?

— I mitt rum.

— Tusan också, sade Courfeyrac.

— Han har väntat på eder sedan mer än en timma tillbaka, sade portvakterskan.

Samtidigt trädde en ung man ut ur portvakterskans rum; han liknade en arbetare, var mager och blek, och hade trasig blus och lappade byxor. Han liknade snarare en till pojke förklädd flicka än en man. Med en röst, vilken dock icke liknade en flickas, sade han till Courfeyrac:

— Kan ni upplysa mig om herr Marius är hemma?

— Nej, det är han icke.

— Kommer han tillbaka i afton?

— Det vet jag icke.

Och Courfeyrac tillade:

— Vad mig själv beträffar, så kommer jag icke hem.

Den unge mannen fixerade honom skarpt och frågade:

— Varför det då?

— Därför.

— Vart ska ni då gå?

— Har ni med det att göra?

— Önskar ni att jag bär edert skrin?

— Jag går till barrikaderna.

— Vill ni att jag följer med eder?

— Om du vill! svarade Courfeyrac. Gatan är fri för alla människor.

Och han skyndade sig iväg för att hinna fatt sina vänner. När han upphunnit dem, lämnade han skrinet till en av dem. Efter knappt en kvarts timma upptäckte han, att den unge mannen verkligen hade följt med dem.

En stor folkmassa går icke precis var den själv önskar. Vi hava redan förklarat, att den drives fram av en stormvind. De passerade förbi Saint Mary och befunno sig, utan att veta huru, på Saint-Denisgatan.

TOLFTE BOKEN.

Korint.

I.

KORINTS HISTORIA FRÅN DESS GRUNDLÄGGNING.

De parisare, vilka leva i dag, finna, när de träda in på Rambuteau-gatan vid sidan av hallarna och på höger hand mitt emot Mondétour-gatan, en korgmakarebutik, vars skylt utgör en bild av kejsar Napoleon den store, och vilken har följande inskrift:

Napoleon är gjord
uteslutande med korgflätning.

Man anar knappast de fruktansvärda scener, som detta ställe bevittnat för knappt trettio år sedan.

Det var här, som Chanvrerie-gatan, vilken i gamla skrifter kallades Chanverrerie-gatan, och det beryktade värdshuset Korint befann sig.

Man må erinra sig allt som blivit sagt om den här uppförda barrikaden, vilken emellertid ställdes i skuggan genom barrikaden vid Saint Merry.

Det är över denna beryktade barrikad vid Chanvrerie-gatan, vilken nu fallit i glömskans natt, som vi nu gå att sprida en skymt av ljus.

För att i någon mån tydliggöra berättelsen, må det tillåtas oss, att här använda samma enkla medel, som vi redan använt i vår berättelse om Waterloo.

De personer, vilka önska skaffa sig tillräckligt noggrann föreställning om de husmassor, vilka vid denna tid befunno sig vid Saint Eustache, vid nordöstra hörnet av Paris' hallar, där för närvarande mynningen till Rambuteau-gatan befinner sig, behöva endast tänka sig ett stort N, vilket med spetsen tangerar Saint Denisgatan och med basen hallarna, under det att de båda vertikala sidostyckena beteckna Grand-Truanderiegatan och Chanvrerie-gatan; tvärstrecket utgör Petite-Truanderiegatan. Den gamla Mondétour-gatan skar de tre strecken i bokstaven N under de mest krokiga vinklar, så att den dedaleiska labyrinten av dessa gator, på ett område av hundra kvadratfamnar mellan hallarna och Saint-Denis-gatan på ena sidan och mellan Cygne-gatan och Prê-

cheurs-gatan på den andra sidan bildade sju små öar av hus med olika storlek, vilka utgjorde de mest egendomliga figurer och vilka voro kastade här och där, slumpvis, liksom stenblock på en byggnadsplats, skilda från varandra endast genom smala remnor.

Vi säga smala remnor, något annat uttryck kunna vi ej begagna, om vi skola giva läsaren en riktig förställning om dessa mörka, trånga krokiga gränder, vilka voro liksom infattade mellan långa hus om åtta våningars höjd. Dessa gamla ruckel voro så skröpliga, att deras framsidor på Chanvrerie-gatan och La Petit Truanderie-gatan, måste stödjas medels bjälkar, vilka stodo snett ut emot gatan. Gatan var smal och rännstenen bred; man måste gå på en tämligen fuktig stenläggning utefter butiker, som mera liknade källare, massor av skräphögar och inkörsportar, försedda med hundraåriga järngaller av enorm storlek. Rambuteau-gatan har nu tagit överhanden över allt detta.

Detta namn, Mondétour, är utmärkande för alla dessa gators krökar och slingringar. Den gata, som mynnar in i Mondétour-gatan, har ett ännu mera betecknande namn; den heter Piruett-gatan.

Den promenerande, som från Denis-gatan be-

giver sig in i Chanvrerie-gatan, ser hur denna gata så småningom smalnar av liksom bildande en långdragen tratt. Vid slutet av denna gata ser vandraren passagen spärrad åt hallarna till genom en rad höga hus och han kunde tro, att han befann sig i en återvändsgränd, såvida han icke på båda sidor varseblivit tvenne mörka öppningar, genom vilka han kunde komma fram. Det var Mondétour-gatan, som på ena sidan förenade sig med Prêcheurs-gatan, på den andra sidan med Cygne- och Petit-Truanderie-gatorna. I återvändsgrändens bakgrund, vid hörnet av öppningen på höger hand, fanns ett hus, vilket var betydligt lägre än de andra, och vilket sköt ut på gatan liksom en udde.

Detta hus var endast två våningar högt, och däri befann sig sedan tre århundraden tillbaka ett berömt och omtyckt värdshus. Detta var en glädjekälla för trakten, och om detta värdshus hade den gamle Teofil en gång yttrat:

Här dinglar det förfärliga skelettet
av älskaren, som hängde sig själv.

Stället var bra och värdshuset gick i arv från far till son.

På Mathurin Regniérs tid kallades värdshuset Rosenkrukan, och eftersom den tiden tyckte mycket om rebusar, så hade det till skylt en stolpe målad i rosenrött. Under senaste århundradet hade den hedervärde Natoire, en av de fantastiska mästare, vilka ses över axeln av den moderna skolan, flera gånger gjort sig en festlig afton vid samma bord som Regniér, och för att visa sin tacksamhet målade han en klase korinter på den röda stolpen.

I glädjen ändrade värden sin skylt och lät under druvklasen med förgyllda bokstäver skriva orden: Korintklasen. Därav namnet Korint. Ingenting är för en dryckesbroder så naturligt som elipsen. Elipsen är frasens zig-zaglinje. Korint hade så småningom bragt Rosenkransen i skymundan. Den siste värdshusvärden av gamla stammen, fader Hucheloup, vilken icke ens kände till traditionen, hade låtit måla stolpen blå.

På nedre botten en sal, där bardisken stod, i första våningen en sal med biljard, mellan de båda våningarna en spiraltrappa, borden fläckiga av utspillt vin, nedrökta väggar och talgljus mitt på dagen; så tedde sig lokalen. I salen på nedre botten fanns en trappa, vilken ledde ned i källaren. På andra våningen bodde familjen Huche-

loup. Man kom upp till deras våning medels en trappa, där uppassningen bodde. Jämte salen i bottenvåningen befann sig även köket där.

Fader Hucheloup var kanske född kemist, men ett faktum var, att han var skicklig kock; förutom dryckesvaror fick man hos honom en utmärkt mat. Hucheloup hade komponerat en utmärkt maträtt, som kunde fås endast hos honom, nämligen fylld karp; han kallade denna anrättning carpres au gras. Man åt denna rätt vid skenet från ett ljus eller från en gammal lampa från Ludvig XVI:s tid, på ett bord, där man i stället för duk hade spikat fast ett stycke vaxduk. Dit kom långväga resande. En vacker dag tyckte Hucheloup att det skulle vara lämpligt att underrätta de förbipasserande om sin "specialité"; han tog därför och doppade en pensel i en burk med svart färg, men som han hade sin egen stavning lika väl som han hade sin egen konst att laga mat, nedskrev han på sin vägg följande anmärkningsvärda ord:

Carpes Hogras

En vinter hade regnskurarna funnit för gott att utplåna det S, som avslutade det första ordet och

det G, som befann sig i början av det tredje ordet, så att nu kvarstod endast:

Carpe Ho ras.

Tiden och regnet hade på så sätt förvandlat en helt vanlig notis om en maträtt till en vishetsregel. (Carpe horas betyder: tag vara på timmarna, använd tiden).

Sålunda befanns att fader Hucheloup, som icke var fullt kunnig i sitt modersmål, likväl kunde latin; att en filosofisk fars hade utgått från hans kök, och att han, som icke önskade mer än gå utanpå Carême, hade blivit jämställd med Horatius. Och det märkvärdiga var, att skriften också betydde: stig in i mitt värdshus.

Intet av allt detta återstår nu. Mondétourlabyrinten hade år 1847 blivit genombruten och öppnad och förmodligen existerar den för närvarande icke längre. Chanvrerire-gatan och Korint hava försvunnit under Rambutue-gatans stenläggning.

Som vi hava omtalat, så var Korint en samlingsplats för Courfeyrac och hans vänner. Det var Grantaire, som hade upptäckt Korint. Han hade gått in där med anledning av Carpe Horas och hade sedermera återvänt dit på grund av

Carpes au Gras. Man åt, drack, skrek och larmade. Man betalade helt litet, man betalade oregelbundet, man betalade alls inte; men man var alltid välkommen. Fader Hucheloup var en gemytlig och trevlig man.

Den gode Hucheloup var en krögare med mustascher och av ett egendomligt slag. Han gick alltid omkring med en min, som om han var vid dåligt humör och såg ut, som om han ville skrämma sina gäster; han mumlade alltid något mellan tänderna, då någon kom in, och han såg ut att ha större lust att råka i dispyt med dem än att servera dem supé. Men trots allt, var man alltid välkommen. Hans märkvärdiga sätt hade skaffat honom många kunder och en hel del ungdomar brukade säga till varandra: Kom så gå vi och titta på fader Hucheloup. Han hade varit fäktmästare. Rätt som det var gav han plötsligt upp ett gapskratt. Om han också förde ett grovt språk, så var han dock i grund och botten en godmodig fyr samt komisk, fast han hade ett tragiskt utseende; ett av hans största nöjen var att skrämma folk, ungefär som när man skrämmer någon med en snusdosa, vilken har formen av en pistol. Nysningen följer på smällen.

Han hade en hustru, mor Hucheloup, som var både skäggig och mycket ful.

Omkring 1830 dog fader Hucheloup. Med honom försvann hemligheten hur man lagade carpes au gras. Hans sorgsna änka fortsatte att driva värdshusrörelsen. Men maten försämrades och blev oätbar; vinet, som alltid varit dåligt, blev nu omöjligt att dricka. Courfeyrac och hans vänner besökte dock fortfarande Korint, av medlidande sade Bossuet.

Änkan Hucheloup var klumpig och andfådd, men hon besatt en rikedom av minnen på lantliga upplevelser, vilka hon brukade berätta på ett så lustigt språk, att man glömde det intetsägande i själva berättelsen.

Salen en trappa upp, där man serverade, var ett stort långt rum, fullproppat med taburetter, pallar, stolar, bänkar och bord tillsammans med en gammal biljard. Man kom dit upp medels spiraltrappan, vilken befann sig i ett hörn av salen uti ett fyrkantigt hål, som liknade en skeppslucka.

Denna sal upplystes av ett enda smalt fönster och av en alltid brinnande lampa. Alla möbler, som borde haft fyra fötter, sågo ut som om de blott hade tre. De vitmålade väggarna ägde in-

ga andra prydnader än denna vers, vilken var skriven till madame Hucheloups ära:

> På avstånd häpnad, närmare likväl fasa väcker,
> På djärva näsans spets en vårta ut sig sträcker
> Man darrar var sekund, att bort hon snyter den,
> Och att en vacker dag, den täpper mun igen.

Detta var skrivet direkt på väggen. Fru Hucheloup, som på så sätt var avporträtterad här, gick varje dag, från morgon till kväll, helt lugnt förbi dessa varelser. Två tjänsteflickor, kallade Matelote och Gibelotte, hjälpte fru Hucheloup med att ställa fram krusen med blått vin och de olika sorters maträtter, vilka serverades åt de hungrande på stentallrikar. Matelote, en stor, klumpig, rödbrusig och skrikande kvinna, hade varit salig Hucheloups favoritsultainna, och hon var fulare än något vidunder; men eftersom det är opassande att tjänsteanden har något försprång framför matmodern, så var hon betydligt mindre ful än fru Hucheloup själv. Gibelotte, lång, spenslig, med sjukligt vit hy, med djupt liggande ögon och ögonlock, vilka tycktes vilja falla tillhopa, alltid trött och maktlös, alltid kroniskt sömnig, var först uppe och sist i säng, passade upp alla, till och med den andre tjänsteanden, var alltid tyst och stilla

och smålog trots sin trötthet med ett sömnigt småleende.

Det fanns en spegel ovanför disken.

Ovanför dörren till matsalen kunde man läsa följande verser, skrivna med krita av Courfyrac:

Bjud om du kan och ät om du vågar.

II.

INLEDANDE GLÄDJE.

Laigle från Meaux bodde, som man vet, hellre hos Joly än någon annanstans. Han hade ett näste, som liknade fågelns på kvisten. De båda vännerna levde tillsammans, åto tillsammans och sovo tillsammans. De hade allting gemensamt. Man kunde taga dem för ett par tvillingbröder. På förmiddagen den 5 juni promenerade de till Korint för att äta frukost. Joly hade fått en ordentlig snuva, vilken Laigle började att dela med honom. Laigles rock var sliten, men Joly var väl klädd.

Klockan var omkring nio, när de hunno fram till värdshuset Korints port.

De stego upp på andra våningen.

Matelotte och Gibelotte mottogo dem.

— Ostron, ost och skinka, beställde Laigle.

De slogo sig ned vid ett bord. Lokalen var tom för övrigt där ingen utom de två funnos. När Gibelotte igenkände Joly och Laigle, satte hon fram en flaska vin.

Just som de tagit sin första ostra, uppenbarade sig i tabukan ett huvud och en röst sade:

— Jag gick förbi. En underbar lukt av Brieost märktes redan ute på gatan och därför gick jag hit in.

Det var Grantaire.

Grantaire hämtade en tablett och satte sig. Så snart Gibelotte fått syn på Grantaire, ställde hon två buteljer vin framför honom.

Detta var således tre tillsamman.

— Tänker du tömma båda flaskorna? frågade Laigle Grantaire.

Grantaire svarade:

— Det är nog bara du, som finner det mycket. Jag har aldrig blivit rädd för två flaskor.

De andra började äta, Grantaire började dricka. En halvbutelj tömdes i ett enda drag.

— Man kunde tro, att du har hål i magen! sade Laigle.

— Men du har visst hål på armbågen, sade Grantaire.

Och efter att ha tömt sitt glas, fortor han:

— Skämt åsido, du gravallvarlige broder, din rock är något gammal.

— Det är precis, vad jag önskar, svarade Laigle. Därför äro vi också goda vänner, min rock

och jag. Han har antagit just den form, jag önskar, han besvärar mig icke på något vis, han lämpar sig efter alla mina rörelser, och den är utmärkt, emedan den håller mig varm. Gamla rockar äro gamla vänner.

— Du har rätt, utbrast Joly, som nu blandade sig i samtalet; en gammal rock är en gammal vän.

— Säkert, sade Grantaire. I synnerhet då det sägs av en person, som har svår snuva.

— Grantaire, frågade Laigle, kommer du från boulevarden?

— Nej.

— Joly och jag sågo, när kortégen gick förbi.

— Det var ett vackert skådespel, sade Joly.

— Vad denna gata ändå är lugn, utropade Laigle. Vem kan väl här ana, att hela Paris är upp och nedvänt i detta ögonblick. Man liksom känner, att här förut varit en mängd kloster. Det finnes en lista hos Breul och Sauval och hos abbé Lebeuf, där alla kloster stå uppräknade. Här har funnits idel kloster, och här vimlade det av munkar med skor och utan skor, rakade och skäggiga, grå, svarta och vita, franciskor, minoriter, kapusiner, karmeliter, augustiner, såväl stora som små, unga och gamla. Här frodades de.

— Tala icke om munkar, avbröt Grantaire, man riktigt känner, hur det kryper.

Därpå utbrast han:

— Fy tusan! Jag har fått ett skämt ostron. Nu blir jag hypokonder! Ostronen äro skämda och serveringsflickorna fula. Jag hatar hela människosläktet; alldeles nyss gick jag på Richelieugatan förbi det offentliga biblioteket. Denna massa kråkfötter! Allt det där har skrivits förut! Vad var det för en obskyr människa, som sade, att vi äro tvåfota djur utan fjädrar! Och sedan mötte jag en vacker flicka, som jag kände, en flicka vacker som en vårdag och värdig att heta Flora och hänförd, förtjust, lycklig och i sjunde himmelen, denna stackars varelse, emedan dagen förut en förskräcklig bankir med koppärrigt ansikte hade nedlåtit sig till att fria till henne. Kvinnan söker icke blott efter älskaren utan även efter försörjaren, och katten jagar både råttor och fåglar. Det är knappast två månader sedan det där flickebarnet satt i en vindskupa och sydde märlor i snörliv eller vad det nu var! Hon sydde dagen lång, hon hade en tältsäng, gladde sig åt en blomkruka och var nöjd. Nu skall hon gifta sig med en bankir. Jag träffade detta offer i dag på morgonen i den mest belåtna sinnesstämning. Det

avskyvärda är att denna idiotiska flicka var lika vacker i dag som i går. Hennes penningstinne älskare skymtade icke i ett enda anletsdrag. Rosorna ha den fördelen eller nackdelen över kvinnorna, att spåren efter maskarna synas på dem. Det finns icke mera någon moral och till vittne på detta tager jag kärlekens symbol, myrten, krigets symbol, lagern, fredens symbol, olivkransen, äpplet, som höll på att kväva Adam, samt fikonträdet, ursprunget till allt vad kjolar heter. Vilja ni veta vad rätt och rättvisa är? Gallerna ville äga Clusium, som Rom beskyddar och därför frågar, vad denna stad förbrutit sig mot gallerna. Brennus svarar:

Vi rikta samma anklagelse mot Clusium som ni kunnat framställa mot Alba, mot Fidenæ, mot equer, volsker och sabiner. De voro era grannar. Clusierna äro våra. Ni ha plundrat Alba och vi önska Clusium. Rom svarade: — Ni komma ej att intaga Clusium. Brennus erövrade Rom och utropar sedan: — Ve de besegrade! Detta kallas för rättvisa! Vilka rovdjur äro icke vi människor! Örnar! Örnar! Jag ryser vid tanken på allt detta.

Han räckte fram sitt glas till Joly, som fyllde det, tömde det sedan i ett drag samt fortsatte

därpå, utan att någon lagt märke till att han tömt vinglaset:

— Brennus, som erövrade Rom, är en örn; bankiren, som tager grisetten, är även han en örn. Skamkänslan saknas hos båda. Lita icke på den. Det finns blott en enda pålitlig sak i världen, vinet! Vilken åsikt du än har, om du håller på den magra tuppen, som kantonen Uri, eller på den feta, som kantonen Glaris, det spelar ingen roll, blott man dricker. Du kan tala om boulevarder, kortèger och annat sådant. Eller att det skall bliva en ny revolution? Jag häpnar över denna brist på uppslag hos den gode Guden. Då och då måste han lappa samman några sprickor i tingens ordning. Än hakar det upp sig och än går det på tok. Genast en revolution! Den gode Guden skulle ständigt behöva ha handskar på sig, när han måste syssla med all denna smörja. I hans ställe skulle jag ordna allt mycket bekvämare, jag skulle inte varje ögonblick ändra om min maskin, jag skulle låta människosläktet fortsätta i sina gamla banor, jag skulle lägga maska till maska utan att rycka av tråden, jag skulle icke tala några nymodigheter och icke ha så stor och omväxlande repertoar. Vad ni kalla för framsteg, beror på tvenne drivkrafter, människorna

och händelserna. Men sorgligt nog bli stundom undantagen en nödvändighet. Både ifråga om händelserna och människorna räcker ej det vanliga. Bland människorna behövas stundom snillen och bland historiens tilldragelser revolutioner. Dessa stora händelser äro den högsta lagen, som tingens vanliga ordning icke kan undvara och vid åsynen av kometerna skulle man frestas att tro, att själva himmelen hade behov av improviserade skådespelare. När man minst väntar det, placerar Gud en meteor på fästet. Man överraskas av en egendomlig stjärna, som efter sig drager en jättelik svans. Detta förorsakar Cesars död. Brutus giver honom ett knivhugg och vår herre ger honom nådestöten med sin komet. Ritsch, ratsch, så ha vi norrskenet eller en revolution eller en stor man; 93 skrives med stora bokstäver, Napoleon träder fram och kometen från år 1811 svävar överst på anslagstavlan! Denna vackra, blå affisch, som runt om prydes med oväntade flammor! Bom! Bom! En enastående föreställning. Rikta blickarna uppåt, idioter! Allt har ett slut, stjärnorna likaväl som lustspelen. Gode Gud, det är för mycket och det är icke tillräckligt. All denna hjälp, som vi få från undantagen, ser så riklig ut, men är dock ett tecken på fattigdom.

Mina vänner, Försynen är tvungen att gripa till alla medel för att klara sig. Vad bevisar en revolution: Att Gud befinner sig i trångmål. Han gör en statskupp, emedan den är ett medel att förena nutiden med framtiden och emedan han själv icke på annat sätt kunnat splitsa samman de båda ändarna. Allt detta visar att jag gissat rätt ifråga om Jehovah; när man ser en sådan massa missförhållanden överallt, så mycken småaktighet och gnidighet och elände och futtighet både på jorden coh i himmelen, allt ifrån fågeln, som icke har ett näste, ända till mig, som icke har hundratusen i räntor, när man ser människornas urgamla lopp för att nu icke tala om konungarnas, som visas av prinsen av Condé, som hängde sig, av vintern, som icke är annat än ett hål i himlavalvet, genom vilket det blåser kallt; av de stora luckorna och trasorna i den morgonrodnad, som lyser över bergstopparna, av daggdropparna, dessa falska pärlor, av rimfrosten, denna stass. Jag kan fortsätta med att tala om en mänsklighet i upplösning och historiens trådslitna väv, om fläckarna i solen och månen, om det elände, man finner överallt, och detta kommer mig att misstänka, att Gud icke är rik. Det ser ut, som om han vore det, det är sant, men han är

ständigt i svårigheter. Han ställer till med en revolution på samma sätt som en utfattig affärsman med en bal. Man får icke döma försynen efter det yttre skenet. Bakom det förgyllda himlavalvet skymtar jag en fattig värld. Även i universum finnes det något som heter bankrutt. Det är därför, som jag är missbelåten. Nu skriva vi den 5 juni och det är nästan natt; från och med i dag på morgonen har jag väntat på att det skulle bli ljust. Men dagern har icke kommit och jag kan slå vad om att den icke kommer i dag. Detta är en brist på punktlighet, som man kunnat vänta av en dåligt avlönad kontorist. Ja, allihop är illa ordnat, ingenting passar riktigt samman, den gamla världen är full av sprickor och jag ställer mig på kritikens sida. Allt är på tok i hela världen. Det är alldeles som med barnen, de som vilja ha dem, få icke några, och de, som vilja slippa dem, få. Summa summarium: Jag är förbaskad! Dessutom tycker jag icke om att se den skallige Laigle från Meaux. Jag känner mig förödmjukad av att tänka på, att jag lever samtidigt med den stackaren. Men lägg märke till att jag kritiserar men icke förolämpar. Världen är, sådan den är. Jag talar utan ond avsikt och för att lätta mitt samvete. Mottag evige Fader,

försäkran om min utsökta högaktning! Vid alla Olympens och himmelens Gudar, jag skapades icke till parisare, det vill säga till att ständigt slungas som en boll mellan tvenne racketar från dagdrivarnas till skränfockarnas grupper! Jag skapades till turk, till att dagen lång se Österlandets ungmör utföra de lidelsefulla egyptiska danser, vilka likna drömmarna hos en kysk man, eller till att bli en lantman i Beauce eller en venetiansk ädling, omgiven av förnäma damer, eller till en tysk dussinfurste, som bidrager med en halv soldat till den Habsburgska armén och tillbringar sina fristunder med att torka sina strumpor på haggtornshäckarna, vilka utgöra gränsen för hans rike! Det var till sådana öden, jag föddes! Jag sade verkligen till turk och jag står fast vid detta! Jag förstår icke, varför man har så mycket att anmärka på turkarna! Det finnes mycket gott hos Muhammed och jag hyser den största vördnad för den, som uppfunnit odaliskernas harem och paradisets houris! Det tillkommer icke oss att klandra islam, den enda religion, vilken består sig med en hönsgård! På detta måste vi tömma en bägare! Världen är ett stort misstag! Det förefaller, som om alla dessa dumhuvuden ville börja på att slåss mitt i sommaren, när de

i stället kunde resa bort med ett flickebarn vid armen och ute i naturen inandas doften från den ofantliga tekopp, som heter nyslagna ängar! Det tar sannerligen intet slut på dumheterna! En gammal trasig lykta, som jag alldeles nyss såg hos en lumphandlare, väckte hos mig följande tanke: Tiden är inne att upplysa mänskligheten! Nu är jag åter dyster! Så blir det, när man får ett ostron eller en revolution i vrångstrupen! Vilken ryslig gammal värld! Man anstränger sig till det yttersta, prostituerar sig, dödar och offrar sitt liv, och man vänjer sig vid allt!

Efter detta vältalighetsprov råkade Grantaire ut för ett välförtjänt hostanfall.

— Apropå revolution, sade Joly så ser det verkligen ut, som om Marius skulle vara förälskad.

— Har man reda på i vem? frågade Laigle.

— Nej.

— Nej?

— Nej, säger jag dig ju!

— Marius' förälskelser äro obegripliga, utbrast Grantaire. Marius är en dimma, och han har väl funnit ett moln. Marius är av poetisk natur. Den, som är poet, är galen, Timbraeus' Apollo. Marius och hans Maria eller Marie eller Mariette eller hans Marion, det måtte sannerligen vara ett

lustigt älskande par. Jag förstår fullkomligt, hur det är. Det är en extas, och en så stor, att de glömma att kyssas. Det är en kyskhet på jorden, men de förena sig i evigheten. De äro själar, vilka äga sinnen. De omfamna varandra bland stjärnorna.

Grantaire började nu förtära sin andra butelj vin och måhända skulle han börjat en ny lång berättelse, om icke en person visat sig i det fyrkantiga takhålet. Det var en pojke, icke fullt tio år gammal, trasig, mycket liten, gul, med ett ansikte, som liknade en åsnas, men med kvicka ögon och stor peruk och för övrigt alldeles genomblöt av regnet; den uppsyn han visade tycktes helt belåten.

Utan att tveka gjorde barnet sitt val emellan de tre, fastän han tydligen icke kände någon av dem; han vände sig till Laigle från Meaux.

— Är det herrn, som är herr Bossuet? frågade han.

— Det är mitt binamn, svarade Laigle. Vad vill du mig?

— Jo, hör här! En lång blond herre sade till mig i boulevarden: 'Känner du till mor Hucheloup? Jag svarade: 'Ja. Chanvrerie-gatan, änka efter gubben. Han sade då till mig: 'Gå dit. Där skall

du finna herr Bossuet, och du skall säga till honom å mina vägnar: A-B-C. Det är väl något skämt, inte sant? Men han gav mig tio sou.

— Joly, låna mig tio sou, sade Laigle och vändande sig till Grantaire sade han: — Grantaire, låna du mig även tio sou.

Detta blev sammanlagt tjugo sou, vilka Laigle gav åt barnet.

— Tack, herre, sade den lille gossen.

— Vad heter du? frågade Laigle.

— Navet, Gavroches vän.

— Stanna hos oss, sade Laigle.

— Ät frukost med oss, sade Grantaire.

Gossen svarade:

— Det kan jag icke, jag är med i kortégen, det är jag som ropar: Ned med Poloniac.

Han bestod dem en lång skrapning med foten, vilket betecknade en utsökt artighet, och gick sin väg. När pojken gått, tog Grantaire till ordet:

— Det där var verkligen gamängen. Det finnes en mängd olika slag av gamänger. Man har kockgamängen eller kökspojken, bagargamängen eller bagarkladden, lakejgamängen, sjömansgamängen, soldatgamängen, kungsgamängen samt gudsgamängen, som man brukar kalla Bambino.

Under tiden hade Laigle försjunkit i tankar; han sade med halvhög röst:

— A-B-C, det vill säga: Lamarques begravning.

— Den långe, blonde herrn, anmärkte Grantaire, var Enjolras; det var han, som skickade pojken.

— Gå vi dit? frågade Bossuet.

— Det regnar, sade Joly. Jag har svurit att gå i elden, icke i vattnet. Jag vill icke hava värre snuva.

— Jag stannar här, sade Grantaire. Jag föredrar en frukost framför en begravning.

— Alltså: Vi stanna kvar! sade Laigle. Nåväl, låtom oss dricka! Förresten kan man mycket väl vara borta från begravningar utan att vara borta ifrån upploppet.

— Jaha, upploppet, det är jag med om! utropade Joly.

Laigle gnuggade sina händer.

— Det skall således bliva en återupprepning av 1830 års revolution.

— Er revolution intresserar mig icke, sade Grantaire. Jag klandrar icke den nuvarande regeringen. Det är en krona, som är fodrad med

en bomullsmössa, så att den icke skaver. Det är en spira med en paraply i ändan.

— Jag tänker att den gode Ludvig Philip i denna väderlek kan göra dubbel nytta med sitt kungadöme; han kan vända spiran emot folket och slå upp paraplyändan emot himmelen.

Salen var mörk; jtocka, täta moln borttogo den smula dager, som fanns. Ingen människa syntes till varken i värdushuset eller ute på gatan; hela världen tycktes ha gått för att åse "det, som skulle hända".

— Är det middag eller midnatt? utbrast Bossuet. Man kan ju icke ens skymta någonting. Gibelotte, tag hit ljus!

Grantaire föreföll sorgsen och han drack mycket.

— Enjolras föraktar mig, mumlade han. Enjolras har sagt: Joly är sjuk. Grantaire är drucken. Det var till Bossuet, som han skickade navet. Om han hade bett mig komma, så skulle jag hava följt med. Så mycket sämre för Enjolras, jag följer icke med på hans begravning.

När detta beslut blivit fattat, rörde sig icke varken Joly eller Grantaire ifrån stället. Omkring klockan två på eftermiddagen var bordet, vid vilket de sutto, fyllt av tomma buteljer. Två ljus

brunno nu, det ena i en gammal mässingsstake, det andra var nedstucket i halsen på en trasig butelj. Grantaire hade lockat Joly och Bussuet att även dricka vin; Bossuet och Joly hade återfört Grantaire till glädje. Vad Grantaire beträffar, så hade han sedan klockan tolv övergått från att dricka vin; vinet är blott en medelmåttig tillfredsställelse. Hos den verklige alkoholisten har den endast en uppgift att fylla, den att tillfredsställa begäret. Med avseende på rus finns det en svart magi och en vit magi; vinet är den vita magin. Grantaire drack för att kunna kasta sig i drömmeriets avgrund. Att ruset i all sin avskyvärdhet bemäktigade sig honom, hejdade honom icke, utan lockade honom i stället. Nu hade han lämnat flaskan och tagit till sejdeln i stället. Sejdeln är avgrunden. Han hade icke tillgång till opium eller haschisch för ögonblicket, men eftersom han ville hölja sin hjärna i dunkel, så tog han sin tillflykt till en ryslig blandning av brännvin, porter och absint, vilken åstadkommer den mest fruktansvärda dvala. Ångorna av dessa tre drycker, öl, brännvin och absint, tillsluta själen. De skänka ett tredubbelt mörker, den himmelska fjärilen drunknar däri och där bildas ett töcken, tjockt som flädermusens vinge, tre stumma furier,

maran, natten, döden, vilka sväva omkring den sovande Psyke.

Grantaire hade ännu icke nått detta sista sorgliga stadium; långt därifrån. Han var särdeles glad och Bossuet och Joly gåvo icke efter för honom. De drucko med varandra. Grantaire lät de allvarligaste och egendomligaste tankar och ord åtföljas av märkvärdiga gester; nan stödde med värdighet sin vänstra knutna hand emot sitt knä och höll sin arm i rät vinkel; han hade knutit upp sin halsduk och han red grensle över stolen; sitt fyllda glas höll han i sin högra hand och han tilltalade den storväxta uppasserskan Matelote med följande ord:

— Öppna palatsets portar! Må hela världen tillhöra franska akademien och må den äga rättighet att omfamna fru Hucheloup, skål!

Han vände sig till Fru Hucheloup och tillade:

— Åldriga och genom bruket helgade kvinna, kom närmare, så att jag får betrakta dig.

Joly utropade:

— Babelote och Gibelotte, läto icke Grantaire få mera att dricka. Han förslösar sina pengar som en galning. Han har redan kastat bort två francs och nittiofem centimer på drycker sedan i morse.

Grantaire inföll:

— Vem är det, som utan min tillåtelse flyttat ned stjärnorna och satt dem på bordet i stället för ljus?

Bossuet var tämligen drucken, men han hade bevarat sitt lugn. Han hade satt sig med ryggen tätt intill det öppna fönstret, så att regnet öste utefter hans rygg, och han betraktade sina två vänner.

Plötsligt hörde han bakom sig ett oväsen, hastiga steg åtföljda av ropen: Till vapen! Han vände sig om och varseblev på Saint Denisgatan vid slutet av Chanvrerie-gatan Enjolras, som gick förbi med bössa i handen, och Gavroche med sin pistol, Feuilly med sin sabel, Courfeyrac med sin värja, Jean Prouwaire, Combeferre och Bahorel med sina gevär och hela den beväpnade skaran, som följde dem. Chanvreriegatan var knappast ett bösshåll lång. Bossuet satte båda händerna för munnen och ropade:

— Courfeyrac! Courfeyrac! hitåt!

Courfeyrac hörde ropet, varseblev Bossuet och tog några steg i riktning mot Chanvreriegatan och sade:

— Vad vill du?

Detta besvarades ögonblickligen med en ny fråga:

— Vart ska ni ta vägen?

— Vi skola bygga en barrikad, svarade Courfeyrac.

— Nåväl, så bygg den här; här är god plats.

— Du har rätt, Örn, sade Courfeyrac, och på ett tecken av Courfeyrac rusade hela skaran in på Chanvreriegatan.

III.

DET BÖRJAR SKYMMA FÖR GRANTAIRES ÖGON.

Stället var i verkligheten alldeles utmärkt valt; ingången till gatan var bred, bakgrunden smalnade av och slutade i en återvändsgränd. Värdshuset Korint sköt ut som en udde mitt på gatan, Mondétourgatan var lätt att spärra på båda sidor, såväl den vänstra som den högra, ett angrepp var möjligt endast genom Saint Denisgatan, det vill säga framifrån. Den druckne Bossuet hade haft ett lika vaket öga som den nyktre Hannibal.

När massan rusade in på gatan blevo de, som befunno sig där, alldeles förskräckta. Varje vandrare flydde därifrån. Snabbt som blixten hade man stängt alla handelsbodar, portar, fönster och luckor av alla slag och alla storlekar, från den nedersta våningen och ända upp till taket. En uppskrämd gumma hade fäst upp en madrass utanför sitt fönster för att mildra knallarna. Värdshuset ensamt stod öppet av det goda skäl, att hela

massan rusade in där. — Ack, min Gud! Min Gud! suckade fru Hucheloup.

Bossuet hade skyndat ned i förväg för att möta Courfeyrac.

Joly, som stod vid fönstret, skrek:

— Courfeyrac, du skulle hava tagit paraply med dig. Du får snuva.

Under tiden hade på några minuter tjugo järnstänger blivit lösryckta från värdshusets gallerförsedda fasadfönster och tio famnar av gatläggningen hade rivits upp. Gavroche och Bahorel hade lagt beslag på en kärra, som innehöll tre tunnor kalk, vilka de begagnade till underlag för stenen, vilken de stapplade upp över dem. Enjolras hade lyft upp luckan till källaren och alla änkan Hucheloups tomma vinfat uppradades vid sidan av kalktunnorna; Feuilly hade med vana fingrar byggt upp två massiva staplar av byggnadssten. Varifrån han tagit denna sten, vet man icke. Bjälkarna, vilka tjänade till att stödja ett hus i grannskapet, nedrycktes och lades ovanpå vinfaten. När Bousset och Courfeyrac vände sig om, var redan halva gatan stängd med en mur, som var manshög. Ingen kan så som folket bygga upp det, som skall byggas genom att riva ned.

Matelote och Gibelotte hade förenat sig med de

arbetande. Gibelotte kom fullastad med sten och grus. Hennes långsamma arbete bidrog dock till barrikadens uppförande. Hon bar stenen på samma sätt som hon bar vin till gästerna, halvsovande. En omnibus, som drogs av två vita hästar, passerade gatan.

Bossuet hoppade över stenarna, skyndade efter kusken och förmådde honom att stanna; han bad passagerarna stiga ur, räckte damerna artigt handen, hjälpte dem ned, sade adjö till kusken och lade beslag på både vagnen och hästarna.

Omnibussar få icke passera förbi Korint, sade han. Non licet omnibus adire Corinthum.

Ett ögonblick senare gingo de frånspända hästarna efter eget behag framåt Mondétourgatan till och den kullvräkta omnibussen hjälpte till att spärra gatan.

Fru Hucheloup var förtvivlad; hon hade flytt upp i första våningen. Hennes blickar irrade rastlöst omkring, utan att kunna uppfatta någonting. Hon ropade med låg röst, men rösten vågade sig knappast fram ur hennes strupe.

— Det är världens undergång, mumlade hon.

Joly tryckte en kyss på fru Hucheloups stora, röda hals och sade:

— Min kära, jag har alltid betraktat en kvinnas hals såsom någonting särdeles delikat.

Men Grantaire svävade nu i högre rymder. När Matelote visade sig i första våningen, tog Grantaire henne om livet och förde fram henne till fönstret under ihållande skrattsalvor.

— Matelote är ful! skrek han. Matelote är fulheten personifierad. Matelote är en chimär. Hör hennes börds hemlighet: En gotisk Pygmalion, som gjorde symboliska vidunder för en domkyrka, blev en dag kär i ett av dem, det vidrigaste. Han bönföll kärleken att giva bilden liv; sålunda uppstod Matelote. Medborgare, betrakta henne. Färgen på hennes hår liknar bly, liksom Titans älskarinna, och hon är en snäll flicka. Jag lovar eder, att hon skall slåss modigt. Varje snäll flicka är frö till en hjältinna. Vad fru Hucheloup beträffar, så är hon en utmärkt krigare. Se bara på hennes mustascher; de har hon ärvt efter sin gubbe. Hon är en duktig krigare. Tänk vad hon skall slåss. Dessa två kunna skrämma hela trakten. Kamrater, vi skola störta regeringen. Det är lika sant som att det finnes femton syror mellan margarinsyran och myrsyran. Förresten är det nog likgiltigt. Mina herrar, min far har alltid förargat sig på mig, emedan jag aldrig kunde för-

stå matematik. Jag förstår ingenting annat än kärleken och friheten. Jag är Grantaire, den lättsinnige ynglingen. Pengar har jag aldrig ägt, har aldrig blivit van vid dem, vilket gjort att jag aldrig saknat dem; men om jag hade varit rik, så skulle det aldrig funnits några fattiga! Då skulle ni ha fått se. Ack, om varje gott hjärta hade ägt en fylld börs, så skulle allt sett mycket bättre ut än det nu gör. Tänk om Jesus Kristus hade varit så rik som Rothschild! Så mycket gott han skulle gjort då. Matelote, omfamna mig. Du är vällustig och blyg. Du har kinder, som framkalla en systers kyssar, men läppar, som kräva en älskares.

— Tyst med dig, gamla vinfat! sade Courfeyrac.

Grantaire svarade:

— Jag är romersk ämbetsman och ledare av Floraspelen!

Enjolras, som stod på toppen av barrikaden med geväret i hand höjde sitt vackra ansikte. Enjolras ägde något av både spartanen och puritanen. Han skulle hava fallit med Leonidas vid Thermopyle och han skulle kunnat bränna Drogheda med Cromwell.

— Grantaire, utropade han, gå och sov ruset av dig någon annanstans. Detta är platsen för

en annan berusning än spritens. Vanära icke barrikaden.

Detta tal hade en egendomlig inverkan på Grantaire. Han kände det, som om någon hade hällt ett glas kallt vatten över hans ansikte. Han kände sig fullkomligt nykter. Han satte sig vid ett bord, som stod helt nära fönstret, betraktande Enjolras med en outsägligt mild blick och sade till honom:

— Du vet, att jag tror på dig.

— Gå till ett annat ställe.

— Låt mig sova här.

— Gå bort och sov på någon annan plats, skrek Enjolras.

Men Grantaire fortsatte att betrakta honom med sin milda och något dimmiga blick samt frågade än en gång:

— Låt mig sova här, till dess jag dör.

Enjolras kastade en föraktlig blick på honom:

— Grantaire, du är ur stånd att tro, att tänka, att vilja, att leva och att dö.

Grantaire svarade med allvarlig stämma:

— Du får väl se. Han stammade ännu några obegripliga ord, därefter föll hans huvud tungt emot bordet — detta är ofta följden av rusets andra period, som Enjolras hastigt uppnått innan han insomnade.

IV.

FÖRSÖK ATT TRÖSTA ÄNKAN HUCHELOUP.

Bahorel var förtjust över barrikaden och ropade:

— Så där ja, nu har gatan blivit något utvidgad! Det är bra gjort.

Courfeyrac ställde till stor oreda inom värdshuset, men han försökte dock trösta änkan så gott han kunde.

— Mor Hucheloup, sade han, beklagade ni er icke häromdagen över att ni blivit inkallad inför polisen därför att Gibelotte skakat en matta genom fönstret.

— Jo, min gode herr Courfeyrac! Och vet ni, att regeringen tvingade mig att betala hundra francs för mattan och för en blomkruka, som fallit ned på gatan från vinden! Är det icke oförskämt?

— Jo visst, mor Hucheloup, men nu skola vi hämnas.

Vid denna uppgörelse syntes mor Hucheloup ej förstå sin egen fördel. Hon kände sig nöjd och

belåten på samma sätt som den arabkvinna, som, sedan hon mottagit en örfil av sin make, beklagade sig inför sin fader och ropade på hämnd med följande ord: Fader, du är skyldig att hämnas öga för öga och tand för tand! Fadern frågade: På vilken kind fick du örfilen? På vänstra kinden. Fadern gav henne en örfil på den högra och sade: Är du nöjd nu! Gå till din make och säg, att han visserligen örfilat upp min dotter, men att jag givit hans hustru en örfil.

Regnet hade upphört. De frivilliga hade anlänt. Under sina blusar hade arbetarna fört med sig ett fat med krut samt en korg med vitriolflaskor, två eller tre facklor. Och en hel kärra med marschaller, kvarlevor från "kungens fest". Denna fest hade ägt rum helt nyligen, nämligen den förste maj. Man berättade, att ammunitionen härledde sig från en hökare i förstaden Saint-Antoine vid namn Pépin. Man krossade den enda lykta, som fanns på Chanvreriegatan, den motsvarande på Saint-Denisgatan samt alla andra lyktor i närheten, på Mondétour-, Cygne-Prêscheur-, La Grande- och Petite-Truanderie-gatorna.

Enjolras, Combeferre och Courfeyrac ledde det hela. Nu uppfördes två barrikader samtidigt, båda med stöd i värdshuset Korint och bildande en

vinkel; den största av barrikaderna avstängde Chanvrerie-gatan, den andra Mondétour-gatan åt Cygnehållet. Denna sista barrikad var mycket trång och utgjordes uteslutande av tunnor och gatstenar. Ett femtiotal man arbetade där; ett trettiotal buro gevär, vilka de på vägen dit lånat hos en vapensmed.

Intet kunde vara mera egendomligt och brokigt än denna trupp. Den ene hade en vapenrock, en kavallerisabel och två urgamla pistoler, en annan gick i skjortärmarna med en rund mössa och ett kruthorn vid sidan, en tredje var klädd i trasor och var beväpnad med en sabelmakaresyl. En ropade: Låtom oss kämpa till sista man och dö med ett kraftgrepp om våra bajonetter! Denne man hade själv ingen bajonett! En annan bar ovanpå rocken nationalgardets remtyg och en patronväska, på vilken man läste följande med rött ullgarn broderade, ord: Den offentliga ordningens upprätthållande. Många av gevären buro legionsnummer, hattar voro sällsynta liksom kragar och man såg många nakna armar, av vilka en del buro pikar. Alla åldrar, alla ansikten, voro representerade, och man såg små bleka ynglingar bredvid kraftiga brunhylta arbetare. Alla hade bråttom, alla hjälpte varandra och man pratade så mycket

man kom åt — om hjälpen, som skulle komma klockan tre på morgonen — om ett regemente, som man kunde lita på — om hela Paris i uppror. Förskräckliga ting, vilka framfördes med en hjärtlig godmodighet. Alla voro bröder, fast man icke visste varandras namn. Det vackra hos faran är att den framhäver broderskapet mellan människorna.

I köket hade man tänt i spisen och smälte där i en kulform alla tennskedar, som funnos i värdshuset. Trots detta hade man tillfälle att tömma många bägare. Knallhattar och hagel rullade på bordet bland vinglasen. I biljardrummet sutto fru Hucheloup, Matelote och Gibelotte — alla tre med på grund av rädsla förändrade uttryck, en alldeles förslöad, en andfådd och en tredje full av energi. Alla tre revo sönder gamla trasor till sharpi med tillhjälp av trenne skäggiga, långhåriga och mustaschprydda upprorsmän, vilka revo sönder lakan med vana fingrar och bidrogo att öka rädslan hos kvinnorna.

Den högväxte man, som Courfeyrac, Combeferre och Enjolras hade lagt märke till, när han närmade sig truppen vid hörnet av Billettegatan, arbetade vid den mindre barrikaden och var till stor nytta. Gavroche arbetade vid den stora.

Den unge man, som hade sökt Courfeyrac i hans bostad och frågat efter herr Marius, hade försvunnit ungefär samtidigt med att man lagt beslag på omnibusen.

Gavroche var fullständigt hänförd och hade tagit underhållningen på sin lott. Han gick och kom, klättrade upp och ned och var som en sprakande raket. Han tycktes vara där för att muntra upp alla. Vad sporrade honom? Hans olycka. Hade han vingar? Ja säkert, sin glättighet. Gavroche var som en virvelvind. Man såg honom överallt, man hörde honom överallt. Han fyllde själva luften och var överallt samtidigt. Det var nästan något retsamt i denna allestädes närvaro och man kunde icke tänka sig honom vara stilla på en plats. Den jättestora barrikaden liksom kände honom på sin rygg. Han pikade de sysslolösa, sporrade de lata, eggade de uttröttade, han retade de betänksamma, muntrade upp en del och gjorde andra andfådda eller rasande, var ständigt i rörelse, kastade ett glåpord åt en student eller en arbetare, hejdade sig ett ögonblick, för att sedan liksom flyga fram över detta myller, en fluga i detta ofantliga revolutionskök.

Hans små armar verkade som ett perpetum mobile liksom hans lungor:

— Fortsätt bara! Här behövs mera stenar! Flera tunnor! Här behövs murbruk, för att täppa till det här hålet! Det här är allt en usel liten barrikad, den måste bli högre! Kom hit med mera, plocka fram allt vad ni kan. Riv ned hela huset. En barrikad skall vara lika prima som mor Gibous té och så måste vi ha en glasdörr!

— En glasdörr! Vad vill du, din lille rackare, med en glasdörr?

— En glasdörr framför en barrikad, svarade Gavroche, är det bästa, som finnes. Det hindrar icke angreppet, men det hindrar att barrikaden tages. Ha ni då aldrig försökt plundra äppelträd bakom en mur, vilken beströtts med glasskärvor? En glasdörr skär liktornarna av fötterna på nationalgardisterna, när de vilja kliva över vår barrikad! För tusan, glas är förrädiskt. Ni har ingen fantasi, kamrat!

Han var rasande över sin pistol, som icke hade någon avtryckare. Han gick från den ene till den andre och ropade:

— Ett gevär! Varför ge ni mig icke ett gevär?

— Vad skall du med ett gevär till! sade Combeferre.

— Varför skulle jag icke ha ett? svarade Gavroche. Jag hade ett år 1830, när vi icke stodo på god fot med Karl X.

Enjolras ryckte på axlarna:

— När vi fått tillräckligt många för männen, skola vi tänka på barnen.

Gavroche vände sig om helt stolt och sade:

— Om du stupar före mig, skall jag taga ditt.

— Slyngel! sade Enjolras.

— Bleknos! sade Gavroche.

Nu visade sig vid gatans mynning en elegant snobb, som avbröt episoden.

Gavroche ropade till honom:

— Kom hit, unge man! Förtjänar icke vårt gamla fosterland att vi göra något för det!

Snobben avdunstade så fort som möjligt.

V.

FÖRBEREDELSERNA.

De dåtida tidningarna meddela, att barrikaden vid Chanvrerie-gatan, denna nästan ointagliga fästning, som de benämnde den, nådde upp till andra våningen, men de talade icke sanning. Verkliga förhållandet är, att den icke var mer än sex eller sju fot hög. Den var uppförd så, att de kämpande allt efter behag kunde dölja sig bakom den, besätta dess översida eller ställa sig framför den, tack vare att man i dess inre ordnat en trappa av fyra gatstenars bredd. Barrikadens framsida, som bestod av gatstenar och tunnor, sammanhållna medels stockar och plankor, instuckna i hjulen på Anceaukärran och den kullkastade omnibusen, erbjöd anblicken av en tilltrasslad härva. Man hade ordnat ett tillräckligt stort utrymme för att en man skulle kunna passera mellan husväggarna och den del av barrikaden, som låg längst från värdshuset. En av skaklarna på omnibusen hade rests upp och fast-

hölls med några rep och från den svävade en röd fana.

Den lilla barrikaden vid Mondétourgatan doldes av värdshuset. Tillsammans bildade dessa två barrikader en regelrätt redutt. Enjolras och Courfeyrac hade icke ansett det nödvändigt att barrikera den övriga delen av Mondétourgatan, som genom Prêcheursgatan erbjuder en genomfart till hallarna, emedan de otvivelaktigt på detta sätt ville äga en förbindelse med yttervärlden och föga fruktade ett angrepp genom den farliga och besvärliga Prêcheursgatan.

Med undantag för denna fria utfartsväg, vilken bildade vad Foulard på sitt strategiska språk skulle ha kallat "en tarm", samt den smala passagen längs med Chanvreriegatan, erbjöd det inre av barrikaden, i vilken värdshuset sköt in i skarp vinkel, en oregelbunden och fullständigt sluten fyrkant. Mellan den stora barrikaden och de höga hus, vilka lågo vid denna gata, var det ett tjugotal steg, så att man skulle kunnat säga, att barrikaden stödde sig på dessa byggnader, vilka voro bebodda men hade alla dörrar och fönsterluckor tillslutna.

Allt detta gjordes, utan något försök att hindra på mindre än en timma och utan att denna

handfull djärva män såg skymten av en uniformsmössa eller en bajonett. De fåtaliga borgare, vilka under denna upproriska timma vågade sig ned för Saint-Denisgatan, kastade ett förskräckt öga utmed Chanvrerie-gatan, sågo barrikaden och ökade sina steg.

Sedan de två barrikaderna blivit färdiga och fanan hissad, bar man ut ett bord från värdshuset och Courfeyrac steg upp därpå. Enjolras tog fram den fyrkantiga lådan och Courfeyrac öppnade den. Den var full med patroner; när man såg patronerna gick det en ryckning genom de tappra männens leder och ett ögonblicks tystnad inträdde.

Courfeyrac fördelade småleende patronerna.

Var och en fick trettio. Många hade krut och började göra nya patroner med de kulor, som man höll på att gjuta. Vad kruttunnan beträffar, hade den ställts undan nära porten som en reserv.

Trumvirvlarna hördes alltjämt, men detta buller hade man nu vant sig vid, så att ingen lade märke till det.

Man laddade gevär och karbiner, utan brådska och med högtidligt allvar. Enjolras ställde tre vakter framför barrikaden, en på Chanvrerie-, en på Prêcheurs- och en på Petite-Truanderi-gatan.

Sedan barrikaderna uppförts, posterna utställts, gevären laddats och vedetter utsatts, voro de ensamma på dessa fruktansvärda gator, vilka lågo fullständigt övergivna; de voro liksom insvepta i den skymning, som nu började inbryta, befunno sig i fullständig tystnad och kände att de avvaktade något tragiskt och förskräckligt, avskurna från världen, beväpnade, beslutsamma, lugna och väntande.

VI.

I VÄNTAN.

Vad gjorde de under dessa två timmars väntan? Vi måste omtala det, emedan det tillhör historien.

Under det männen tillverkade patroner och kvinnorna sharpi, under det att tenn och bly smälte i en stor panna, under det att vakterna med geväret på axeln höllo vakt över barrikaden, under det att Enjolras, ständigt lika vaksam, kontrollerade posterna, samlade sig Combeferre, Courfeyrac, Jean Prouvaire, Feuilly, Bossuet, Joly, Bahorel samt några till i ett hörn av värdshuset, alldeles som om tiden var inne för en av de vanliga studentdiskussionerna, på två stegs avstånd från den redutt, de uppfört, med de laddade gevären lutade mot sina stolar. I detta ögonblick, som kanske skulle vara deras sista, sjöngo de en hymn till kärleken.

Vilken hymn? Denna:

Säg, minns du ännu dessa dagar ljuva,
Då vi unga voro bägge två,
Och våra hjärtan endast ville ruva,
Uppå att älska och att granna gå.

Då när vi lade våra åldrar samman,
Vi dock ej hunno mer än fyrtio år,
Och i vårt lilla hem var fröjd och gamman,
Och själva vintern bytte sig i vår?

Vad lycka! Manuel var stolt och modig,
Paris sågs gå till helga tidsfördriv,
Foy höll blixten, och jag stack mig blodigt
Uppå en nål uti ditt klädningsliv.

Var blick dig följde. När det ofta hände
Att, sysslolös, jag dig till Prado bjöd,
Du var så skön att blommorna sig vände,
Och sågo efter dig med avundsglöd.

Jag hörde viska: O, så skön är ingen,
Hur ljuft hon doftar, huru mjukt dess hår!
Hon under kappan säkert döljer vingen,
Den nätta mössan blott i knoppning står.

Jag följde dig, fick mjälla armen trycka,
Och folket trodde visst att kärleken
Förtjust, förmält uti vår lycka
En Marsdag frisk med blomstermånaden.

Vi åto gömda, inneslutna, nöjda
Vår kärleks stulna frukt i tarvligt hem.
Av ord ej voro mina känslor röjda,
Förrän ditt hjärta givit svar på dem.

Sorbonne var herdetjället där jag drömde
Och tillbad dig från morgon och till kväll
Och på det sättet jag latinet glömde,
Men lärde älska och att vara säll.

O Place Maubert! O, Place Dauphine! när skenet
Av morgonsolen, i vår koja låg,
Du drog din strumpa på det fina benet
Och jag i kammarns djup en stjärna såg.

Jag Plato läst, men litet minns jag av den;
Långt bättre än Malebranche och Lamennais
Du med en blomma, då du ömt mig gav den
Mig lärde känna den allsmäktige.

Jag lydde dig, du bättre, var än släkten
O! Vindsplats! Dig kläda av! Dig se!
Och morgonstund i mer än lätta dräkten
Mot unga drag i gamla spegeln le.

Och vilken kan väl glömma bort den tiden
Av morgonrodnad och av stjärneljus
Av band och blommor, luftig gas och siden —
Allt skövlat ofta av ett kärleksrus.

Vår trädgård var blott en tulpan i kruka
Din tunna klänning var vår rullgardin
Till bål jag plägade en lerskål bruka
Du bjöds ur kopp utav japanskt porslin.

Och all den ofärd som vår skrattlust vållde,
Din muff förbränd, din boa tappad bort,
Och mitt porträtt av Shakespeare som jag sålde
En kväll för en supé av bättre sort.

Jag fattig var, och du var givmild ständigt
Jag kyssar stal på arm så frisk och rund
Min Dante tjänte oss som bord behändigt,
När glatt jag firade vår middagsstund.

Och första gången när jag stängt i vrån dig
Och tog en kyss utav din mun så full
När rodnande och brydd du gick ifrån mig,
På Gud jag trodde för min kärleks skull!

Minns du de tusen stunder av berusning,
De rivna halsdukar, de brustna band!
O, huru många suckar av förtjusning
Ur våra hjärtan flytt mot himlens rand!

Den sena timman, platsen, de ungdomsminnen, som frammanades, de sparsamma stjärnor, vilka började glänsa på fästet, det mörker, som vilade över de övergivna gatorna, den förestående, oundvikliga striden, allt skänkte ett rörande behag åt dessa verser, vilka halvhögt i skymningen lästes upp av Jean Prouvere, vilken, det ha vi redan sagt, var en elegisk natur.

Emellertid hade man tänt en lykta på den lilla barrikaden och på den stora en av dessa vaxfacklor, vilka vi på fettisdagen sett på de med maskerade personer fyllda vagnarna, vilka kört till Courbille. Dessa facklor härstammade från förstaden Saint-Antoine.

Facklan hade placerats i en slags bur av gat-

stenar, vilken var sluten på tre sidor för att skydda mot vinden samt anordnad på så sätt, att hela ljusstyrkan föll på fanan. Gatan och barrikaden lågo i mörker och man såg endast den röda fanan, vilken på ett fruktansvärt sätt upplystes av den jättestora lyktan.

Detta ljus skänkte åt den scharlakansröda fanan en förskräckande purpurfärg.

VII.

MANNEN FRÅN BILLETTEGATAN.

Natten hade brutit in men intet inträffade. Man hörde endast ett doft mummel och enstaka salvor, vilka voro svaga och avlägsna. Detta uppskov var ett tecken på att regeringen tog tillräcklig tid på sig för att samla trupperna. Dessa femtio män väntade på sextiotusen.

Enjolras kände sig gripen av den otålighet, som behärskar starka naturer inför ödesdigra händelser. Han sökte upp Gavroche, som börjat göra patroner i salen i bottenvåningen vid skenet från tvenne ljus, vilka ställts på skåpet med hänsyn till krut, som låg utspillt på bordet. Icke en stråle från dessa två ljus trängde ut ur rummet. Upprorsmännen hade dessutom varit nog försiktiga att icke tända något ljus i de övre våningarna.

Gavroche var i detta ögonblick mycket upptagen, men icke just med patronerna.

Mannen från Billettegatan hade just trätt in i rummet och satt sig vid det minst upplysta bor-

det i salen. Han hade ett stort gevär, som han ställt mellan benen. Gavroche hade hittills varit så upptagen av tusen "roande" saker, att han icke sett denne man.

När han trädde in följde Gavroche honom mekaniskt med ögonen, avundades honom hans gevär samt reste sig hastigt, när mannen satt sig. Den, som bespejat denne man under de föregående timmarna, skulle ha funnit, att han med en egendomlig uppmärksamhet lagt märke till allt på barrikaden och bland upprorsmännen; sedan han kommit in i salen, hade han blivit tankspridd och syntes ej längre lägga märke till något av det, barnsliga som skedde omkring honom. Gavroche närmade sig denna tankspridde person och slog sina cirklar runt honom på tåspetsarna, som om han varit rädd att väcka honom. Hans på en gång barnsliga, fräcka och allvarliga ansikte, vilket var lättrörligt men samtidigt kunde hysa ett djupt, glatt och förtvivlat uttryck, visade alla de vanliga grimascherna, vilka betydde: — Visst icke! — Det är omöjligt! — Jag drömmer! — Skulle det verkligen kunna vara så? — Nej det är det icke! — Nej det är det icke! Gavroche balanserade på hälarna med båda händerna nedkörda i fickorna, rörde på halsen som en fågel och

sträckte fram underläppen så långt som möjligt. Han var häpen, oviss, tvivlande, övertygad och bländad. Han såg ut som en evnuck på en slavmarknad, när han upptäcker en Venus bland slynorna, som en konstälskare, vilken finner en Rafael bland en massa värdelöst skräp. Han var full av energi, av instinkt, aning och kombinerande förstånd. Det var uppenbart, att Gavroche upplevat något.

När han var som mest fördjupad med detta, tilltalade Enjolras honom:

— Du är liten, sade Enjolras, och man lägger ej märke till dig. Lämna barrikaden, smyg dig längs husen, traska omkring på gatorna och kom tillbaka och tala om vad du sett.

Gavroche ryckte på axlarna.

— Jaså, barnen kunna duga till något! Det var allt tur det! Jag skall gå. Under tiden kan ni lita på de små och misstro de stora.. Med lägre röst tillade Gavroche, i det han pekade på mannen från Billette-gatan: Ser ni den där stora drummeln?

— Än sen då?

— Det är en polisspion.

— Är du säker på det?

— Det är inte fjorton dagar sedan han tog mig

i örat på Royalbron, när jag var ute och promenerade. Enjolras lämnade genast Gavroche och viskade några ord till en arbetare i närheten. Denne gick genast ut och återvände tillsammans med tre andra. Dessa fyra män, fyra bärare med breda axlar, ställde sig, utan att på något vis tilldraga sig uppmärsamheten, bakom ett bord, vid vilket mannen från Billettegatan satt. De voro tydligen beredda att kasta sig över honom.

Nu närmade sig Enjolras mannen och frågade:

— Vem är ni?

Vid denna plötsliga fråga ryckte mannen till. Hans blick trängde ända in i djupet av Enjolras klara ögon liksom för att läsa hans tankar. Han smålog med det mest föraktliga leende i världen, det mest energiska och det mest beslutsamma och svarade med högdraget allvar:

— Jag förstår vad det gäller! Nåväl!

— Ni är en polisspion?

— Jag är i statens tjänst.

— Ert namn?

— Javert.

Enjolras gjorde ett tecken till de fyra männen. På ett ögonblick och innan Javert fått tid att vända sig om, hade han kastats till marken, bundits och undersökts.

Man fann hos honom ett litet runt kort mellan två glasskivor, på vars ena sida man såg det franska vapnet med orden: "Surveillance et vigilance" och på den andra "Javert, poliskommissarie, femtiotvå år gammal" samt dåvarande polismästarens, Gispuet, namn.

Han hade dessutom en klocka och en börs, som innehöll några guldmynt. Man lät honom behålla börsen och klockan. Bakom klockan i botten på fickan fann man ett förseglat papper, som Enjolras bröt och där han läste följande fem rader, skrivna med polismästarens egen hand: — Sedan kommissarie Javert verkställt sitt politiska uppdrag skall han göra en särskild undersökning rörande sanningen av påståendet att rånare hålla till på högra stranden av Seine strax intill Jenabron.

Efter visiteringen reste man upp Javert, band hans händer på ryggen och fäste honom i salens mitt vid den ryktbara pelare, som givit värdshuset dess namn.

Gavroche hade varit närvarande hela tiden och uttryckte sitt gillande med böjningar på huvudet; nu gick han fram till Javert och sade:

— Nu har råttan fångat katten.

Allt hade skett hastigt och man hade icke lagt

märke till saken utanför värdshuset. Javert hade icke höjt ett rop. När de sågo Javert bunden vid pelaren, hade Courfeyrac, Bossouet, Joly, Combeferre med flera skyndat till från båda barrikaderna.

Javert var så omsurrad av rep, att han icke kunde göra en rörelse, men han lyfte sitt huvud med det oförändrade lugnet hos en man, som icke vet vad en lögn är.

— Det är en polisspion, sade Enjolras.

Han vände sig mot Javert:

— Ni kommer att skjutas två minuter innan barrikaden erövras.

Javert svarade med en befallande stämma:

— Varför icke omedelbart?

— Vi vilja spara på krut.

— Då finns det knivar.

— Spion, sade Enjolras, vi äro domare och icke mördare.

Sedan ropade han på Gavroche:

— Skynda nu på och gör vad jag har sagt till dig.

— På ögonblicket, ropade Gavroche.

Just som han stod i dörren sade han:

— Kan ni icke ge mig hans bössa! Musikanten kan ni behålla, men jag vill ha klarinetten.

Gavroche gjorde honnör och smög sig glatt fram bakom den stora barrikaden.

VIII.

NÅGRA FRÅGETECKEN RÖRANDE EN VISS LE CABUC, SOM KANSKE ICKE HETER LE CABUC.

Den tragiska bild, vi visa, skulle icke vara fullständig, läsaren skulle icke i fullständig relief få iakttaga de stora ögonblick, då samhället ligger i födslovånda och revolutionerna födas och konvulsionerna förenas med de största ansträngningar, om vi vid denna skildring utelämnade en fruktansvärd och vild episod, som inträffade strax efter det Gavroche avlägsnat sig.

Det är med en folkmassa som med en snöboll; den växer, ju längre den rullas framåt. Den ökas alltjämt med nya människor, som icke veta varför de komma. Bland dem, vilka förenat sig med den massa, vilken leddes av Enjolras, Combeferre och Courfeyrac, fanns det en man, iklädd en bärares nötta blus, vilken gestikulerade, ropade och verkade berusad. Denne man, som kallades Le Cabuc, var fullständigt okänd för dem, vilka påstodo sig

känna honom; tillsammans med några andra hade han satt sig vid ett bord, som burits ut ur värdshuset. Under det att Le Cabuc drack med dem, som sutto med honom, betraktade han tankfullt det stora femvåningshuset vid barrikadens bakgrund, som helt dominerade gatan och vette åt Saint-Denisgatan. Plötsligt utropade han:

— Hör på, kamrater! Det är från det där huset, som vi borde skjuta! Om vi stå i fönstren där uppe, vem tusan tror ni då kan ta sig fram på gatan!

— Men huset är tillbommat, sade en av dryckeskämparna.

— Vi knacka på!

— Man kommer icke att öppna.

— Då spränga vi porten!

Le Cabuc närmade sig porten med en stor hammare i handen. Ingen öppnade. Han slog på nytt. Ingen svarade. Ett tredje slag. Fortfarande tystnad.

— Finns det någon där? ropade Le Cabuc.

Inte ett ljud hördes.

Då grep han ett gevär och riktade några kolvslag mot porten. Denna var välvd, låg, trång, kraftig, helt av ek och på insidan beslagen med järnplåt och kraftiga järnband, en verklig befästnings-

port. Kolvslagen kommo huset att skaka men rubbade icke porten.

Det föreföll emellertid troligt, att invånarnas uppmärksamhet väckts, ty man såg till slut ett ljus genom en liten lucka i tredje våningen, och i denna glugg visade sig ett enfaldigt och förskräckt ansikte; det var portvaktens gråhåriga huvud.

Mannen, som knackat på, hejdade sig.

— Mina herrar, frågade portvakten, vad önskar ni?

— Öppna! sade Le Cabuc.

— Det går icke an, mina herrar!

— Öppna ändå!

— Omöjligt, mina herrar!

Le Cabuc tog sitt gevär, men som han stod nere på gatan och som det var mycket mörkt, kunde portvakten icke se honom.

— Ja eller nej, vill du öppna?

— Nej, mina herrar!

— Du säger nej!

— Jag säger nej, mina her —

Portvakten avslutade icke meningen, ett skott ljöd; kulan trängde in under hakan och gick ut i nacken, sedan den genomborrat halspulsådern. Den gamle sjönk samman utan en suck. Ljuset föll ned och slocknade; man såg endast det orörliga

huvudet mot kanten av luckan och den ljusa krutröken, som svävade över taket.

— Nu är den saken klar! sade Le Cabuc, i det han stödde bösskolven mot gatan.

Knappast hade han uttalat dessa ord, förrän han på sin axel kände en hand med ett fruktansvärt hårt grepp och hörde en röst, som sade:

— På knä!

Mördaren vände sig om och såg framför sig Enjolras bleka och kalla ansikte. Enjolras hade en pistol i handen.

Han hade skyndat till vid ljudet av skottet.

Med vänstra handen hade han gripit ett fast tag i Le Cabucs axel.

— På knä! upprepade han.

Med en allt betvingande rörelse pressade den klent byggde, tjugoårige ynglingen den kraftfulle bäraren till marken och tvang honom att knäfalla i gatans smuts. Le Cabuc försökte göra motstånd, men han syntes som gripen av en övermänsklig hand.

Blek, barhalsad, med flygande hår, ägde Enjolras ansikte med sina kvinnligt veka drag i detta ögonblick något, som förde tanken på grekernas Themis. Hans vidgade näsborrar och hans sänkta ögon skänkte åt hans oförsonliga profil detta ut-

tryck av vrede och renhet, vilket antikens värld förlänade åt rättvisan.

Alla barrikadens män hade skyndat till, samlat sig på några avstånd och förnummo det orimliga i att säga ett ord inför det, som nu skulle hända.

Den besegrade Le Cabuc gjorde ej längre något motstånd samt darrade i hela kroppen. Enjolras tog fram sin klocka och släppte honom.

— Behärska dig, sade han. Bed eller tänk! Du har en minut på dig!

— Nåd, viskade mördaren; därpå sänkte han huvudet och framstammade några obetydliga svordomar.

Enjolras ögon lämnade icke urtavlan. Han lät en minut gå och stoppade sedan ned klockan. Sedan han gjort detta, tog han Le Cabuc i håret, som tjutande slingrade sig om hans knän, samt förde sin pistolmynning till hans öra. Många av de oförskräckta män, vilka med sådant lugn kastat sig in i detta äventyr, vände bort huvudet.

Man hörde skottet, och mördaren föll framstupa på marken. Enjolras vände sig om och kastade på sina kamrater en övertygad och sträng blick.

Sedan sparkade han till liket och sade:

— Kasta bort det!

Tre män lyfte upp uslingens kropp, hos vilken

man ännu förnam några reflexrörelser, samt kastade den över den lilla barrikaden på Mondétourgatan.

Enjolras hade fortfarande ett tankfullt utseende. Hans lugn var fruktansvärt och högtidligt. Plötsligt höjde han rösten. Alla tego.

— Medborgare, sade Enjolras, denne man har handlat på ett avskyvärt sätt, och jag har straffat honom på ett förskräckande. Han har mördat, och därför har jag mördat honom. Det var nödvändigt, ty även upproret måste vara disciplinerat. Lönnmordet är här ett större brott än under vanliga förhållanden; revolutionens ögon betrakta oss, vi äro republikens präster. Vi äro ett offer för plikten och det kan icke tillåtas att det finnes någon orsak till att skymta vår strid. Jag har alltså dömt denne man till döden. Jag har varit nödsakad till det, fastän jag avskyr det och ni skola strax få se, till vilket straff, jag dömt mig själv.

Alla, som hörde hans ord, darrade.

— Vi skola dela din lott! ropade Combeferre.

— Må ske, svarade Enjolras. Ännu ett ord. Då jag avrättade denne man, böjde jag mig för nödvändigheten, men nödvändigheten är ett den gamla tidens monstrum, nödvändigheten benämnes Ödet.

Men framåtskridandets lag är att dessa vidunder försvinna inför änglarna och att Ödet ger vika för Broderskap. Ögonblicket är illa valt för att nämna ordet kärlek. Men icke desto mindre uttalar jag och förhärligar det. Det är du, Kärlek, som har framtiden för dig. Men du, Död, dig begagnar jag mig av samtidigt som jag hatar dig. Medborgare, i framtiden kommer det ej att finnas någon skymning, inga åskslag, ingen okunnighet och ingen blodig hämnd. Liksom det ej mera skall finnas någon Belzebub, skall det ej heller finnas någon Mikael. I framtiden kommer ingen att mörda, jorden kommer att stråla i ljus och människorna skola älska varandra inbördes. Medborgare, denna dag skall komma, den dag, då alla människor äro enade och då endräkt, ljus, glädje och liv härska. Det är för denna stora sak, som vi nu gå döden till mötes.

Enjolras tystnade; hans obefläckade läppar pressades samman och han förblev några ögonblick som en marmorbild på den plats, där han utgjutit blod. Inför hans blickar vågade ingen annat än viska.

Jean Prouvaire och Combeferre tryckte tyst varandras händer och, stödda mot varandra, betraktade de med beundran, blandad med medlidande, den

stränge ynglingen, som var både bödel och präst, klar som kristall men med granitens styrka.

Låtom oss hellre genast än längre fram, efter striden, när liken förts till bårhuset och undersökts, berätta, att man hos Le Cabuc fann papper, vilka utvisade att han var en polisspion. Författaren till denna bok hade år 1848 i sina händer en polisrapport, vilken uppsatts av polismästaren år 1832.

Vi böra vidare tillägga att om man får tro en otrolig men likväl trovärdig tradition inom polisen, så skulle Le Cabuc varit Claquesous; Claquesous försvann spårlöst och syntes ha försvunnit i det blå. Faktum är, att allt sedan Le Cabucs död har man aldrig hört talas om Claquesous. Hans liv var dunkelt och hans slut har höljts av nattens mörker.

Upprorsmännen voro ännu gripna av rörelse inför den tragiska handling, som ägt rum med sådan skyndsamhet, när Courfeyrac på barrikaden återsåg den unge man, vilken på morgonen hemma hos honom frågat efter Marius.

Denne yngling såg djärv och bekymmerslös ut och hade under natten sällat sig till upprorsmännen.

TRETTONDE BOKEN.

Mörkret sänker sig över Marius.

I.

FRÅN PLUMETGATAN TILL SAINT-DENISKVARTERET.

Den stämma, vilken genom mörkret kallat Marius till barrikaden vid Chanvreriegatan, hade på honom verkat, som om det varit själva Ödets röst. Han ville dö, och nu yppade sig ett tillfälle. Han klappade på gravens port och en hand räckte i mörkret fram nyckeln till honom. Sådana dystra erbjudanden i dunklet åt den förtvivlade äro alltid lockande. Marius sköt undan den gallergrind, som så många gånger öppnats för honom, lämnade trädgården och sade:

— Jag skall gå dit!

Utom sig av smärta och med hjärnan i ett enda virrvarr, ur stånd att hädanefter uthärda några av Ödets slag, på en gång nedtryckt av förhoppningens och förtvivlans tyngd, hade han

blott en önskan: Att sluta sitt liv så snart som möjligt.

Han vandrade framåt med snabba steg. Av en slump var han beväpnad, eftersom han hade kvar Javerts pistoler.

Den unge man, som han trott sig se, hade inför hans ögon försvunnit bakom ett gathörn.

Marius hade genom Plumetgatan nått fram till boulevarden, han gick över esplanaden och över Invalidbron, Champs-Elysées, Louis XV platsen samt kom ut på Rivoligatan. Affärerna där voro ännu öppna. Gaslågorna voro tända, kvinnorna gjorde sina inköp i affärerna eller åto glass hos Laiter eller också små engelska bakelser. En och annan droska skyndade i galopp mellan Hôtel de Princes och Hôtel Maurice.

Marius trädde in på Saint Honoré. Där voro affärerna stängda, köpmännen stodo småpratande framför sina halvöppna dörrar, människorna gingo av och an, lyktorna voro tända och bortsett från första våningen lyste det i alla fönster som under vanliga förhållanden. På Palais Royalplatsen fanns det en kavalleriavdelning.

Marius gick längs med Saint Honorégtan. Allt eftersom han avlägsnade sig från Palais Royalplatsen, voro fönstren mindre upplysta, allt flera

butiker voro stängda, inga människor syntes i portarna, gatan blev allt mörkare, och samtidigt tätnade folkmassan. Ty de promenerande bildade nu en massa. I denna hörde man ingen säga något, och trots detta utgick därifrån ett dovt och starkt mummel.

Vid Arbre-Sec-fontänen fann man grupper av människor, orörliga och dystra. De liknade, i vimlet av kommande och gående, stenar i botten av en ström.

Vid ingången till Prouvairegatan hejdades massan. Den bildade ett fast block, som var nästan ogenomträngligt, och där man talade med viskande röster. Här såg man knappast längre några svarta rockar eller runda hattar. Alla buro tröjor, blusar, mössor, såvida ej det toviga håret vajade fritt för vinden. Denna massa avtecknade sig i mörkret med böljande linjer. Från denna utgick ett strävt, dallrande ljud. Trots det att ingen flyttade på sig, hörde man trampet mot gatstenarna. Bortom denna täta massa på Koulegatan, på Prouvairegatan samt i förlängningen på Saint Honorégatan fanns det icke ett fönster, som var upplyst. Det enda ljussken, som syntes, var raden av de sparsamma lyktorna. Lyktorna på den tiden liknade stora, röda

stjärnor, upphängda på metalltrådar, och de kastade över gatorna skuggor, vilka liknade stora spindlar. Dessa gator voro icke öde.

Man urskiljde på dem kopplade gevär, bajonetter och bivackerande trupper. Ingen flanör överskred denna gräns. Här stannade de promenerande. Här slutade massan och började armén.

Marius vilja var viljan hos en man, som ej mera hoppas på något. Man hade kallat honom och han kom. Han fann möjlighet att taga sig fram genom hopen och genom de bivackerande trupperna, han lyckades dölja sig för patrullerna och undvika vaktposterna. Han gick en omväg, nådde in på Béethisygatan samt styrde stegen mot hallarna. Från Bourdonnaisgatan räknat fanns det ej längre några tända lyktor.

Sedan han hunnit genom folkmassan samt truppernas utposter, befann han sig i fasans land. Icke en människa syntes, icke en soldat, icke ett ljus, intet levande. Ödsligheten, tystnaden, natten och en obeskrivlig kyla grep honom. Att träda in på denna gata, det var som att träda in i en grotta.

Han fortfor framåt.

Han tog några steg. Någon stötte springan-

de emot honom. Var det en man? En kvinna? Var det flera. Han skulle ej kunnat besvara frågan. Det hade passerat och försvunnit. Efter flera omvägar kom han in på en gata, som han ansåg vara Portieregatan. Mitt på denna stötte han på ett hinder. Hans fot trampade i vattenpölar, i gropar samt stötte mot upprivna gatstenar. Han hade träffat på en påbörjad men övergiven barrikad. Han kröp över stenarna och befann sig snart på andra sidan om hindret. Han gick tätt efter husväggarna. Strax bakom barrikaden skymtade han något vitt. Konturerna blevo tydligare, när han närmade sig. Det var två vita hästar, de hästar, vilka dragit den omnibus, som hejdats på morgonen av Bossuet, och vilka nu hela dagen irrat omkring på gatorna för att stanna här med tålamodet hos djur, vilka lika litet fatta människornas handlingar, som människorna fatta Försynens.

Marius gick förbi hästarna. När han nått fram till en gata, som han trodde vara Contrat-Social-gatan, hörde han ett gevärsskott och hur en kula, kommande från obekant plats, på en slump ven genom mörkret och så nära honom, att den ovanför hans huvud träffade en barberarskylt. Ännu

år 1846 kunde man på denna gata vid hörnet av hallarna se denna genomborrade skylt.

Ett skott var dock en antydan om levande varelser. Men från detta ögonblick räknat stötte han ej längre på något levande.

Hela denna vandring föreföll honom som ett uppstigande i en mörk trappa.

Trots allt fortsatte likväl Marius framåt.

II.

PARIS I UGGLEPERSPEKTIV.

Den varelse, som kunnat sväva över Paris i detta ögonblick på en läderlapps eller ugglas vingar, skulle sett ett dystert skådespel upprullas inför sina ögon.

Hela det gamla kvarter, där hallarna ligga, och vilket är som en stad i staden, genomskäres av Saint-Denis och Saint-Martin-gatorna, under det att gränder korsa varandra; detta kvarter hade upprorsmännen gjort till sin fästning och vapenupplag och för en åskådare från ovan skulle detta kvarter synas som ett ofantlig svart hål mitt i Paris. Blicken träffade en avgrund. Tack vare de krossade lyktorna, de stängda fönstren, såg man ej här en ljusstråle och allt liv, buller och rörelse hade upphört. Revolutionens osynliga ordningsmakt vakade överallt och upprätthöll ordningen, som här var densamma som mörkret. Att omgiva det ringa antalet med ett ofantligt mörker, att mångdubbla styrkan hos varje kämpande ge-

nom de möjligheter, vilka mörkret gåvo, detta är upprorets nödvändiga taktik. Vid nattens inbrott hade varje fönster, i vilket man såg ljus vara tänt, beskjutits. Ljuset hade släckts och ibland hade dess ägare dödats. Intet rörde sig mera. Man fann här endast skräcken, sorgen, häpnaden och på gatorna rådde en så att säga helig fasa. Man kunde icke en gång iakttaga de långa raderna av fönster, skorstenarnas och takens tandade inskärningar eller det svaga återskenet från de samlade ljusstrålarna i den våta gatubeläggningen. Ett öga, som betraktat detta från ovan, skulle kanske här och där iakttagit otydliga ljusglimtar, vilka belyste de på ett sällsamt sätt brutna linjerna och de egendomliga byggnadsprofilerna. Man skulle även sett ljus röra sig bland dessa ruiner. Dessa platser voro barrikaderna. Resten var ett hav av mörker, dimma och dysterhet, över vilket reste sig några oföränderliga och skräckinjagande silhuetter, Saint Jacquestornet, Saint Merry-kyrkan samt två eller tre andra av de stora byggnader, vilka människan gestaltar till jättar och som natten gör till spökgestalter.

Kring denna övergivna och oroväckande labyrint, i de kvarter, där den parisiska rörelsen icke hade förintats och där ännu några sparsamt sprid-

da lyktor glänste, skulle en åskådare i fågelperspektiv kunnat uppfatta metallglansen från sablar och bajonetter, det dova dånet från artilleriet och trampet från de tysta trupper, vilka tillväxte varje minut. Det var ett fruktansvärt bälte, som långsamt slöt sig och spändes åt kring revolutionens härd.

Revolutionens kvarter var nu endast en vidunderlig grotta; allt där tycktes orörligt och i dvala, som vi strax skola få se, rådde endast mörker på varje gata, vilken ännu var framkomlig.

Det var ett fruktansvärt och vilt mörker fyllt av fällor, av fruktansvärda och dolda hinder, gator där det var fasaväckande att tränga in och hemskt att vistas, där de, vilka gingo in, darrade för dem som väntade där, och de som väntade, darrade för dem som kommo. Osynliga kämpar funnos dolda i varje gathörn, dolda försåt höljdes av nattens mörker. Här kunde man icke längre hoppas på något annat ljus än blixtarna från gevärsskotten. Intet annat möte än den plötsliga och oväntade döden. Var? Hur? När? Man visste det icke, men döden var säker och oundviklig. Här, på denna plats, som bestämts för stridens utkämpande, skulle regeringen och upprorets män, nationalgardet och de hemliga sällskapen, borgerskapet

och revolutionen, trevande mötas. Båda drevos av samma nödvändighet; enda sättet att lämna denna plats var som död eller som segrare. Spänningen hade nått en sådan höjd, mörkret var så tätt, att även de mest räddhågade grepos av skräckens beslutsamhet och mod.

Hos båda motståndarna voro dessutom mordet, raseriet och fastheten lika stora. För den ene betydde framryckning detsamma som döden, men ingen tänkte på att rida tillbaka, för den andre innebar ett kvarstannande döden, men ingen tänkte på att fly.

Det var nödvändigt, att allt var avslutat nästa dag, att endera parten hade segrat, att upproret blev en revolution eller ett upplopp. Regeringen visste detta lika väl som dess motståndare. Den enklaste borgare visste det. Detta skapade en ängslan, vilken blandade sig med det ogenomträngliga mörkret i de kvarter, där allt skulle avgöras. Här hörde man endast ett ljud, ett ljud, som lät som en dödsrossling, stormklockan Saint Merry. Ljudet från denna klocka kom blodet att isas i ådrorna, denna klagande förtvivlade klocka mitt i mörkret.

Såsom stundom är fallet syntes naturen anpassa sig efter människornas handlingar. Ingen störde

den dystra överensstämmelsen i denna situation. Inga stjärnor syntes, tunga moln draperade himlen med sina dystra massor. En svart himmel välvde sig över de döda gatorna liksom ett ofantligt bårtäcke över en lika ofantlig grav.

Under det att en helt och hållet politisk strid förbereddes på denna plats, som redan sett så många revolutionära händelser, under det att ungdomen, de hemliga sällskapen och studenterna i idealens namn och medelklassen på grund av sina egna intressen förberedde en sammandrabbning, under det att var och en längtade efter den avgörande timman, hörde man fjärran från detta ödesdigra kvarter i det gamla Paris' djupaste hålor, dessa hålor, vilka annars döljas av den rika och glänsande staden ett dovt och fruktansvärt mummel, folkets röst.

Denna röst är både förskräckande och imponerande; den utgöres både av vilddjurets rytande och Guds stämma. Den förskräcker de svaga och varnar de kloka och den kommer både nedifrån marken som ett lejons rytande och uppifrån som åskans dån.

III.

DEN YTTERSTA GRÄNSEN.

Marius hade nått fram till hallarna.

Här var allt ännu lugnare, mörkare och orörligare än på de närliggande gatorna. Man skulle kunnat säga, att gravens iskyla och ro hade lämnat jorden och brett sig ut under himmelen.

Emellertid såg man ett rödaktigt sken, vilket i fonden framhävde de höga silhuetterna av de hus, vilka kantade Chanvrerie-gatan på den sida, vilken ligger åt Saint-Eustache. Det var reflexen från den stora fackla, vilken antänts på barrikaden vid värdshuset Korint. Marius styrde sina steg mot detta ljus. Det hade fört honom till Marché-aux-Poirées, och han skymtade nu den mörka mynningen av Prêcheursgatan. Han beträdde den. Den vaktpost, som var utställd vid andra ändan av gatan, lade ej märke till honom. Han kände nu att han var nära sitt mål och han gick försiktigt på tåspetsarna. På så sätt nådde han fram till hörnet av den lilla del av Mondétourgatan, vilken — som läsaren torde erinra sig — var den enda för-

bindelseleden med yttervärlden. När han nått fram till det sista huset till vänster, sträckte han fram huvudet och såg in på den korta Mondétour-gatan.

Ett stycke bortom skärningen mellan denna gata och Chanvreriegatan skymtade han några ljus, en del av värdshuset samt en fackla, vilken var liksom dold av ett myller av stenar; han såg även män ligga hopkrupna med gevären i händerna. Allt detta befann sig på ett tjugotal stegs avstånd från honom. Det var det inre av barrikaden.

De hus, vilka lågo på högra sidan, dolde för honom högra delen av värdshuset, stora barrikaden och fanan.

Marius behövde nu blott göra ett steg.

Den olycklige unge mannen satte sig på en trappa, lade armarna i kors och tänkte på sin fader.

Han tänkte på denne hjältemodige överste Pontmercy, som hade varit en så tapper soldat, som under republiken hade försvarat Frankrikes gränser och under kejsaren kämpat vid Asiens gränser, som hade sett Genua, Alexandria, Milano, Turin, Madrid, Wien, Dresden, Berlin, Moskva, som på alla Europas slagfält hade utgjutit samma blod, som han själv hade i sina ådror, som före den

regelrätta tiden hade grånat i krigstjänsten, som hade levat med bältet kring livet, epåletten på axlarna och kokarden svärtad av krutrök, med pannan fårad av kasken, i baracker, i läger, bivacker och sjukhus och som efter tjugo år hade återvänt från de stora krigen med ärrig kind, leende ansikte, lugn och beundransvärd, oskyldig som ett barn, sedan han gjort allt för Frankrike och intet mot det.

Marius sade sig, att hans timma var slagen, att han skulle likna sin fader, följa honom i spåren, vara lika tapper, djärv, oförskräckt i kulregnet och framför bajonetterna, utgjuta sitt blod, uppsöka fienden och döden, att det nu var hans tur att kämpa på slagfältet och att detta slagfält var gatan och att det krig, han skulle kasta sig in i, var inbördeskriget.

Han såg inbördeskriget som en avgrund framför sig, i vilken han just skulle störta sig ned.

Han darrade inför detta.

Han tänkte på sin faders värja, som hans morfader sålt till en lumphandlare och som han så bittert hade saknat. Han sade sig, att detta tappra och obefläckade vapen hade gjort rätt i att undandraga sig hans hand och att vredgat försvinna i mörkret; att om det flytt på detta sätt, så var

det emedan det ägde förstånd och kunde skåda in i framtiden; att den förutsåg upproret, kriget i rännstenarna, gatstenarnas strid, skjutandet genom källargluggar och hugg, som utdelades och mottogos bakifrån; att denna värja, som kom från Marengo och Friedland, ej ville besöka Chanvreriegatan, att den försvunnit, emedan den ej efter det, som den gjort för fadern, ville tjäna sådana ändamål i sonens hand. Han sade sig, att om han hade denna värja, om han tagit den vid sin döde faders huvudgärd, om han vågat bruka den vid denna nattliga kamp mellan fransmän i en fransk stad, så skulle den med säkerhet ha bränt i hans händer samt blixtrat framför honom som en ängels bart huggande svärd. Han sade sig, att han var lycklig över att denna värja var borta; det var rättvist, att hans morfader varit den verklige vårdaren av hans faders ära och att det var bättre, att överstens värja hade sålts på en auktion eller till en skrothandlare, än att han själv nu skulle såra sitt eget fädernesland med den.

Därpå började han gråta bittra tårar.

Detta var förskräckligt. Men vad skulle han göra? Han kunde icke leva utan Cosette. Emedan hon var borta, var det nödvändigt, att han dog. Hade han icke givit henne sitt hedersord på att

han skulle dö? Trots att hon visste detta, hade hon försvunnit, och alltså önskade hon, att Marius dog. Det var vidare uppenbart, att hon icke älskade honom, när hon kunnat försvinna på detta sätt, utan att underrätta honom, utan ett ord, utan en rad, och likväl visste hon hans adress! Vad hade han under sådana förhållanden för glädje av livet? Och dessutom, skulle han rygga tillbaka, när han nått så långt? Att närma sig faran för att fly! Att ha barrikaden inom synhåll och sedan smita undan! Räckte det med att darrande säga: Nu har jag fått nog, jag har sett allt detta, det är inbördeskrig, och jag springer min väg! Kunde man på detta vis övergiva de vänner, som väntade! Som kanske behövde honom! Som voro en handfull män mot en armé! Att på en gång svika allt, kärleken, vänskapen och det egna ordet! Att dölja sin feghet under förevändning av fosterlandskärlek! Detta var omöjligt, och om hans fars ande hade befunnit sig där i mörkret och sett honom rygga tillbaka, skulle han slagit honom med flatsidan av sabeln och ropat till honom: Framåt, din fege stackare!

Ett rov för dessa skiftande tankar satt han med sänkt huvud.

Plötsligt rätade han upp sig. Han hade nått

fram till en inre klarhet. Inför döden hade han börjat se klart. Det verk, vari han kanske snart skulle deltaga, syntes honom icke längre beklagansvärt utan storslaget. Striden på gatorna syntes honom i helt annat ljus och liksom förklarat för hans inre öga. Alla de tidigare frågetecknen trädde fram på nytt men oroade honom icke längre. Han kunde svara på dem alla.

Varför skulle hans fader ha harmats? Finns det icke tillfällen, då upproret kan bliva en plikt? Kunde man klandra, att en son till överste Pontmercy deltog i den strid, som förestod. Det var något helt annat än Montmirail och Champaubert som förestod. Det gällde icke längre ett helgat område utan ett heligt ideal. Låt vara att fosterlandet lider men mänskligheten vinner. Var det dessutom sant, att Frankrike beklagade sig? Frankrike blöder, men friheten vinkar, och inför frihetens leende glömmer Frankrike sina sår. Och såg man saken ännu mera från ovan, hur kunde man då tala om inbördeskrig?

Inbördeskrig? Vad är det? Finns det något annat krig? Är icke varje strid mellan människor en strid mellan bröder? Kriget kan endast förklaras på grund av sitt syfte. Det finnes varken yttre eller inre krig, det finnes endast berät-

tigade eller oberättigade. Tills den dag då mänskligheten stora enhet uppnås, kommer kriget, åtminstone det som vill närma oss de framtida idealen, att vara nödvändigt. Vilken invändning kan man resa mot ett sådant krig? Kriget besudlas icke, värjan blir icke en dolk annat än när ett mord förövas på rättvisan, framsteget, förnuftet, civilisationen och sanningen. I så fall så är både det yttre och det inre kriget en orättvisa och måste kallas för ett brott. Bortsett från denna heliga sak, rättvisan, vad finns det för orsak för det ena slaget av strid att med förakt se ned på det andra? Vad har Washingtons värja för rätt att förneka Camille Desmoulins pik. Leonidas mot främlingen, Timoleon mot tyrannen, vem av dem är störst? Den ene är en försvarare, den andre en befriare. Skall man utan att tänka på ändamålet brännmärka envar, som griper till vapen i en inbördesstrid? Då skulle man trycka vanärans stämpel på Brutus, Marcel, Arnold von Blankenheim och Coligny. Ett buskkrig, ett rännstenarnas krig! Varför icke? Sådant var dock ett krig, som fördes av Ambiorix, Artevelde, Marnix och Pelagus. Men Ambiorix kämpade mot Rom, Artevelde mot Frankrike, Marnix mot Spanien, Pelagus mot morerna, alltså mot främ-

lingar. Men monarkien är en främling, liksom förtrycket. Den gudomliga rätten är ett främmande namn. Despotismen rubbar de moraliska gränserna liksom anfallet de geografiska. Att fördriva en tyrann eller engelsmännen, det är i lika hög grad att återerövra det egna. Ett ögonblick kommer, då det ej räcker med protester, och efter tänkaren måste handlingens man komma, våldet måste avsluta det, som påbörjats av tanken. Den Fjättrade Prometeus börjar, men Aristogiton slutar; Encyclopedien upplyser själarna men den 10:de augusti elektricerade dem. Efter Alschylos kommer Thrasybulos, efter Diderot kommer Danton. Massan har alltid en benägenhet att erkänna en ledare. En massa blir lätt apatisk och undergiven. Den måste eggas, frihetens välgärning måste tvingas på den, dess ögon måste bländas av sanningens ljus. Det är nödvändigt att deras egen räddning träffar dem som en ljungeld och att de väckas av dess sken. Därför är det nödvändigt med stormklockor och krig. Det är nödvändigt att stora strider och kämpar uppkomma, att folken eggas av deras djärvhet och mod och att det sorgliga människosläkte, som höljes i mörker av kungadömet och Guds nåde, den cesariska äran, kraften, hänförelsen, fanatismen och

den oinskränkta despotismen. Mänskligheten bildar en förslöad massa, vilken nöjer sig med att i den förrädiska skymningen betrakta den falska glansen, den triumferande natten. Ned med tyrannen! Men vem talar ni om? Kallar ni Ludvig Philip en tyrann? Nej, icke mera än Ludvig XVI! De äro båda vad historien plägar kalla goda konungar, men man kan icke kompromissa med principer och sanningens logik är rätlinjig. Det utmärkande för sanningen är, att den ej bemödar sig om att vara behaglig och ej känner några eftergifter. Varje intrång på människans rättigheter måste bemötas. Ludvig XVI representerade kungadömet av Guds nåde, och i Ludvig Philips ådror flöt Bourbonernas blod. Båda representerade i viss utsträckning ett undertryckande av rättvisan och det var nödvändigt att bekämpa den. Det är alltid Frankrike, som börjar dessa strider för rätten. När härskaren faller i Frankrike, störta tronerna samman överallt. Att återställa den sociala rättvisan, att åter sätta upp friheten på dess tron, att låta folken bestämma över sig själva, att återskänka åt människan dess naturliga höghet, att återsätta den röda frygiska mössan på Frankrike, att åter bereda plats åt förnuftet och billigheten, att begrava varje anled-

ning till strid genom att giva envar sitt, att åter förinta det hinder, som kungadömet utgör för allas broderskap, att åter höja mänskligheten till rättvisans höjder, vad kan vara mera berättigat och vilket krig kan följaktligen vara ärofullare? Dessa krig leda till fred. Ännu höjer sig över mänskligheten en fruktansvärd befästning av fördomar, privilegier, vidskepelse, lögner missbruk, våld, orättvisor och mörker med hatet till skottgluggar. Denna befästning måste stormas. Det var storslaget att segra vid Austerlitz, men det var beundransvärt och sublimt att storma Bastiljen.

Det finnes väl ingen, som icke hos sig själv funnit att själen — och detta utgör just det underbara hos själen, att vara en allestädes närvarande enhet — har en egendomlig benägenhet att tänka kallt även i de mest invecklade situationer. Det händer stundom, att den mest dystra sinnesstämning och den djupaste förtvivlan kunna tillåta logiska resonnemang. Man återfinner logiken samtidigt med krampryckningen och syllogismernas kedja i de starkaste känsloutbrott. Marius befann sig just i denna situation.

Fylld av dessa tankar, förtvivlad men beslutsam, likväl tvekande och i grund och botten darrande inför det han ämnade företaga sig, svävade

hans blick bort mot barrikaden. Upprorsmännen samtalade halvhögt, utan att röra sig, och man förnam i deras uppträdande den halva tystnad, som plägar utmärka väntans sista stunder. Ovanför dem, i en lucka i tredje våningen, upptäckte Marius en synnerligen intresserad iakttagare av skådespelet. Det var den portvakt, som dödades av Le Cabuc. Upplyst av den stora facklan skymtade man otydligt detta huvud. Intet kunde göra större intryck i denna osäkra belysning än detta orörliga, likbleka, häpna ansikte, med vajande hårtestar, öppna ögon och gapande mun, som lutade sig ut över gatan med ett nyfiket uttryck. Man skulle kunnat säga, att den, som var död, betraktade dem, som skulle dö. Blodet från det genomskjutna huvudet hade i långa strimmor flutit ned från gluggen till första våningen.

FJORTONDE BOKEN.

Det storslagna hos förtvivlan.

I.

FANAN. — FÖRSTA AKTEN.

Fortfarande kom ingen. Klockan slog tio i Saint-Merry. — Enjolras och Combeferre hade med karbinerna i handen satt sig vid den stora barrikadens genomfartsväg. De sade intet, de lyssnade och försökte båda att uppfatta det avlägsna och dova ljudet av marscherande trupper.

Plötsligt hördes i denna dystra tystnad en klar, ung och glättig röst, vilken tycktes komma från Saint-Denisgatan, och började gnola på en gammal visa, som slutade med en tupps galande:

Min näsa i tårar
Är, min vän Bugeaud!
Nog dina gendarmer
Jag låna kan få!
Med blå kapotter
Och tupp-prydd schakå —
Här ha vi balieuen!
Co-cocorico!

— Det är Gavroche, sade Enjolras.

— Han ger oss signal, sade Combeferre.

Ljudet av snabba steg störde tystnaden, och man såg en varelse, som var vigare än en akrobat, klättra över omnibusen. Gavroche hoppade ned i barrikaden, alldeles anfådd, och ropade:

— Var är mitt gevär? Jaså, här!

Det var som en elektrisk ström passerat genom barrikadens män, och man hörde rasslet, när gevären grepos.

— Vill du ha min karbin? sade Enjolras till pojken.

— Jag vill ha det stora geväret, svarade Gavroche.

Han tog Javerts skjutvapen.

Två av vaktposterna hade återvänt nästan samtidigt med Gavroche. Det var vaktposten vid gatans slut och vid Petite-Truanderie-gatan. Posten id Prêcheursgatan hade däremot stannat kvar, vilket antydde, att ingen närmade sig från broarna och hallarna.

Chanvreriegatan, av vilken man knappast kunde se mera än en ringa del av gatubeläggningen i skenet av det ljus, vilket kastades över fanan, visade sig för upprorsmännen som en stor, svart port, fylld med rök.

Var och en hade intagit sin plats.

Fyrtiotre upprorsmän, däribland Enjolras, Combeferre, Courfeyrac, Bossuet, Joly, Bahorel och Gavroche, lågo i knäställning på den stora barrikaden med huvudena i höjd med översta skyddsvärnet och karbinerna framstuckna mellan anhopningar av uppriven gatsten, vilka ordnats från skottgluggarna; hos alla var uppmärksamheten spänd och de lågo tysta, färdiga att ge eld. Under befäl av Feuilly hade sex av dem, med gevären skjutfärdiga, tagit plats i de översta fönsterna i värdshuset.

Ännu förflöto några ögonblick; sedan hördes det regelbundna ljudet av marscherande trupper från Saint-Leuhållet. Detta ljud var först svagt, men tilltog i styrka och närmade sig långsamt och obevekligt på ett fruktansvärt sätt. Man hörde endast detta ljud. Det var samma tystnad och samma buller, som när i operan "Don Juan" kommendören stiger ned från sin sockel, men denna levande staty av sten kunde icke framkalla så skallande steg, som den månghövdade massa, vilken nu väckte intrycket av icke endast mängd utan även av gengångare. Dessa steg närmade sig men hejdades plötsligt. Man trodde sig vid slutet av gatan höra det dova mullret från en stor

truppavdelning. Man kunde likväl icke se någonting och kunde endast i det täta mörkret urskilja ett otal metalltrådar, fina som nålar och nästan omärkliga, vilka rörde sig liksom de obeskrivliga, glänsande företeelser, vilka skönjas, när ögonen slutas under den första sömnen. Det var bajonetterna och gevärspiporna, vilka svagt upplystes av det avlägsna skenet från facklan på barrikaden.

Det uppkom ett ögonblicks paus, liksom väntade man från båda sidor på, att något skulle inträffa. Plötsligt hördes i detta mörker en stämma, som var så mycket hemskare, emedan man icke kunde se något, en stämma, som tycktes personifiera själva mörkret, vilken ropade:

— Vem där?

Samtidigt hörde man skramlet av gevär, vilka gjordes skjutfärdiga.

Enjolras svarade med ljudande och stolt stämma:

— Den franska revolutionen.

— Eld! sade den första stämman.

En hastig blixt belyste husväggarna, liksom om en ungslucka plötsligt öppnats och stängts.

Ett fruktansvärt dån hördes framför barrikaden. Den röda fanan föll till marken. Salvan hade va-

rit så våldsam, att den slagit ned standarets stång, som utgjordes av omnibussens skakel. De kulor, vilka rikoscheterat mot husens kornischer, trängde in i barrikaden och sårade många.

Verkan av denna första salva var förskräckande. Angreppet var våldsamt och av det slag, att de djärvaste ryggade tillbaka.

— Kamrater! utropade Courfeyrac, låtom oss spara på krutet, vi vänta med att besvara salvan, tills de hunnit ett stycke in på gatan.

— Och låtom oss framför allt, tillade Enjolras, åter resa upp vår fana! Han grep den, där den fallit, just framför hans fötter.

Utanför barrikaden hörde man, huru laddstakarna klirrade mot gevärspiporna; man förberedde en ny salva.

Enjolras tillade:

— Finns det någon med hjärta i bröstet? Vem vill åter sätta upp fanan?

Ingen svarade. Att bestiga barrikaden i samma ögonblick, då soldaterna utan tvivel lagt gevärskolvarna till kinderna, var den säkra döden. Den tappraste tvekade. Till och med Enjolras darrade. Han upprepade:

— Finns det ingen, som erbjuder sig?

II.

FANAN. — ANDRA AKTEN.

Alltsedan man anlänt till värdshuset och börjat uppföra barrikaden, hade man icke ägnat en tanke åt den gamle Mabeuf. Herr Mabeuf hade dock icke lämnat skaran. Han hade satt sig bakom disken i värdshusets bottenvåning. Han verkade fullständigt tillintetgjord och syntes varken kunna se eller tänka. Courfeyrac och de andra hade tilltalat honom några gånger, underrättat honom om faran, uppmanat honom att draga sig tillbaka, men utan att han syntes uppfatta deras ord. När man icke tilltalade honom, rörde sig hans läppar, som om han svarade på något, men så snart man sade ett ord till honom, stelnade munnen och ögonen verkade döda. Några timmar innan barrikaden angreps, hade han intagit en ställning, som han sedan bibehållit, med båda händerna på knäna och huvudet framåtböjt som om han såg ned i en avgrund. Intet hade kunnat förmå honom att lämna denna ställning och det föreföll,

som om hans själ befann sig på en helt annan plats. När var och en intagit sin plats i striden, hade det i värdshussalen endast funnits kvar den vid pelaren bundne Javert, dennes med dragen sabel stående vaktare, samt Mabeuf. När angreppet skedde och salvan brakade, hade intrycket därav liksom väckt honom, och han reste sig hastigt, gick tvärs över rummet, och i det ögonblick, då Enjolras upprepade sin fråga, visade sig gubben i värdshusets dörr.

Hans framträdande väckte en viss rörelse bland upprorsmännen. En stämma hördes:

— Där kommer konventsledamoten! Folkets representant!

Han hörde troligen icke detta.

Han gick rakt fram mot Enjolras, upprorsmännen beredde väg med en nästan religiös vördnad, han tog fanan från Enjolras, som nästan förstenad ryggade tillbaka, och utan att någon hejdade eller hjälpte honom, började denne gubbe på åttio år med vaggande huvud men med säker fot att långsamt gå uppför den trappa, som anordnats i barrikaden. Det hela gjorde ett på en gång så högtidligt och storslaget intryck, att alla ropade:

— Blotta huvudena! Vid varje steg han tog, ökades detta intryck; hans vita hår, hans avtärda

anletsdrag, hans höga, kala och rynkiga panna, hans insjunkna ögon, hans vidöppna och häpna mun, hans gamla, magra armar med den röda fanan, allt detta skymtade i dunklet och förstorades i det osäkra skenet från facklan. Man trodde sig se en gengångare från 1793 med skräckväldets fana i handen.

När han nått översta steget, när denne darrande och förskräcklige gengångare stod upprätt på denna ruinhög inför mynningarna på tolvhundra osynliga gevär, trotsade döden och till synes starkare än den, gjorde barrikaden i mörkret ett övernaturligt och överväldigande intryck.

Det uppstod en tystnad, sådan som endast kan framkallas av det övernaturliga.

I denna tystnad svängde den gamle den röda fanan och utropade:

— Leve revolutionen! Leve republiken! Broderskapet! Jämlikheten! Döden!

Från barrikaden hörde man låga och snabba viskningar, liknande mumlet från en präst, som har bråttom att avsluta sin bön. Det var troligen polismästaren, som fullgjorde lagens fordringar genom att framsäga upprorslagen.

Sedan hördes samma röst, vilken nyss hade frågat: Vem där? säga: — Drag er tillbaka!

Blek och dyster och med glödande ögon lyfte Mabeuf fanan över sitt huvud och upprepade:

— Leve republiken!

— Eld! sade stämman.

En andra salva, vilken verkade som avskjuten av ett batteri, träffade barrikaden.

Den gamle sjönk ned på knä men reste sig åter, tappade fanan och föll baklänges, med armarna korslagda över bröstet.

Blodet flöt i strömmar under honom. Hans bleka och sorgsna ansikte tycktes betrakta himmelen.

Upprorsmännen grepos av en av dessa oemotståndliga känslostämningar, som gör, att man till och med glömmer att försvara sig. De närmade sig den döde med vördnad och rädsla.

— De voro verkliga män, dessa kungamördare! sade Enjolras.

— Jag vill blott säga det till d i g, för att icke minska hänförelsen. Men detta är ingenting mindre än ett kungamord. Jag kände honom. Han kallade sig fader Mabeuf. Jag vet icke vad som grep honom i dag. Men det var en präktig man. Se blott på hans huvud!

— Huvudet ser ut som en odågas, men hjärtat

är en Brutus', svarade Enjolras. Sedan fortsatte han med högre röst:

— Medborgare, det är sådana exempel, som de gamla giva de unga! Vi få icke tveka! Denne man gick framåt! Detta är, vad de under årens börda darrande lära de av fruktan darrande! Denne gubbe står lagerkrönt inför fosterlandet. Han har haft ett långt liv och fått en härlig död! Lätom oss nu skydda hans kropp och må envar av oss försvara den, som vore den vår faders, och låt närvaron av denna kropp bland oss göra barrikaden ointaglig.

Ett dystert men kraftigt instämmande mummel följde på dessa ord.

Enjolras böjde sig ned, lyfte upp den gamles huvud och kysste dess panna, rätade sedan ut hans armar med största försiktighet, som om han fruktat att göra honom någon skada, öppnade hans rock och visade såren efter kulorna samt sade:

— Denne man är hädanefter vår fana!

III.

DET SKULLE VARIT BÄTTRE FÖR GAVROCHE, OM HAN BURIT ENJOLRAS KARBIN.

Man höljde över fader Mabeuf med en svart klädnad, som tillhörde änkan Hucheloup. Sex män bildade med sina gevär en bår, på vilken man lade liket, som, sedan männen blottat sina huvud, vördnadsfullt bars in till det stora bordet i salen.

Dessa män voro så upptagna med sitt högtidliga värv, att de icke tänkte på den fara, vari de svävade.

När liket bars förbi den fortfarande orörlige Javert, sade Enjolras till spionen:

— Snart är det din tur!

Under tiden hade Gavroche, den ende, som icke lämnat sin plats, trott sig se människor smygande närma sig barrikaden. Plötsligt utropade han:

— Akta er!

Courfeyrac, Enjolras, Jean Prouvaire, Combeferre, Joly, Bahorel, Bossuet, alla störtade genast ut ur värdshuset. De kommo i sista ögonblicket. De sågo rader av glänsande bajonetter ovanför barrikaden. Högväxta municipalgardister trängde fram, över omnibusen eller genom den öppna gången, och framför den såg man Gavroche, som drog sig tillbaka, men utan att fly.

Ögonblicket var kritiskt. Det var de första fruktansvärda minuterna under en översvämning, när floden stiger till fördämningens nivå och vattnet börjar tränga in genom rämnorna i dammbyggnaden. En sekund till, och barrikaden skulle varit erövrad.

Bahorel störtade mot den första gardisten och dödade honom med ett karbinskott. Den andra dödades av Bahorel med ett bajonettstygn. En tredje hade redan slagit Courfeyrac till marken. Den största av dem alla, en verklig jätte, närmade sig med sin bajonett Gavroche. Pojken tog Javerts tunga gevär, siktade på jätten, men intet skott hördes. Javert hade icke laddat sin bössa. Gardisten brast ut i skratt och riktade bajonetten mot barnet.

Innan spetsen hade nått Gavroche, föll geväret ur soldatens händer; en kula hade träffat honom

mitt i pannan, och han föll baklänges till marken. En andra kula träffade mitt i bröstet den soldat, som angripit Courfeyrac. Det var Marius, som nått fram till barrikaden.

IV.

KRUTTUNNAN.

Alltjämt dold i hörnet av Mondétourgatan hade Marius obeslutsam och darrande åskådat kampens början. Men länge hade han ej kunnat kämpa emot denna hemlighetsfulla och allt behärskande svindel, som man skulle kunna kalla lockelsen från avgrunden. Inför den omedelbara faran, inför avrättandet av herr Mabeuf, denna dystra gåta, sedan Bahorel dödats och Courfeyrac ropat på hjälp, den lille Gavroche i fara, med vänner att hjälpa eller att hämnas, försvann varje tvekan, och han hade störtat sig in i vimlet med sina två pistoler i handen. Med sitt första skott hade han räddat Gavroche och med sitt andra Courfeyrac.

Vid gevärsskotten, vid ropen från de sårade, hade angriparna bestigit barrikaden, på vars översta del man nu såg en massa municipalgardister och linjetrupper med gevären i hand. De hade redan besatt mer än två tredjedelar av förskansningen, men de stormade ej dess inre och tveka-

de, liksom om de vädrade en fälla. De sågo ned i den mörka barrikaden, som man ser ned i en lejonkula. Ljuset från den stora facklan belyste endast bajonetterna, skinnmössorna och övre delen av de oroliga och uppretade ansiktena.

Marius var ej längre beväpnad, ty han hade kastat bort pistolerna, sedan han avskjutit dem, men han hade lagt märke till en kruttunna nära dörren till den stora salen.

När han vände sig om till hälften mot detta håll, lade en soldat an på honom. Just som denne siktade på Marius, lades en hand över bössmynningen. Det var någon, som hade kastat sig fram, den unge arbetaren i sammetsblusen. Skottet gick av genom handen och kanske också genom arbetaren, ty denne föll, men kulan träffade icke Marius; allt detta skedde mitt i krutröken och anades mera än åskådades. Marius, som hade gått in i den stora salen, lade knappast märke till det. Emellertid hade han dunkelt sett geväret riktas mot sig, och den hand, som hade sträckts fram, och han hade hört skottet. Men i ögonblick som dessa, smälter allt, man ser, och man hejdar sig ej vid något enstaka intryck. Man känner sig otydligt jagad framåt mot ännu starkare mörker och allt är höljt i dimma.

De överraskade men icke förskräckta upprorsmännen hade hämtat sig. Enjolras hade utropat: Vänta! Skjut icke på måfå!

I den första villervallan kunde man verkligen lika lätt såra vänner som fiender. De flesta hade besatt fönstren i första våningen eller vindskuporna, varifrån de behärskade de angripande. De mest beslutsamma, under ledning av Enjolras, Courfeyrac, Jean Prouveaire och Combeferre, hade helt djärvt ställt sig framför husen i bakgrunden och kämpade utan betäckning mot de soldater, vilka brutit sig in över barrikaden.

Allt detta skedde utan brådska, med det egendomliga och hotande allvar, som går före ett handgemäng. På båda håll stod man med gevären vid kinden, och man var så nära, att man kunde tala med varandra. Just när salvan skulle avlossas, sträckte en officer med stora epåletter fram sin värja och sade:

— Ned med vapnen!

— Eld! sade Enjolras.

De två salvorna avgingo samtidigt, och allt försvann i rökmolnen.

Det var en kvävande, skarp rök, genom vilken man hörde de döendes och sårades rosslingar och rop.

När krutröken skingrats, såg man på båda sidor de stridande, vilkas leder glesnat, intaga sina gamla platser och under tystnad ladda vapnen på nytt.

Plötsligt hörde man en dånande röst:

— Ge er i väg, annars spränger jag barrikaden i luften!

Alla vände sig åt det håll, varifrån rösten kom.

Marius hade gått in i källarsalen, tagit kruttunnan, dragit fördel av röken och det dunkel, som fyllde barrikadens inre, samt smugit sig längs denna ända fram till den stora facklan. Att räcka ut denna ur den improviserade lyktan, att i stället lägga in kruttunnan, vars botten genast slagits in, detta hade för Marius endast tagit ett ögonblick; nu betraktade alla, nationalgardister, municipalgardister, officerare och soldater, hopträngda i barrikadens andra ända, denne man med handen på gatstenarna, facklan i handen, det stolta ansiktet präglat av ett ödesdigert beslut, vilken nu närmade facklan mot den fruktansvärda kruthögen och utstötte de skräckinjagande orden:

— Ge er i väg, annars spränger jag barrikaden i luften!

Marius på denna barrikad efter den åttioårige

gubben, det var den unga revolutionen, som visade sig efter visionen av den gamla.

— Spränga barrikaden i luften! sade en sergeant. Men dig själv också!

Marius svarade:

— Mig själv också.

Han förde facklan närmare krutdurken.

Men det fanns icke längre någon på barrikaden. Angriparna hade lämnat sina döda och sårade och i fullständig upplösning skyndat bort uppför gatan och smälte på nytt samman med nattens mörker. Det var en allmän flykt.

Barrikaden var icke längre angripen.

V.

SLUTET PÅ JEAN PROUVAIRES VERSER.

Alla samlade sig omkring Marius. Courfeyrac föll honom om halsen.

— Se där är du!

— Vilken tur! sade Combeferre.

— Du kom i rätta ögonblicket! sade Boussuet.

— Utan dig hade jag varit död! återtog Courfeyrac.

— Jag också! tillade Gavroche.

Marius frågade:

— Vem är ledaren?

— Det är du, sade Enjolras.

Marius' hjärna hade hela dagen varit som en glödande ugn, men nu kändes det, som om en virvelvind fyllde den. Denna virvelvind, som rådde i hans inre, tycktes nu finnas utanför honom och rycka honom med sig. Det föreföll honom, som om han nu befunne sig på ett ofantligt avstånd från livet. Hans tvenne härliga månader av glädje och kärlek avbrötos av denna fruktansvärda avgrund, som han kallade förlusten av Co-

sette, av denna barrikad, av herr Mabeufs frivilliga död för republiken, av hans eget val till ledare för upprorsmännen; allt detta föreföll honom som en fruktansvärd mardröm. Han var tvungen att göra en kraftansträngning för att erinra sig, att allt kring honom var verkligt. Marius hade ännu levat allt för litet för att lära, att intet är närmare än det omöjliga och att man alltid bör förutse det oväntade. Han upplevde sitt eget drama, som om han åsett en pjäs, som han icke förstod.

I det dunkel, som rådde över hans tankar, igenkände han icke Javert, som, bunden vid sin pelare, icke hade gjort en rörelse på huvudet under angreppet på barrikaden och som med resignationen hos en martyr och majestätet hos en domare betraktade upproret runt omkring sig. Marius lade icke ens märke till honom.

Emellertid gjorde de angripande icke något nytt försök; man hörde dem samlas vid andra ändan av gatan, men de vågade sig icke in på den, vare sig de avvaktade order eller väntade förstärkningar, innan de på nytt sökte storma denna ointagliga barrikad. Upprorsmännen hade ställt ut vaktposter och några av dem, vilka voro medicinare, hade börjat förbinda de sårade.

Man hade kastat ut alla borden ur värdshussalen med undantag för de två, vilka reserverats för charpi och patroner, och det, på vilket fader Mabeuf vilade; man hade använt dem för att förstärka barrikaden och ersatt dem med de madrasser, som tillhörde änkan Hucheloup. På dessa madrasser hade man sträckt ut de sårade. Ingen visste, vad som blivit av fru Hucheloup och hennes tjänsteflickor, men slutligen fann man dem nere i källaren.

En stark och djup känsla minskade så småningom glädjen över befriandet av barrikaden.

Man anställde upprop. En av männen saknades. Och vem? En av de tappraste och mest omtyckte. Jean Prouvaiere. Man sökte honom bland de sårade, men fann honom icke. Man sökte honom bland de döda, men fann honom icke. Han var tydligen fången.

Combeferre sade till Enroljas:

— De ha vår vän, men vi ha deras spion. Håller du på att den där spionen måste dö?

— Ja, svarade Enjolras, men jag håller mindre därpå än på Jean Prouvaires liv.

Detta tilldrog sig strax intill Javerts pelare.

— I så fall, återtog Combeferre, fäster jag en

näsduk vid min käpp och går som parlamentär för att erbjuda detta utbyte.

— Lyssna, sade Enjolras och lade sin hand på Combeferres arm.

Vid gatans mynning hördes ett betecknande vapenskrammel.

Man hörde en manlig röst ropa:

— Leve Frankrike! Leve Frankrike!

Man kände igen Prouvaires röst.

En blixt flammade upp och en knall hördes.

Sedan var allt åter tystnad.

— De döda honom! utropade Combeferre.

Enjolras betraktade Javert och sade till honom:

— Dina vänner ha just skjutit dig.

VI.

DÖDEN EFTER LIVET.

Det är utmärkande för dessa strider att angreppen på barrikaderna nästan alltid ske framifrån och att angriparna som regel undvika kringgående rörelser, vare sig de frukta bakhåll eller att ge sig in på de slingrande smågatorna. Upprorsmännens hela uppmärksamhet riktades alltså åt den sida av den stora barrikaden, som tydligen var den alltjämt hotade punkten, där striden på nytt osvikligt skulle blossa upp. Men Marius tänkte på den lilla barrikaden och begav sig dit. Den var övergiven och vaktades endast av den flämtande facklan. Dessutom rådde ett ljuvt lugn på Mondétourgatan samt på utlöparna av Petite-Truanderie- och Cygnegatorna.

När Marius drog sig tillbaka från denna inspektion hörde han sitt namn med svag röst viskas i mörkret:

— Herr Marius!

Han ryckte till, ty han igenkände den röst, som hade tilltalat honom två timmar tidigare genom gallret på Plumetgatan.

Men nu tycktes denna röst vara som den svagaste vindfläkt.

Han såg sig omkring men fann ingen.

Marius trodde, att han misstagit sig, att han varit utsatt för en hallucination på grund av de stora händelser, som trängts kring honom. Han tog ett steg för att lämna barrikaden.

— Herr Marius! återtog rösten.

Denna gång kunde han icke tvivla; han såg sig omkring men fann likväl ingen.

— Vid edra fötter, sade rösten.

Han lutade sig ned och såg i mörkret en varelse, som släpade sig fram mot honom över gatstenarna. Det var denna, som talat.

Facklan tillät honom att urskilja en blus, stora sönderslitna sammetsbyxor, nakna fötter och något, som liknade en blodpöl. Marius skymtade ett blekt huvud, som vände sig mot honom och sade:

— Känner ni icke igen mig?

— Nej.

— Eponine.

Marius böjde sig hastigt ned. Det var verkligen detta olyckliga barn. Hon bar manskläder.

— Vad gör ni här?

— Jag dör, sade hon.

Det finnes ord och händelser, vilka väcka de mest förkrossande och nedtyngda varelser. Marius utropade liksom yrvaken:

— Ni är sårad! Jag skall bära eder till värdshuset. Man skall förbinda er. Är det allvarligt? Hur skall jag bära er, för att det icke skall göra ont? Var är såret? Min Gud! Varför har ni kommit hit?

Han försökte lägga sin arm under henne för att lyfta upp henne.

Under detta försök snuddade han vid hennes hand.

Hon utstötte ett svagt rop.

— Gjorde jag er illa? frågade Marius.

— En smula.

— Men jag har blott rört vid er hand.

Hon lyfte sin hand mot Marius och denne såg mitt i denna ett svart hål.

— Vad har ni då gjort med er hand? frågade han.

— Den är genomborrad.

— Genomborrad!

— Ja.

— Varmed?

— En kula.

— På vad sätt.

— Lade ni märke till, att man siktade på er med ett gevär?

— Ja och att en handgrep i dess mynning.

— Det var min.

Marius darrade.

— Vilken galenskap! Stackars barn! Men så mycket bättre, ty om det icke är något annat är det en bagatell. Låt mig bära er till en bädd. Man skall förbinda eder, och man dör icke av en genomskjuten hand.

Hon mumlade:

— Kulan har gått genom handen, men den har också gått ut genom ryggen. Det är onödigt att flytta mig härifrån. Jag skall säga er, hur ni kan förbinda mig bättre än en läkare. Sätt er ned här bredvid mig.

Han lydde; Hon lade sitt huvud i Marius' knä och sade utan att se på honom:

— Vad det är härligt! Jag plågas icke alls mera.

Hon förblev tyst ett ögonblick, vände sitt ansikte med ansträngning mot Marius och betraktade honom.

— Vet ni, herr Marius, att det retade mig, att ni gick in i den där trädgården. Det var dumt av mig, emedan det var jag, som visat er huset och

dessutom borde jag kunnat förstå, att en ung man som ni....

Hon hejdade sig och i det hon gled över de dystra minnen, vilka detta otvivelaktigt väckt hos henne, återtog hon med ett smärtsamt leende: Ni tycker att jag är ful, icke sant?

Hon fortsatte: — Förstår ni, att ni är förlorad? Ingen kommer att kunna lämna barrikaden. Det är jag, som för Er hit, Ni skall dö. Jag har räknat rätt. Men när jag såg, att man siktade på Er, lade jag likväl min hand över gevärspipan. Vad allt är lustigt! Men kanske ville jag dö före Er. Sedan jag träffats av denna kula, släpade jag mig hit, man såg mig icke och har icke funnit mig. Jag väntade på Er och sade mig: Kommer han då aldrig? Jag måste bita i min blus, så plågades jag! Men nu är jag lycklig. Kommer Ni ihåg den dag, då jag mötte er på boulevarden? Vad fåglarna sjöngo! Det är icke så länge sedan. Ni gav mig litet pengar och jag sade: Jag vill icke veta av Edra pengar. Ni tog väl åtminstone upp mynten? Ni är icke rik. Själv tänkte jag icke på att plocka upp dem. Solen sken och man frös icke. Kommer Ni ihåg det, herr Marius? Jag är så lycklig! Alla komma att dö.

Hon såg ut, som om hon vore sinnesförvirrad, men väckte även medlidande. Hennes sönderslitna blus visade den nakna barmen. När hon talade, stödde hon sin genomskjutna hand mot bröstet, där det fanns ett annat hål och ur vilket blodet då och då sprutade fram som vinet ur sprundet på ett uppslaget fat.

Marius betraktade denna olyckliga varelse med djupt medlidande.

— Åh, utropade hon plötsligt, nu börjar det igen. Jag kvävs!

Hon grep tag i sin blus och bet i den och hennes ben sträcktes stelt ut på gatan.

I detta ögonblick ljöd den lille Gavroches röst över barrikaden. Barnet hade stigit upp på ett bord för att ladda sitt gevär och sjöng glatt den då populära slagdängan:

> När gendarmen ser Lafayette,
> Ropar han ständigt allt i ett:
> Spring! spring, spring allt vad som springas kan!

Eponine höjde sig upp, lyssnade och viskade:

— Det är han.

Vänd mot Marius fortsatte hon:

— Det är min broder: Han får icke se mig. Han skulle bli ond på mig.

— Er broder? frågade Marius, som i sitt hjär-

tas djup med smärta erinrade sig de plikter, hans fader ålagt honom mot Thénardiers, vem är det, som är Er broder?

— Gossen.

— Den som sjunger?

— Ja.

Marius gjorde en rörelse.

— Gå icke dit! sade hon, det är snart slut.

Hon hade nu nästan satt sig upp, men rösten var svag och avbröts av rosslingar. Hon förde sitt ansikte så nära Marius som möjligt och tillade med ett egendomligt uttryck:

— Jag vill icke narra Er. I min ficka har jag ett brev till Er. Man bad mig lägga det på posten. Jag har behållit det. Jag ville icke, att Ni skulle få det. Men Ni skulle kanske bli ond på mig för den sakens skull, när vi alla träffas om en liten stund. Ty man återser ju varandra? Tag Ert brev.

Hon grep krampaktigt Marius' hand med sin egen genomskjutna, men tycktes icke känna smärtan. Hon förde Marius' hand till fickan i sin blus. Marius kände verkligen ett papper där.

— Tag det, sade hon.

Marius tog brevet.

Hon gjorde ett tecken av tillfredsställelse och instämmande.

— Och nu skall Ni lova mig en sak för allt, jag gjort, lova mig..

Hon avbröt sig.

— Vad då? frågade Marius.

— Lova mig!

— Jag lovar.

— Lova mig att giva mig en kyss på pannan, när jag är död. Jag kommer att känna den.

Hennes huvud sjönk åter ned på Marius' knä och hennes ögon slötos. Han trodde, att hon gått hädan. Eponine förblev orörlig, men plötsligt, just som Marius trodde, att hon somnat in för alltid, öppnade hon ögonen, där man redan såg dödens ofattliga mörker, och sade med ett tonfall, som var så milt, att det kunde komma från en annan värld:

— Och så tror jag nästan, herr Marius, att jag var en smula förälskad i Er.

Hon försökte småle en sista gång och dog.

VII.

GAVROCHE BLIR AVSTÅNDSBEDÖMARE.

Marius höll sitt löfte. Han tryckte en kyss på den bleka pannan, som betäcktes av kallsvett.

Det var icke utan en viss darrning, som han tagit det brev, Eponine givit honom. Han hade genast anat, att det gällde något viktigt. Han brann av otålighet att läsa det. Människohjärtat är sådant och det stackars barnet hade knappast slutit sina ögon, förrän Marius ville bryta brevet. Han lade ned den döda kvinnan varligt på marken och gick sin väg. Någonting sade honom, att han icke kunde läsa detta brev inför detta lik.

Han närmade sig ett ljus i värdhussalen. Det var en liten biljett, som var hoplagd och förseglad med kvinnornas vanliga elegans. Adressen var skriven med en kvinnlig stil och löd:

"Till Herr Marius Pontmercy hos Herr Corfeyrac, Verreriegatan 18."

Han bröt förseglingen och läste:

"Min älskade! Min far vill, att vi genast skola avresa. I afton befinna vi oss på Homme-Armé-gatan 7. Om åtta dagar äro vi i England. Cosette. 4 juni."

Denna kärlek var så oskyldig, att Marius icke en gång kände Cosettes stil.

Vad som hade hänt kunde sägas i få ord. Eponine hade gjort allt. Alltifrån aftonen den 3 juni hade hon blott haft två tankar, att hindra sin faders och de övriga skurkarnas planer mot huset vid Plumetgatan samt att skilja Marius och Cosette. Hon hade bytt trasor med första dagdrivare, vilken funnit det roande att kläda ut sig till kvinna, under det Eponine förvandlade sig till man. Det var hon, som på Marsfältet hade givit Jean Valjean detta tydliga råd: Flytta!

Jean Valjean hade i själva verket återvänt hem och sagt till Cosette:

— Vi flytta i afton till Homme-Armé-gatan med Toussaint. Nästa vecka skola vi vara i London.

Förtvivlad över detta oväntade slag hade Cosette skrivit några rader till Marius. Men hur skulle hon få dem till posten? Hon gick aldrig ut ensam och om Toussaint överraskades under ett sådant uppdrag, skulle hon med säkerhet visa brevet för herr Fauchelevent. I denna sin ängslan hade Cosette tvärs genom gallret sett Eponine i mansdräkt uppehålla sig i trädgårdens närhet. Cosette hade anropat den unge arbetaren samt givit honom fem francs och brevet med orden:

— Bär detta brev genast till adressaten.

Eponine hade stoppat brevet i sin ficka. Dagen därpå, den 5 juni, hade hon sökt Marius hos Courfeyrac, icke för att lämna honom brevet, men, vilket varje svartsjuk förstår, för att se honom. Där hade hon väntat på Marius eller åtminstone på Courfeyrac, alltjämt för att få se honom. När Courfeyrac hade sagt: — Vi gå till barrikaderna, fick hon en tanke att störta sig in i denna fara liksom i varje annan och att draga Marius med sig. Hon hade följt Courfeyrac, tagit reda på, var man uppförde barrikaden och sedan var hon säker på, att emedan Marius icke fått någon underrättelse och hon själv uppsnappat brevet till honom, Marius vid skymningen skulle som vanligt bege sig till mötet. Hon gick alltså till Plumetgatan, inväntade Marius, och framförde i hans vänners namn till honom det budskap, som hon ansåg böra föra honom till barrikaden. Hon för sin del hade återvänt längs Chanvreriegatan. Vi ha just sett, vad hon uträttat. Hon hade dött, fylld av den tragiska glädjen hos den svartsjuke, vilken lyckas taga den älskade med sig i döden och som kan säga: Ingen annan skall få äga honom!

Marius överhöljde Cosettes brev med kyssar. Hon älskade honom alltså! Ett ögonblick fick han

den tanken, att han icke ville dö. Sedan sade han sig: — Hon reser. Hennes far tager henne med sig till England och min morfader sätter sig emot mitt giftermål.

Nu tänkte han på att det ännu återstod honom två plikter: Att underrätta Cosette om sin död och sända henne ett sista farväl samt att undan den förestående katastrofen rädda den stackars gossen, Eponines broder och Thénardiers son.

Han bar en plånbok, densamma, som hade innehållit de papper, på vilka han nedskrivit sin kärlek till Cosette. Han tog ett blad och skrev med blyerts följande rader:

"Vårt giftermål är omöjligt. Jag har begärt tillåtelse av min morfader, men han har vägrat. Jag saknar liksom du förmögenhet. Jag har sökt dig utan att finna dig och du vet, vilket ord jag givit dig. Jag dör. Jag älskar dig. När du läser detta, skall min själ vara nära dig och småle mot dig.

Emedan han icke hade något att försegla brevet med, nöjde han sig med att vika samman det och skrev på det följande ord: "Fröken Cosette Fauchelevent, Homme-Armégatan.

Sedan han skrivit brevet, stod han ett ögon-

blick försjunken i tankar, öppnade sedan plånboken och skrev med blyerts dessa fyra rader:

"Jag heter Marius Pontmercy. För mitt lik till min morfader, herr Gillenormand, Filles-du-Calvairregatan 6.

Han stoppade åter ned plånboken samt ropade på Gavroche.

— Vill du hjälpa mig med en sak?

— Med allt, sade Gavroche. Gode Gud, om det ej varit för Er skull, hade jag varit kokt.

— Ser du det här brevet?

— Ja.

— Tag det, lämna barrikaden genast — Gavroche började bli orolig och rev sig bakom örat och tidigt i morgon bittida skall du lämna det till fröken Cosette hos herr Fauchelevent, Homme-Armégatan 7.

Det hjältemodiga barnet svarade:

— Men under tiden kanske man stormar barrikaden utan att jag får vara med.

— Barrikaden kommer icke att angripas förrän i gryningen, det tyder allt på, och den kan icke intagas förrän vid middagstiden.

Det nya uppskov, som angriparna givit barrikaden, tycktes verkligen bliva långvarigt. Det var en av dessa vanliga pauser under nattliga

strider, vilka alltid följas av ett dubbelt häftigt anfall.

— Men då, sade Gavroche, kan jag ju föra fram Ert brev i morgon förmiddag?

— Då blir det för sent. Barrikaden kommer antagligen att omringas, alla gator komma att bevakas och du kan icke komma ut. Gå genast.

Gavroche fann inget svar och förblev stående obeslutsam, i det han melankoliskt kliade sig bakom öronen. Plötsligt grep han med en av sina vanliga snabba rörelser brevet.

— Jag skall göra det, sade han.

Springande avlägsnade han sig genom Mondétourgatan.

Gavroche hade fått ett infall, men hade icke omtalat det för Marius, för att denne ej skulle göra några invändningar.

Denna tanke var:

— Det är knappast midnatt. Homme-Armégatan ligger icke långt borta. Jag bär fram brevet genast och hinner tillbaka i god tid.

(Forts. i elfte bandet.)